MUZEUL JUDETEAN DE ISTORIE SI ARHEOLOGIE MARAMURES

MARMATIA

14

ARHEOLOGIE - ISTORIE

2017

ARCHAEOLOGY & HISTORY

BAIA MARE

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ŞI
ARHEOLOGIE MARAMUREŞ

MARMATIA

14

Baia Mare
2017

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Viorel RUSU, redactor şef
Dan POP, secretar de redacție
Marius ARDELEANU
Raul CARDOŞ
Bogdan BOBÎNĂ
Oana LEȘIU
Marius CÂMPEANU
Ioan BOTIȘ

COLEGIUL ŞTIINȚIFIC:

Dr. Nona PALINCAŞ, Institutul de Arheologie Vasile Pârvan, Bucureşti
Dr. Ioan STANCIU, Institutul de Arheologie şi Istoria Artei, Cluj-Napoca
Dr. Ionuț Virgil COSTEA, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea „Babeș- Bolyai", Cluj-Napoca

MARMATIA – publicație periodică a Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş

Lucrările şi corespondența vor fi trimise la adresa:
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
Baia Mare, str. Monetăriei, nr.1-3
cod: 430406; jud. Maramureş
Telefon / Fax: 0040-262-211924; 0040-262-211927
e-mail: maramuresmuzeu@gmail.com
www.maramuresmuzeu.ro

Răspunderea pentru conținutul ştiințific al lucrărilor şi calitatea rezumatelor în limbi străine revine, în exclusivitate, autorilor

Tehnoredactarea: Tünde PÉCSI

Coperta: Emanuel LUCA

Pe coperta I: *fibulă de bronz din situl arheologic de la Bozânta Mică- Grind, epoca romană*

Editor: Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
© Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş 2017

ISSN - 1582-9979

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS - CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

ARHEOLOGIE

Ancuța BOBÎNĂ	Scurtă notă asupra unei figurine antropomorfe descoperită la Tibru, com. Cricău (județul Alba) / A note concerning an anthropomorphic clay figurine discovered in Tibru (Cricău Village), Alba county.	5
Teofil IVANCIUC	Completări la Repertoriul Arheologic al județului Maramureş / Additions to the Archaeological Repertory of Maramureş county.	15
Dan POP	Aşezarea din epoca bronzului de la Groşi *Habra,* jud. Maramureş / The Bronze Age settlement from Groşi *Habra,* Maramureş county.	31
Raul CARDOŞ	O fibulă de epocă romană descoperită la Bozânta Mică „Grind" / A Roman Age brooch discovered at Bozânta Mică „Grind".	49
Marius ARDELEANU	Un topor de epocă avară descoperit la Sighetu Marmației / An axe from the avars period discovered in Sighetu Marmației.	57
Radu-Alexandru DRAGOMAN, Dan POP, Bogdan BOBÎNĂ, . Marius ARDELEANU, Călin ŞUTEU şi Ciprian ASTALOŞ	O arheologie a munților din Maramureş, România: cercetările din 2016 şi 2017 / An archaeology of the mountains in Maramureş, Romania: the surveys from 2016 and 2017	77

ISTORIE

Victor VIZAUER	Antroponimele românilor din comitatul Maramureş în veacului al XlV-lea / Th Anthroponyms of the Romanians from Maramures County in the 14th Century.	103
Simion RETEGAN	*Ca pâinea de toate zilele*: startul şcolar românesc din zona Băii Sprii, într-un raport protopial din 1857 / *Like everyday bread*: the start of the Romanian school from Baia Sprie area, in a protopial report from 1865	115

https://biblioteca-digitala.ro

Marius CÂMPEANU	Structura Vicariatului Greco-Catolic al Maramureşului între anii 1860 şi 1917. Studiu de caz: Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu / The structure of the Greco-Catholic Vicarage of Maramures between 1860 and 1917. Case Study: The Greco- Catholic Achpriestship of Vişeu.	129
Radu-Alexandru DRAGOMAN	Contribuții la o arheologie a represiunii politice în România interbelică: memoria materială a evenimentelor din lagărul de concentrare de la Miercurea Ciuc, 1939 / Contributions to an archaeology of political repression in interwar Romania: the material memory of the events in the concentration camp at Miercurea Ciuc, 1939	141

ANTROPOLOGIE ISTORICĂ

Gheorghe NEGUSTOR	Marea iluzie şi motivația plecării pe front în Primului Război Mondial / The great Illusion and Leaving for the Battlefront Motivation during World War I.	167
Ioan BOTIŞ	Violență şi mijloace punitive în Țările române la sfârşitul evului mediu şi începutul timpurilor moderne / Violence and Punitive Means in tehe Romanian Countries at the end of the Middle Age and the beginning of the Modern Age.	175

Prescurtări bibliografice/Bibliographische Abkurzungen/Bibliographical abbreviations 185

https://biblioteca-digitala.ro

Scurtă notă asupra unei figurine antropomorfe descoperită la Tibru, com. Cricău (județul Alba)

ANCUȚA BOBÎNĂ

Cuvinte cheie: *figurină antropomorfă, reprezentare feminină, neolitic, Transilvania, cultura Starčevo–Criş.*
Keywords: *anthropomorphic figurine, female representation, Neolithic, Transylvania, Starčevo–Criş culture.*

Prezenta notă face referire la o piesa de plastică antropomorfă deosebită, care a fost descoperită fortuit în anul 2017[1], în cadrul unor cercetări de suprafață, locul indicat fiind cunoscut sub denumirea de *Rât* (com. Tibru, jud. Alba, **fig. I**).

În urma semnalării artefactului, în luna august, am efectuat o periegheză în zona respectivă[2], descoperind o serie de fragmente ceramice, atipice, realizate din pastă grosieră, degresate cu nisip, pietricele şi mică, cu nuanțe de la cărămiziu spre negru, acestea neputând fi încadrate unei anume culturi.

Ținând cont de caracterul descoperirii, de faptul că piesa este lipsită de context arheologic, observațiile pot fi realizate doar asupra modului de manufacturare şi de ornamentare, urmate de analogii posibile cu alte descoperiri de piese similare şi interpretări cu privire la aceste tipuri de piese.

Fig. 1 – Localizarea geografică a descoperirii
Fig. I. Geographical location of the discovery

Semnalări cu privire la descoperiri arheologice din zona respectivă sunt menționate în cadrul Repertoriului Arheologic al Județului Alba, majoritatea artefactelor fiind încadrate perioadei romane[3], recent introdus în circuitul ştiințific fiind şi un topor de tip Jászladány[4], descoperit şi acesta fortuit.

[1] Figurina, „Zanza Diana", a fost descoperită de către dl. dr. Ioan Căliman din Alba Iulia, pasionat de arheologie şi istorie. Îi mulțumesc şi pe această cale pentru informațiile şi accesul la piesă.
[2] Periegheza a fost realizată împreună cu Ana Fetcu, Bogdan Pâclişan (Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia), dl. dr. Ioan Căliman (Alba Iulia), Radu Ota (Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia), Mihaela Bleoancă, Florin Ciulavu (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" Tulcea).
[3] RepAB 1995, 56, 191.
[4] Bleoancă 2017, 147 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

Descrierea piesei

Figurina antropomorfă (**Pl. I/1a**) se păstrează întreagă şi a fost modelată dintr-o singură bucată de lut, cu baza lățită, aproximativ circulară, la partea superioară fiind uşor alungită. Pasta din care a fost realizată este semifină, omogenă, degresată cu nisip fin, pietricele şi mică. Arderea bună a rezultat o culoare cărămiziu-cenuşie. Schematic modelată, aceasta are ochii realizați prin două incizii scurte, puțin adâncite, cu nasul tras din pasta crudă şi redat sub forma unei proeminențe. În zona mediană, realizați în pasta moale are modelați sânii, sub forma unor mici protuberanțe, disproporționate ca dimensiune. Mai jos de sâni, aproape în zona diametrului maxim, piesa prezintă un orificiu adânc şi rotund (surplusul de material rezultat din executarea acestuia fiind uniformizat în jurul lui, vezi detaliu la **Pl. I/b**). La partea din spate, în zona capului, figurina este ornamentată cu linii scurte incizate dispuse oblic pe partea dreaptă, pe creştet prezintă mici incizii şi linii punctat-incizate ce coboară puțin pe spate (vezi detalii la **Pl. I/1c**). Dimensiunile h.= 50,58 mm, Ømax.= 33,94x33,92 mm, adâncimea orificiului de 8 mm şi masa de 36,29 g.

Analogii

În literatura de specialitate aceste tipuri de reprezentări sunt încadrate în categoria idolilor cilindrici sau a celor de tip ghioagă cum îi găsim definiți la E. Comşa[5].

Pe teritoriul actual al României, în cadrul descoperirilor arheologice apar o serie de astfel de piese, încadrate manifestărilor din neoliticul timpuriu, mai exact din cadrul complexului cultural Starčevo-Criș. Cele mai apropiate analogii pentru figurina noastră le găsim la Orăştie – *Dealul Pemilor* X_8[6] (jud. Hunedoara) şi la Cristian III[7] (jud. Sibiu) - păstrate în stare fragmentară, cu detaliile feței realizate[8] şi o alta cu decor prezent în zona creştetului[9] (vezi **Pl. I/2**). O serie de piese de acest tip au mai fost descoperite în Banat, la Dudeştii Noi[10] (Beşenova, jud. Timiş) şi în zona nord-estică a țării, la Perieni[11] şi Poieneşti (jud. Vaslui) [12].

Menționăm aici şi descoperirile de piese de plastică, la care putem face analogie ca formă şi decor, din zonele învecinate: din Bulgaria[13], de la Donja Branjevina[14] (Serbia - vezi **Pl. II/3, 5-8**), Macedonia[15], piese din siturile de la Röszke-Lúdvár[16], Hódmezővásárhely-Kopáncs[17], Szajol-Felsőföld[18] (Ungaria[19] - vezi **Pl. II/1-2, 4**) şi din Croația, la Tomašanci-Palača[20]. Toate aceste figurine, sunt datate în cadrul complexului cultural Starčevo-Criş/Körös, la nivelul fazei III B-IV A.

Discuții

Ținând cont de faptul că piesa este lipsită de context arheologic, ea poate fi analizată prin prisma interpretărilor şi a discuțiilor generale ridicate de figurinele antropomorfe, de rolul şi rostul acestora în cadrul comunităților preistorice.

---

[5] Comşa 1995, 24.
[6] Luca 1997, 19-20; Bărbat 2013, pl. CLXXXII/7a-c.
[7] Starčevo-Criş III B, vezi Luca *et al.* 2017, 230, 233 şi urm.
[8] Luca *et al.* 2013, 45; 2017, 218, foto. 246-247.
[9] Luca *et al.* 2017, 219-220, foto. 248-251.
[10] Lazarovici 1969, fig. 10/2; 1975, pl. III/2; 1979, X/2.
[11] Petrescu Dîmbovița 1957, fig. 7/16 şi fig. 7/14.
[12] Lazarovici, Babeş 2015, 21, 64, fig. I/6, I/50.
[13] Todorova, Vajsov 1993, Pl. 171.
[14] Karmanski 2005, pl. VI-IX, XI, XIII/1a-c, 2a-c, XIV/1a-b, XVI.
[15] Naumov 2015a, T2/3, T9/1a-c, T15/1-3.
[16] Trogmayer *et al.* 2005, fig. 8, 14; vezi şi Rackzy 2016, 30-31.
[17] *Ibidem*, fig. 10, 13, 15; vezi şi Rackzy 2016, 30-31.
[18] Raczky 1980, fig. 4/1-2.
[19] Kalicz 2012, mod de redare a detaliilor feței fig. 2/1-2; Raczky 2012a, fig. 6/1, 4; 2012b, mod de redare a elementelor de decor fig. 2/1-2
[20] Balen, Gerometta 2011, pl. 3/3.

https://biblioteca-digitala.ro

De-a lungul timpului aceste tipuri de descoperiri au fost interpretate ca: jucării, idoli, – cu rol de asigurare a fertilității şi fecundității. Faptul că majoritatea figurinelor antropomorfe descoperite redau femei a dus la crearea unui adevărat panteon realizat de către M. Gimbutas[21] în care, locul principal era ocupat de arhetipul feminin, de figurinele care erau realizate de/ pentru şi despre femei, acestea fiind interpretate ca zeițe – puse în legătură cu un cult al fertilității şi fecundității[22], divinități sau şamani[23]. Au fost considerate şi reprezentări ale unor ființe supranaturale, divinități folosite în cadrul unor ritualuri sau paznici simbolici cu funcționalități multiple[24]. Obiecte cu rol apotropaic purtate pentru a uşura naşterile sau a asigura sănătatea, purtate ca talismane/amulete, atât de bărbați cât şi de femei, obiecte magice, utilizate cu intenția de a produce/preveni/răsturna o situație[25] sau reprezentări ale persoanelor decedate[26]. P. Ucko concluzionează că însemnătatea figurinelor poate diferi de la caz la caz, de la o comunitate la alta, existând chiar posibilitatea ca unele dintre acestea să reprezinte jucării[27]. Recent, se observă o abordare a acestora din perspectivă socială[28], o atenție ridicată se acordă contextului de descoperire şi secvențelor legate de urmărirea lanțului operator[29] dar şi o serie de studii care critică o parte dintre teoriile emise în literatura de specialitate cu privire la aceste tipuri de descoperiri[30].

Interpretările cu privire la ornamentarea figurinelor sunt şi ele foarte variate, de la simple elemente de decor la cele de vestimentație, bijuterii sau podoabe, coafură, tatuaj şi pictură pe piele la care se adaugă şi scarificare[31]. Singurul ornament prezent pe figurina noastră este cel constituit din linii scurte incizate, realizat în zona creştetului şi coborând spre ceafă, aproximativ de o parte şi alta a capului. Ținând cont de locul de dispunere, cu certitudine acesta poate fi interpretat ca element de coafură, de modalitate de a purta părul, o serie de figurine din neolitic şi eneolitic fiind redate cu astfel de elemente, interpretate în funcție de modul de dispunere pe surafața piesei[32]. Pentru orificiul realizat în zona mediană a piesei nu au fost identificate analogii, el poate reda elemente de anatomie: fie ombilicul (deşi este redat accentuat) fie redă zona pubiană a pesonajului feminin.

Concluzii

Ținând cont de caracterul descoperirii sunt doar câteva concluzii ce pot fi susținute, dintre acestea cea mai importantă este cu privire la încadrarea cultural cronologică a piesei în etapele de dezvoltarea ale complexului cultural Starčevo-Criş, fazele III-IV, susținută fiind de analogiile găsite în cadrul cercetărilor arheologice.

Indiferent de modul în care este percepută, de discuțiile legate de semnificație, figurina antropomorfă feminină, de tip coloană cu bază accentuată, cu certe valențe artistice, poate fi încadrată descoperirilor de plastică neolitică din spațiul transilvănean.

[21] Gimbutas 1974; 1989, 96-97.
[22] Marinescu-Bîlcu 1974, 42; Comşa 1995, 121-122; Monah 1997, 201-215.
[23] Bailey 1994, 321-322; Voinea 2002, 114; Lazarovici, Lazarovici 2014, 116 şi urm.
[24] Andreescu 2002, 96; Naumov 2015a , 235; Enea *et al*. 2016, 552.
[25] Childe 1967, 73; Aldea 1968, 12; Bader 1968, 388; Horedt 1970, 106; Dumitrescu 1974, 269; Gimbutas 1974; Lazarovici 1977, 107; Eliade 1991, 53; Paul 1992, 103; Comşa 1996, 191; Andreescu 2002, 165.
[26] Karmanski 2005, 39 – acesta îşi bazează teoria pe faptul că figurinele sunt lipsite de gură şi au ochii închişi; Lazić 2015, 110.
[27] Ucko 1962; vezi „homo ludens/homo religiosus" la Iršėnas 2007, 9.
[28] Țerna 2008, 34 şi urm; Bailey 2016, 831 şi urm
[29] Marcus 2009, 25; Naumov, Čausidis 2011, 67; Insoll 2017, 4 şi urm.
[30] Vezi de exemplu Zugravu 2013, 62 şi urm.
[31] Vezi analize ale decorului la Andreescu 2009, 16 şi urm.; Pătroi 2013, 29 şi urm.; Bobînă 2015, 13 şi urm.;
[32] Vezi exemple la Comşa 1995; Andreescu 2002; Hansen, 2007; Monah 2012; Naumov 2015a; 2015b.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Aldea 1968 — I. Al. Aldea, *O statuetă cu cap mobil de la Petreşti*, Sargetia V, 1968, 11-13.

Andreescu 2002 — R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă Gumelnițeană, Analiză primară*, Bucureşti, 2002.

Andreescu 2009 — R. R. Andreescu, *The Decor of Statuettes Belonging to the Gumelnița Culture (fifth Millenium BC)*, The Journal of Archaeomythology 5, 2009, 16-28.

Bader 1968 — T. Bader, *Despre figurinele antropomorfe în cadrul culturii Criş*, Apulum V, 1968, 381-388.

Bailey 1994 — D. W. Bailey, *Reading Prehistoric Figurines as Individual*, WorldArch 25, 3, 1994, 321-333.

Bailey 2002 — D. W. Bailey, *A New Perspective on Neolithic Figurines*, CCDJ XIX, 2002, 87-95.

Balen, Gerometta 2011 — Jacqueline Balen, Katarina Gerometta, *Nalazi žrtvenika i figuralne plastike starčevačke kulture s lokaliteta Tomašanci-Palača*, în: Katarina Botić, Saša Kovačević, Daria Ložnjak Dizdar (eds.), *Panonski Propovijesni Osviti Zbornik radova posvećenih Korneliji Minichreiter uz 65 obljetnicu života*, Zagreb, 2011, 83-103.

Bărbat 2013 — Al. I. Bărbat, *Complexul cultural Starčevo-Criş în Bazinul Mureşului Mijlociu*, teză de doctorat, Alba Iulia, 2013, *mss*.

Bleoancă 2017 — Mihaela Bleoancă, *Un topor de tip Jászladány descoperit pe raza localității Tibru*, com. Cricău (jud. Alba), Apulum LIV, 2017, 147-153.

Bobînă 2015 — Ancuța I. Bobînă, P*relucrarea grafică a figurinelor antropomorfe neolitice. Studiu de caz: grupul cultural Suplac*, BCŞS 21, 2015, 9-24.

Child 1967 — G. Childe, *De la preistorie la istorie*, Bucureşti, 1967.

Comşa 1995 — E. Comşa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, Bucureşti, 1995.

Comşa 1996 — E. Comşa, *Gesturi redate de figurinele neolitice din sudul României*, ActaMN 33/I, 1996, 191-208.

Dumitrescu 1974 — Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Bucureşti, 1974.

Eliade 1991 — M. Eliade, *Istoria credințelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, 1991.

Enea *et al.* 2016 — S. C. Enea, D. Boghian, S. Ignătescu, *Anthropomorphic and Zoomorphic Representations from Cucuteni Sites of Costeşti and Giurgeşti (Iaşi County, Romania)*, în: C. Preoteasa, C. D. Nicola (eds.), *Cucuteni culture within the European Neo-Eneolithic context*, *In memoriam D. Monah, Gh. Dumitroaia*, Piatra Neamț, 2016, 533-580.

Gimbutas 1974 — Marija Gimbutas, *The Gods and Goddesses of Old Europe. 7000 to 3500 BC. Myths, Legends and Cult Images*, London, 1974.

Gimbutas 1989 — Marija Gimbutas, *Civilizație şi cultură*, Bucureşti, 1989.

Hansen 2007 — S. Hansen, *Bilder vom Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur Anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa*, Teil I-II, Eurasien - Abteilung des Deutschen Archäologischen Instituts, Mainz, 2007.

Horedt 1970 — K. Horedt, *Istoria comunei primitive*, Bucureşti, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro

Insoll 2017	T. Insoll, *Miniature Possibilities? An Introduction to the Varied Dimensions of Figurines Research*, în: T. Insoll (ed.), *Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, Oxford University Press, 2017, 3-15.
Iršėnas 2007	M. Iršėnas, *Stone Age Figurines from the Baltic Region: Toys or Sacred Objects*, ActaHAB 2, 2002, 7-19.
Kalicz 2012	N. Kalicz, *Szentpéterszeg-Körtvélyes*, în: Alexandra Anders, Zsuzsanna Siklósi (eds.), T*he First Neolithic Sites in Central/South-East European Transect*, vol. III, *The Körös Culture in Eastern Hungary*, BAR International Series 2334, England, 2012, 77-83.
Karmanski 2005	S. Karmanski, *Donja Branjevina: a Neolithic Settlement Near Deronje in the Vojvodina (Serbia)*, P. Biagi (ed.), Quaderno 10, Trieste, Italia, 2005.
Lazarovici 1969	Gh. Lazarovici, *Cultura Starčevo-Criş în Banat*, ActaMN VI, 1969, 3-26.
Lazarovici 1975	Gh. Lazarovici, *Unele probleme ale ceramicii neoliticului din Banat*, Banatica III, 1975, 7-24.
Lazarovici 1977	Gh. Lazarovici, *Sfârşitul culturii Vinča-Turdaş în Câmpia Transilvaniei*, Tibiscum II, 1977, 211-229.
Lazarovici 1979	Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979
Lazarovici, Babeş 2015	C.-Magda Lazarovici, V. Babeş, P*oieneşti – aşezări preistorice*, Suceava, 2015.
Lazarovici, Lazarovici 2014	Gh. Lazarovici, C.-Magda Lazarovici, *Despre marile teme religioase din cultura Vinča*, AB (S.N.) XXII, 2014, 107-154.
Lazić 2015	M. Lazić, *Contribution to the Interpretation of Clay Figurines from Vinča*, Arhaika 3, Beogradu, 2015, 90-110.
Luca 1997	S. A. Luca, *Aşezări neolitice pe Valea Mureşului (I). Habitatul turăşean de la Orăştie – Dealul Pemilor (punct X_2)*, Alba Iulia, 1997.
Luca *et al.* 2013	S. A. Luca *et al.*, *Cercetarea preventivă. Provocarea arheologică a zilelor noastre*, Sibiu, 2013.
Luca *et al.* 2017	S. A. Luca *et al.*, *Cristian III. Realități cronologice şi culturale preistorice dovedite prin cercetările preventive*, Suceava, 2017.
Marcus 2009	J. Marcus, *Rethinking Figurines*, în: Christina T. Halperin, Katherine A. Faust, Rhonda Taube, Aurore Giguet (eds.), *Mesoamerican Figurines. Small-Scale Indices of Large-Scale Social Phenomena*, University Press of Florida, 2009, 25-50.
Marinescu-Bîlcu 1974	Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Bucureşti, 1974.
Naumov 2015a	G. Naumov, *Neolitski Figurini vo Makedonija*, Magor, Skopje, 2015.
Naumov 2015b	G. Naumov, *The Early Neolithic Communities in Macedonia*, ArchRozhl LXVII, 2015, 331-355.
Naumov 2015c	G. Naumov, *Neolithic Bodies: Intramural Burials and Anthropomorphic Representations in the Republic of Macedonia*, Folia Archaeologica Balkanica III, 2015, 39-62.
Naumov, Čausidis 2011	G. Naumov, N. Čausidis, *Neolitski Antropomorfni Predmeti vo Republika Makedonija*, Magor, Skopje, 2011.
Paul 1992	I. Paul, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992.

https://biblioteca-digitala.ro

Pătroi 2013	C. N. Pătroi, *Decorul şi modalităţi de dispunere a sa pe figurinele antropomorfe de lut atribuite culturii eneolitice Sălcuța*, Litua XV, 2013, 19-47.
Petrescu Dîmboviţa 1957	M. Petrescu Dîmboviţa, S*ondajul stratigrafic de la Perieni (reg. Iaşi, r. Bîrlad)*, Materiale III, 1957, 64-82.
Rackzy 2015	P. Rackzy, *A Kárpát-Medence népeinek anyagi kultúraja az újkőkor és a rézkor időszakában (KR. E. 6000- KR. E. 2800)*, în: A. Vágó (ed.), *A Kárpat-Medence Ősi Kincsei, A kőkórtol a honfoglalásig*, Magyar Nemzeti Múzeum, 2015, 21-103.
Raczky 1980	P. Raczy, *A Körös cultúra újabb figurális ábrázolásai a Közép-Tiszavidékről és történeti összefüggéseik*, Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv, 1980, 5-33.
Raczky 2012a	P. Raczky, *Research on the Settlements of the Körös Culture in the Szolnok Area: the Excavation at Szajol-Felsõföld and Szolnok-Szanda*, în: Alexandra Anders, Zsuzsanna Siklósi (eds.), *The First Neolithic Sites in Central/South-East European Transect*, vol. III, *The Körös Culture in Eastern Hungary*, BAR International Series 2334, England, 2012, 85-95.
Raczky 2012b	P. Raczky, *Nagykörű-Tsz Gyümölcsös (co-operative Orchard)*, în: Alexandra Anders, Zsuzsanna Siklósi (eds.), *The First Neolithic Sites in Central/South-East European Transect*, vol. III, *The Körös Culture in Eastern Hungary*, BAR International Series 2334, England, 2012, 97-105.
RepAB 1995	*Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, V. Moga, H. Ciugudean (eds.), Alba Iulia, 1995.
Todorova, Vajsov 1993	Henrieta Todorova, I. Vajsov, N*ovo-Kamennata Epoha v Bulgarija*, Sofia, 1993.
Trogmayer *et al*. 2005	O. Trogmayer *et al*., *Hétezer éves kerámiaművészet, „Az újkőkor és a rézkor művészete" című hódmezővásárhelyi állandó régészeti kiállítás (1970-2003) tárgyainak katalógusa*, Hódmezővásárhely, 2005.
Ucko 1962	P. J. Ucko, *The Interpretation of Prehistoric Anthropomorphic Figurines*, JRAI 92, 1, 38-54.
Voinea 2002	Valentina Voinea, *Adoratio et invocatio. Gesturi religioase ancestrale reprezentate pe vase de cult gumelnițene*, CCDJ XIX, 2002, 112-122.
Zugravu 2013	N. Zugravu, *Puncte de vedere ale unui clasicist pe marginea unor opinii privitoare la religiile pre şi protoistorice*, CI (S.N.) XXXII, 2013, 61-94.

https://biblioteca-digitala.ro

A note concerning an anthropomorphic clay figurine discovered in Tibru (Cricău Village), Alba county.

(*Abstract*)

The present study aims to put forward details about an anthropomorphic clay figurine, accidentally discovered in Tibru (Cricău Village), Alba county. The female figurine is modelled in a schematic manner and it has been found complete.

Due to the nature of the discovery and the lack of any archaeological context, the figurine was examined only macroscopically following indicative details such as the manufacturing technique and the manner in which the surface was handled. The eyes are depicted by using two short incised lines, furthermore, it's nose and the breasts were modelled from the same piece of clay. On the posterior side, the hair is outlined using short-incised lines and it may express a certain hairstyle. Anteriorly, below the breasts area, the figurine has an orifice, conceivably the anatomical representation of the belly button (*umbilicus*) or the pelvic area.

Regarding these representations, the scientific literature accepts different connotations commencing with the presumption that they could represent ludic objects (made by or for children within the community), portrayals concerning spiritual beliefs and deities, deceased individuals or representations of members from the group.

Based on the analogies and manufacturing technique (schematically modeled, accentuated base), the artefact belongs to the Starčevo – Criş (III-IV) cultural horizon. The schematic depiction with accentuated base corresponds to the modeling pattern of the Early Neolithic period, therefore, it can be included in the category of cylindrical representations with an accentuated base.

Translated by Ana Fetcu and B. Pâclişan

Ancuța BOBÎNĂ
Şcoala Doctorală de Istorie
Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia
bobinaancuta@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

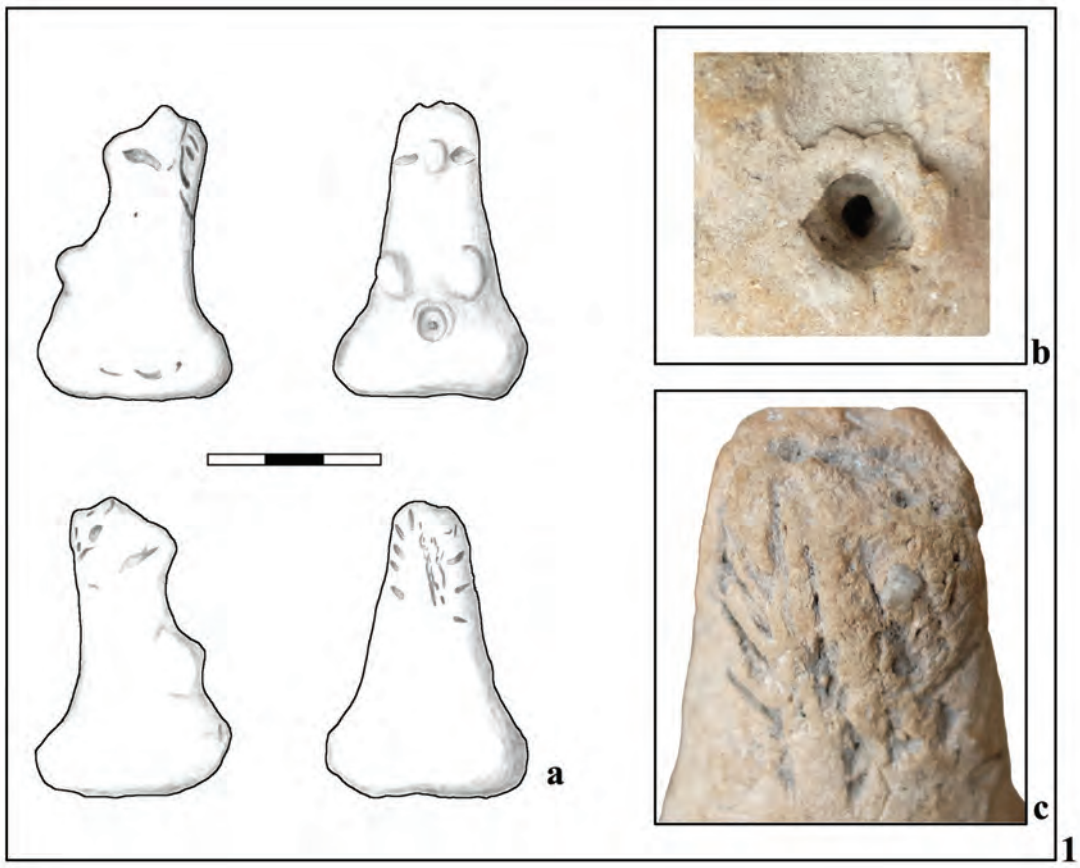

Pl. I. 1a: desenul piesei; **1b-c:** detalii cu orificiul din zona mediană şi cu redarea părului; **2**: Figurină antropomorfă descoperită la Cristian III, jud. Sibiu (după Luca 2017 foto. 246, 248).

Pl. I. 1a: graphic representation of the artefact; **1b-c**: details about the orifice and the hair; **2**: antrophomorphic figurine from Cristian III, Sibiu county (after Luca 2017 photo 246, 248).

https://biblioteca-digitala.ro

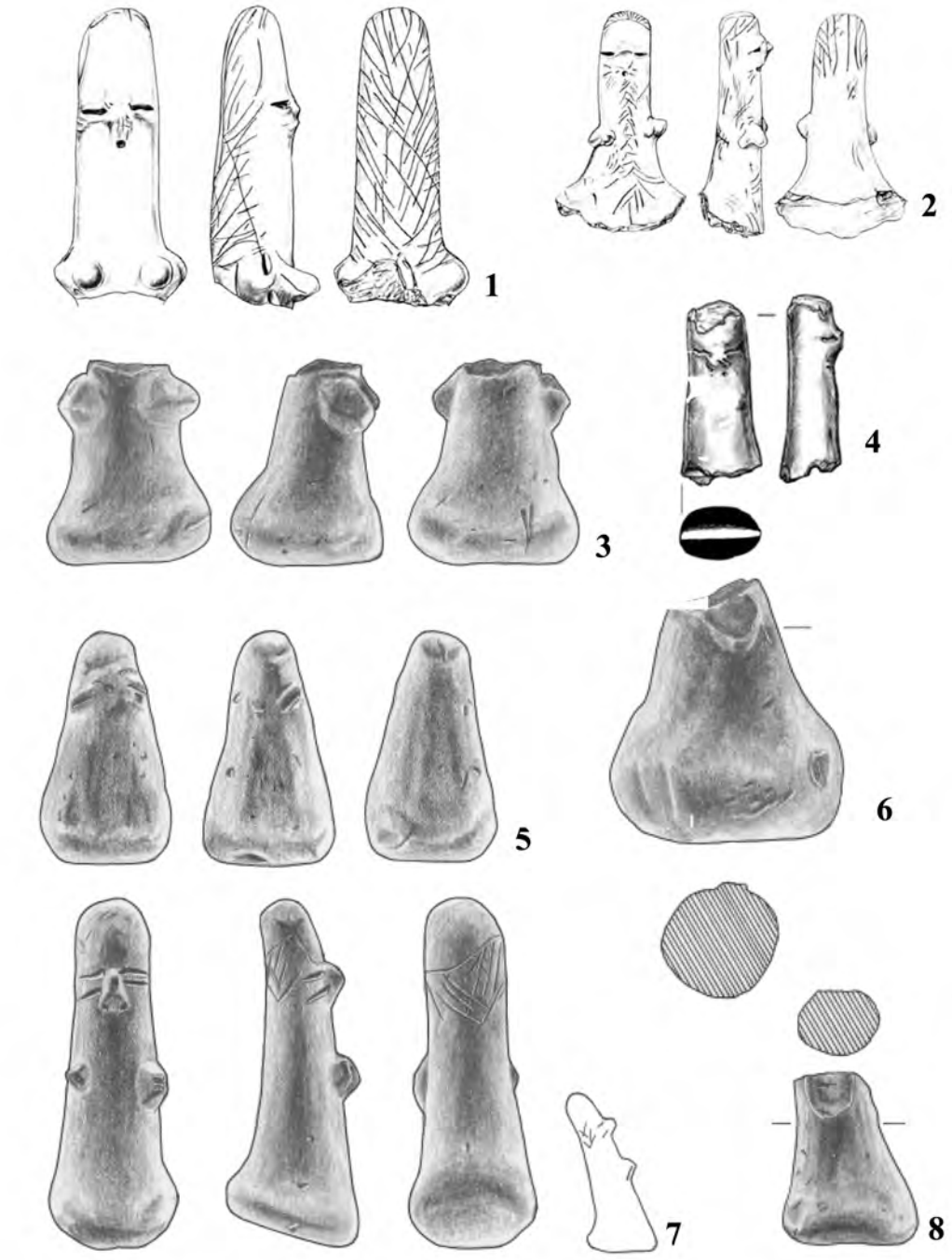

Pl. II. **1-2**: figurine antropomorfe descoperite la Nagykörű-Tsz Gyümölcsös (după Raczky 2015b, fig. 2/1-2; 4), Szolnok-Szanda (după Raczky 2015a, fig. 6/1; 3, 4-8), Donja Branjevina (după Karmanski 2005, fig. VI/2a-c, 3a-c, XIII/1a-c, XVI/4, 7).
Pl. II. 1-2: antrophomorphic figurines from Nagykörű-Tsz Gyümölcsös (after Raczky 2015b, fig. 2/1-2; 4), Szolnok-Szanda (after Raczky 2015a, fig. 6/1; 3, 4-8), Donja Branjevina (after Karmanski 2005, fig. VI/2a-c, 3a-c, XIII/1a-c, XVI/4, 7).

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Completări la Repertoriul Arheologic al județului Maramureş

TEOFIL IVANCIUC

***Cuvinte-cheie**: paleolitic, monede romane, evul mediu, biserici de lemn dispărute, sate părăsite, evrei, inel de cupru, izvoare minerale, incizii rupestre, Maramureş.*
***Keywords**: Paleolithic, roman coins, Middle Age, vanished wooden churches, abandoned villages, Jews, copper ring, mineral springs, incised rock, Maramureş.*

O parte a perieghezelor arheologice pe care le-am efectuat în ultimele decenii în diverse locuri din Maramureş nu au fost niciodată publicate. Astfel, în anul 1996 am identificat mai multe puncte vechi de locuire în Depresiunea Baia Mare care nu au fost incluse în Repertoriul arheologic al județului Maramureş[1], alte situri vizitate în diverşi ani aflându-se în Depresiunea Maramureşului. Între menționările enumerate mai jos sunt câteva descoperiri efectuate de către alte persoane, respectiv câteva locuri şi clădiri care pot prezenta interes arheologic, dar care nu au fost incluse în repertoriul amintit.

Trebuie să subliniem că atribuirile culturale şi datările propuse în cele ce urmează, provenind din cercetări de teren şi trebuie definite ca fiind probabile, nicidecum definitive.

Sudul județului Maramureş

1. **Baia Mare – *Dealul Dura / Berărie***

Aşezare descoperită în 1996, este situată la ieşirea din Baia Mare spre Satu-Mare, la nord de DN1C, după punctul unde Valea Borcutului iese din munte în lunca Lăpuşului, în apropierea livezii de meri *Dura*, acolo unde glacisul Baia Mare-Seini se pierde încet în depresiune. Punctul arheologic este situat pe o coastă de deal cu pantă lină, care la momentul descoperirii era acoperită cu parcele de viță de vie intercalate cu fânațuri. Din partea centrală şi estică a pantei respective, din arătura dintre aracii de viță şi de pe drumul de pământ care urcă dealul, am prelevat în două rânduri o serie de unelte de piatră cioplită şi fragmente ceramice.

Utilajul litic, destul de bogat, este constituit din: silex, cuarțit, calcedonie, hornstein şi obsidian. S-a mai decelat un străpungător confecționat din opal. Cea mai mare parte a materialului se aseamănă frapant cu piesele găsite la Buşag şi în Țara Oaşului, din perioada gravettiană. O serie de nuclee şi răzuitoare şi gratoare retuşate abrupt pe aşchii groase, par a fi mai vechi, datând probabil din aurignacian.

Fragmentele ceramice descoperite sunt confecționate dintr-o pastă fină, de culoare gri-albăstruie, angobată, arsă destul de prost. Carol Kacsó, care le-a văzut imediat după descoperire, s-a pronunțat pentru datarea lor probabilă în perioada dacilor liberi.

2. **Baia Mare – *str. 8 Martie***

Situl de aici, descoperit în 1996, este situat deasupra străzii 8 Martie, în zona unde se află rezervorul de apă al fostului apeduct al oraşului, pe un pinten de terasă împădurit de la confluența văii Firiza cu Săsarul, cu o altitudine relativă de cca 15 m.

Instrumentarul litic a fost obținut din mai multe periegheze. Materialele, confecționate din silex, hornstein, calcedonie, carneolit, obsidian şi alte roci vulcanice, predominante fiind lamele şi aşchiile, par a data aşezarea în gravettian, dar nu ar fi exclusă total o fază mai veche, aurignaciană.

[1] Kacsó 2011; Kacsó 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

3. **Baia Mare – *Dealul Florilor***

Într-o prospecțiune efectuată în 1996 pe un teren situat sub fostul restaurant omonim, între străzile Dealul Florilor şi Constantin Brâncuşi respectiv la nord de cimitirul *La Nuci*, pe panta înierbată, am descoperit un racloar pe lamă cu bulb de percuție, retuşat, confecționat dintr-un silex gri, care pare a data din gravettianul superior.

Tot acolo au ieşit la iveală mai multe fragmente ceramice neîntregibile, o parte gri-albăstrui, fine, angobate, arse prost, datând probabil din primele secole d. Hr., un fund de vas mai aparte, alte fragmente find încadrabile în perioada medio-modernă.

4. **Satu Nou de Sus – *Culmea Groşilor***

Prospecțiune din 1996, pe panta nordică a Culmii Groşilor, vizibilă de la mare distanță, într-un punct aflat la câteva sute de metri nord de sat. Au fost recuperate un răzuitor pe lamă, confecționat din calcedonie şi un străpungător de calcedonie, ambele cu aspect masiv şi urme de uzură. Acestea par a aparține paleoliticului, eventual unui posibil facies aurignacian[2].

<u>Nordul județului Maramureş</u>

1. **Baia Borşa – *Piatra Scrisă***

Piatra Scrisă de la Baia Borşa este situată sub Muntele Cearcănu, la est de localitate, în bazinul văii Țâşla. Inscripțiile identificate pe stânca de calcar datează între anii 1862-1995[3]. Pe la poalele stâncii trece *Drumul lui Mantz*, construit în anul 1841 pentru transportul minereului cu căruțele de la Baia Borşa la Cârlibaba, traversând creasta dintre Maramureş şi Bucovina pe un traseu pitoresc, care a fost utilizat ca drum tehnologic până în anul 1862 (**fig. 1**)[4].

2. **Breb – *Copăciş***

Cercetare de suprafață în primăvara anului 2017, la locul fostului cimitir *Copăciş*, împreună cu prof. Marius Voinaghi şi elevi de la Cercul de istorie „Gemina" al Colegiului Național „Dragoş Vodă" din Sighetu-Marmației[5]. Acolo a existat un sat părăsit înainte de anul 1626, loc de unde biserica de lemn a fost mutată în satul Breb, la distanța de cca 2 km sud-est, acolo unde stă şi azi în picioare. Pe o mică movilă înierbată marcată de o cruce de lemn, am identificat trei cruci de piatră, una singură având inscripționat un an vizibil, 1858 (ceea ce înseamnă că cimitirul a fost folosit mult timp după strămutarea bisericii), celelalte având legendele şterse. În acel loc se află şi alte semne funerare complet îngropate în pământ. De asemenea, am observat aliniamente vagi de bolovani care par să fi constituit fundația vechii biserici.

3. **Călineşti – *Căeni***

În cimitirul bisericii de lemn din *Josani* se păstrează destul de multe semne de mormânt cioplite din piatră, unele purtând inscripții în caractere chirilice, cea mai veche datare lizibilă fiind din anul 1805. Câteva pietre funerare au fost puse recent la adăpost sub streşina bisericii, pentru a fi ferite de intemperiile care afectează grav gresia friabilă din care sunt confecționate.

[2] Rămâne un mister motivul pentru care Carol Kacsó nu a introdus în nici una din cele două ediții din 2011 şi 2015 ale cuprinzătorului Repertoriu Arheologic al județului Maramureş, nici unul din cele patru puncte de mai sus, descoperite toate aproximativ în acelaşi timp – iunie 1996 şi despre care a aflat imediat după descoperirea lor, atunci când a văzut materialele recuperate de acolo, pe care i le-am prezentat la Muzeul județean de Istorie şi Arheologie din Baia Mare.

[3] Chiş, Hotea 2013, 202-206.

[4] Arhivele Naționale Maghiare (MOL), Térképtár, *B IX a 532 (1870-1871).*

[5] Ivanciuc 2017, sub tipar.

https://biblioteca-digitala.ro

4. Călineşti – *conacul Iurca*

Aproape de capătul din amonte al localității, pe malul drept al Cosăului se află conacul de zid al familiei Iurca de Călineşti, familie atestată în secolul al XV-lea. Clădirea, rectangulară (**fig. 2**), cu două niveluri, cu acoperiş înalt în patru ape şi hornuri masive, utilizată azi ca şi Casă Familială pentru persoane instuționalizate, iar în perioada comunistă ca sediu al CAP-ului, pare construită prin secolul XVIII (nu sunt excluse posibile începuturi mai vechi), dar a suferit transformări serioase odată cu tranformarea sa în Casă familială. Pe fațada sud-vestică, la nivelul inferior, se păstrează două ancadramente masive din piatră cioplită.

Construcția nu a fost semnalată de istoricii de artă şi nu a fost inclusă în Lista Monumentelor Istorice.

5. Coştiui – *castelul Apaffi*[6]

Atât de la vest, cât şi de la est de castelul atestat în anul 1474 am recuperat fragmente ceramice medievale. În curtea estică a clădirii am descoperit mai mulți nasturi rotunzi de cupru cu inscripția „Eternit.Gessetzlich Geschutzt"[7] (**fig.3**). În fața fațadei vestice se păstrează în condiții bune vechea fântână zidită din piatră, marcată pe planul castelului din anul 1755.

6. Coştiui – *zona fostelor ocne*

Între ocna părăsită Apaffi şi fostul lac Francisc, acum colmatat, am descoperit o placă rectangulară de cupru (cu latura de cca 4 cm), ornamentată cu motive florale şi bordurată de un şnur metalic alcătuit din două fire răsucite (**fig.4**).

La cca 100 m est de acel loc, pe terenul frământat de pe locul fostei mine Francisc am găsit mici fragmente de frânghie confecționată din curmeie de tei (utilizată cândva la ridicarea sării din subteran) şi mai multe trunchiuri masive de gorun, cu urme de cioplire, folosite cândva la armarea ocnelor.

7. Coştiui – *Epreş*

Presupusul castru roman de pământ reperat în anul 2015 de către Dan Zapca în locul *Epreş* şi semnalat în literatură un an mai târziu[8], rămâne a-şi dezvălui originea doar prin săpături sistematice, deoarece cercetările de suprafață nu au dus la rezultate concrete, de acolo fiind recuperat doar un piron vechi de fier. Pe de altă parte, structura de acolo pare a fi una din puținele descoperiri posibil arheologice de până acum din Țara Maramureşului care este vizibilă pe hărțile satelitare. Concret, pe Google Maps se observă un trapez cu laturile maximă şi minimă, amplasate nord-sud, de 190 m respectiv 130 m lungime, iar lateralele de cca 180 m lungime, perimetrul acoperind astfel o suprafață de cca 2,7 ha (**fig.5**).

8. Crăciuneşti – *cimitirul comunal*

La nord de biserica ortodoxă actuală, în mijlocul cimitirului, se află altarul unei vechi biserici de lemn datate dendrocronologic în anul 1710, folosit azi ca şi capelă cemeterială. La vest de acesta se văd foarte clar fundațiile fostului lăcaş (care a avut cca 9 m lungime), demolat înainte de anul 1955[9] (**fig.6**).

[6] LMI 2015 MM-II-m-A-04557
[7] Ivanciuc 2004, 339.
[8] „o structură patrulateră de dimensiuni aproximative 180x200 m", cu un «eventual şanț şi val de apărare care se unesc în unghi drept», Voinaghi 2016, 186.
[9] Baboş 2004, 19.

https://biblioteca-digitala.ro

9. Glod – *Pietrele de Moară*

Pe muntele Scărişoara de la sud-vest de sat se află o zonă stâncoasă (constituită din cuarțit hidrotermal) de unde au fost extrase pietrele de moară şi de râşniță utilizate în Maramureş începând din vremuri imemoriale. Locul este vizibil de la distanță, sub forma unui jgheab pietros prin care erau rostogolite la vale bucățile de piatră extrase de pe creasta muntelui, care, odată ajunse jos, erau transportate cu căruțele în sat şi apoi cioplite.

10. Glod – *Zgleamăt*

În hotarul dintre satele Văleni şi Glod, sub Măgle, în Groapă, pe marginea unui drum de căruță, se află presupusul mormânt al unui glodean care l-ar fi trădat pe Pintea Viteazul şi ar fi fost ucis de tovarăşii haiducului şi apoi înhumat acolo. Rarii trecători aveau până recent obiceiul să arunce pe acel mormânt crenguțe de copaci sau pietre, cutumă străveche care aminteşte de culturile orientale.

11. Maramureşul istoric – loc necunoscut

Din colecția regretatului prof. Nicolae Bura din Sighetu Marmației am obținut un celt cu plisc cu secțiunea hexagonală şi lungimea de 9,2 cm, patinat, fisurat în zona manşonului, cu urme de polizare pe una din fețe (**fig. 7**). Pare exclus ca această piesă să provină de la Coştiui (un celt se afla în 1988 în colecția şcolii de acolo), unde a fost văzută de dr. Carol Kacsó şi care ulterior ar fi ajuns în colecția Bura, deoarece în acel caz era vorba despre o piesă cu secțiunea rectangulară[10]. Pe de altă parte, Nicolae Bura a activat vreme îndelungată la şcoala din Sarasău, unde a adunat mai multe topoare de bronz, astfel că prima presupunere se îndreaptă spre această aşezare ca posibil loc de descoperire.

12. Maramureşul istoric – mici descoperiri izolate

În mai multe periegheze din ani diferiți am găsit fragmente ceramice medievale în cimitirele bisericilor de lemn de la Budeşti-Susani, Budeşti-Josani, Rona de Jos şi Sârbi-Josani, la Sighet în spatele Autobazei (pe str. Crişan), la Grădina Morii pe malul Izei, respectiv la Cearda, între punctul arheologic Țărmuri şi intrarea în Sarasău, pe terasa Tisei.

13. Ocna Şugatag – *Handal*

Într-o periegheză din toamna anului 2010 am descoperit trei piese de piatră cioplită: un răzuitor şi două aşchii de silex, greu de atribuit cultural, pe platoul de la sud de *Lacul Gavrilă*, la câteva zeci de metri sud-est de locul unde am identificat în 2009 un strat de arsură şi fragmente ceramice din Hallstatt-ul mijlociu[11].

[10] Kacsó 2015, 447.

[11] *Ibidem,* 442-443. Contrar afirmațiilor de acolo, eu am susținut același lucru de fiecare dată: la sud de lacul Găvrilă (adică în punctul Handal), am descoperit într-o ruptură de pantă deschisă către est, fragmente ceramice şi un strat de arsură, aflat la adâncimea de 0,7 m.

Aş dori să mai fac două precizări referitoare la „Repertoriul arheologic al județului Maramureş". Astfel, obiectul de piatră şlefuită (măciucă, percutor?) de la punctul Săpânța-Sub Scaun descris de subsemnatul lui C. Kacsó , aflat azi în custodie la Muzeul Maramureşului din Sighetu-Marmației, a fost descoperit, cert, în locul numit Câmp sau Sub Scaun, chiar dacă autorul « Repertoriului Arheologic » susține că „a fost descoperit într-un punct neidentificat de pe raza localității şi că, mai nou", aş afirma că piesa a fost găsită în punctul menționat (*Ibidem*, 503).

Iar moneda post-medievală din zona Câmpu Negru-Sighet a fost recuperată de pe drumul de căruță care străbate Dl. Orhedi de deasupra cartierului Câmpu Negru şi este o piesă de 3 polkeri emisă de regele Sigismund III Wasa între anii 1614-1629 (aceasta nu a fost găsită „în zona şcolii Câmpu Negru" şi nu este „1 groş de la Ioan Cazimir 1648-1668", cf. *Ibidem*, 530). De altfel, legenda poate fi descifrată pe revers: „MONE NO REG PO..." şi parțial pe avers: „SIGIS 3".

https://biblioteca-digitala.ro

14. Ocna Şugatag – *La Valauă*

Satul medieval părăsit Slatina, atestat între anii 1360-1456 şi care a fost probabil amplasat la izvorul Văii Sărata, nu are nimic de a face cu actuala aşezare Ocna Şugătag, înființată pe culmea dealului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după cum am demonstrat în altă parte[12].

La izvorul văii Sărata am descoperit un singur fragment ceramic, în zona numită *La Valauă*, la cca. un km sud de Lacul Gavrilă, pe imaşul comunal, într-o zonă puternic înierbată, care nu este propice cercetărilor de suprafață.

15. Ocna Şugatag – *Pădurea Crăiasca*

Surse neconfirmate dar credibile vorbesc despre descoperirea, în anul 2016, a unui garas de la regele ungar Ludovic cel Mare (1342- 1382), în *pădurea Crăiasca*, la marginea sudică a localității Ocna Şugatag, într-un loc diferit de cel unde presupunem că ar fi existat fostul sat medieval Slatina.

16. Piatra – *fabrica de sticlă*

În centrul satului Piatra (fost Valea lui Francisc) se află un sit industrial cu hala principală renovată recent, când a primit o altă destinație, unde a funcționat prima fabrică de sticlă din Maramureş (Huta), atestată în anul 1824. Cercetările de suprafață de la fața locului nu au avut deocamdată rezultate.

17. Poienile de sub Munte – *Muntele Copilaşu*

Sub muntele Copilaşu de pe raza comunei, de pe valea cu acelaşi nume, inginerul silvic Constantin Manea a recuperat în anul 2017 o bornă kilometrică datată în 1915, care fusese amplasată pe drumul strategic Copilaş, care trecea din valea Ruscovei în cea a Prutului, peste Munții Maramureşului, drum construit de către prizonierii ruşi în Primul Război Mondial, refăcut în cel de-al doilea război şi din care au rămas puține porțiuni intacte până azi. Borna, cu inscripția: „Km/ 14-18/ KuK. KGF. ARB. ABT./ No357/ Kmd. L. Ino. V. Gross./1915."se află azi la Căminul Cultural din comuna Repedea. Muntele Copilaşu este, alături de Pasul Prislop, locul unde, în timpul Primului Război Mondial, a funcționat un adevărat orăşel de barăci, cu comandament militare, cazărmi, infirmerie, magazii şi altele.

18. Poienile de sub Munte – *Muntele Lutoasa*

Pe creasta muntelui Lutoasa[13] (**fig. 8**) se află fundațiile mai multor construcții masive, care au servit ca şi cabane ale Batalioanelor 9 şi 10 Vânători de Munte în perioada interbelică, una dintre clădiri găzduind, tot în acea vreme, o renumită lăptărie.

19. Poienile de sub Munte – *Muntele Stogu*

Pe vârful muntelui Stogu, la altitudinea de 1650 m (coordonate GPS 47.855348, 24.654702 pe Bing Maps) se află şi azi un Triplex Confinum (punct topografic de întâlnire a trei frontiere de stat), edificat din piatră, cilindric, cu înălțimea de cca 1 m, pe care se aflau odinioară stemele celor trei state riverane: România, Cehoslovacia şi Polonia, al căror hotar comun se întâlnea acolo între anii 1920-1940.

20. Poienile de sub Munte – *Pasul Scărişoara*

La sud de comună, la obârşia văii Misica, se află o trecătoare, Pasul Scărişoara, care face din vremuri străvechi legătura între Poieni şi Vişeul de Sus (prin cătunul Obcina şi apoi

[12] Ivanciuc 2017, sub tipar. „Slatina-Zalatina este actualul Ocna-Şugatag, care şi-a pierdut caracterul românesc în veacul al XVIII-lea prin aducerea unor mineri străini de către administrația austriacă", Popa, 1969, 12.
[13] Coordonate GPS 47.855348, 24.654702 pe Bing Maps, altitudinea de 1530 m.

https://biblioteca-digitala.ro

pe Valea Peştilor). Pasul propriu-zis poate fi străbătut numai pe o potecă îngustă, în trepte, pe stâncile care mărginesc cărarea fiind gravate o serie de inscripții. Conform lui Alexa Beuca, cele mai vechi însemnări datate ar fi din secolele XIV-XV, în timp ce altele ar purta anii 1510, 1644, 1700 sau 1848[14].

21. Remeți – *biserică*

Perieghează din anul 2006, la vest de mica biserică medievală şi de drumul de acces pe platou. Acolo am observat un aliniament de pietre de râu cu bucăți de mortar a ceea ce par a fi urmele unui zid medieval (cel de incintă a mănăstirii?), recuperând câteva fragmente ceramice medievale, dar şi mai vechi.

22. Rona de Jos – *Solişte*

În zona izvoarelor minerale sărate de la Solişte, situate pe Valea Sărata, în masivul Bagna, au fost găsite cândva monede romane[15]. Această descoperire, una din rarele dovezi certe din Maramureş de exploatare a sării în epoca respectivă şi care completează numărul redus de locuri unde au fost făcute astfel de descoperiri, a fost total omisă în literatura contemporană de specialitate[16]. „Numurile" la care face referire Ioan Mihalyi de Apşa ar putea fi *nummus*-urile care au fost emise de Imperiul roman de răsărit doar între anii 294-668, la fel de bine cum pot reprezenta denumirea generică pentru alte tipuri de monede romane, bătute în alte perioade.

23. Rona de Sus – *Jidicea*

În amonte de confluența văii Sărate ce vine de la Coştiui cu valea Ronişoara, la capătul dinspre Pădurea Hera al satului Rona de Sus, a existat cel mai puțin cunoscut sat medieval maramureşean, resemnalat recent, Valea Judelui, părăsit înainte de anul 1459, de la care ne-a rămas şi hotărnicia aşezării, datată în anul 1460[17]. Satul se întindea în lunca Ronişoarei, probabil pe locul ocupat acum de pepiniera Jidicea a Ocolului Silvic Sighet şi înspre aval, în zona celor două locuințe. Cercetarea de teren efectuată la începutul anului 2018, împreună cu prof. Marius Voinaghi a dus la recuperarea de fragmente ceramice medio-moderne şi a unei monede de cupru foarte oxidate, cu legenda ilizibilă, care pare a data din secolul al XVIII-lea.

Pe hartă cadastrală de secol XIX apare şi un teren proprietate a bisericii, aflat la nord de DN 18 de azi, în apropierea colțului pădurii, loc unde presupunem că în evul mediu s-ar fi putut afla o capelă ori o biserică parohială, teren ocupat însă azi cu construcții. Câteva sute de metri mai spre nord, începând de la valea Dumbrava şi până la confluența Văii Sărate cu Ronişoara, se află o terasă destul de largă şi primitoare, denumită *Portoş*, pe care nu am identificat însă nici un fel de urme arheologice.

24. Sarasău – *biserica veche*

Într-o cercetare din primăvara anului 2006 am observat că podeaua de lemn a naosului bisericii de piatră „Sfinții Arhangheli" din Sarasău fusese înlăturată în vederea

[14] Beuca, Zebreniuc 2007, 109.

[15] Mihalyi de Apşa 1900, 221, nota 1, referitoare la izvorul sărat de la Solişte («locum antiquae fodinae salium») menționat împreună cu Valea Sărata («rivuli Sopataka») în hotărnicia Virişmortului : «alte urme de saline vechi în apropierea dealului Hegyeshegy (dl. Bagna, mai demult vf. Ascuțit, n.n.) nu aflăm; dear s-au găsit tot acolo numuri antice romane».

[16] Kacsó 2015, 464-465, omite informația: «Începuturile extracției sării în localitate (Rona de Jos, n.n.) au fost datate în epoca romană (…) Nu există bază documentare pentru o astfel de datare (…) La cca 6 km sud-vest de localitate (…) în punctul Solişte, se află două izvoare de saramură, care au fost cunoscute cu siguranță şi în secolele anterioare. Cu prilejul cercetării de teren efectuate (…) în mai 2006, nu am găsit la fața locului urme arheologice».

[17] Ivanciuc 2017, sub tipar.

https://biblioteca-digitala.ro

înlocuirii, iar în mijlocul navei, în pardoseală, se căsca tavanul spart pe o mică porțiune al unei cripte de cărămidă. Înăuntru se aflau resturi de sicrie de lemn, un fragment purtând inscripția „Mann Laszlo" (probabil este vorba despre Vasile Man de Şieu, vicecomite al Maramureşului între anii 1833-1837 şi 1838-1845), aşa cum am aflat introducând prin spărtură mâna cu aparatul foto şi realizând câteva imagini (**fig. 9**). Imediat după aceea, podeaua bisericii a fost acoperită cu o nouă duşumea care a închis vizibilitatea către criptă.

25. Săpânța – *Livada*

În locul unde se termină pădurea, înspre râul Tisa, la vărsarea unui mic pârâu de dreapta în apa Săpânței se observă urmele vagi ale unui canal de apă care a deservit una dintre cele mai vechi mori amintite pe teritoriul intracarpatic, atestată în diplome medievale din anii 1373 şi 1404 şi desființată pe la jumătatea secolului XX[18]. Dintre sutele de amplasamente vechi de mori din Maramureşul istoric, acesta este probabil locul care s-ar preta cel mai bine arheologiei mulinologice.

26. Sighetu-Marmației – *biserica reformată*

La sfârşitul anului 2015, arheologul Romat Alexandru a fost însărcinat de către S.C. Utilitas S.R.L. Cluj-Napoca să evalueze starea fundațiilor bisericii reformate din centrul Sighetului, cea mai veche clădire medievală a oraşului, în vederea întocmirea documentației de restaurare.

În cele trei mici secțiuni deschise pe latura de sud a lăcaşului (una la baza turnului mare, una în dreptul navei şi ultima lângă peretele transeptului) au fost descoperite structuri zidite, înhumații şi materiale arheologice medievale şi mai recente. La săpături au participat şi prof. Marius Voinaghi şi subsemnatul.

27. Sighetu-Marmației – *biserica romano-catolică Sf. Carol Borromeo*

În vara anului 2015, în jurul bisericii romano-catolice de secol XVIII şi în curtea fostei mănăstiri piariste din centrul istoric a fost realizat un tranşeu adânc de cca 2 m pentru drenarea apelor pluviale. De acolo am recuperat un număr de 10 cahle fragmentare (majoritatea mai vechi decât lăcaşul, de secol XVII – cf. aprecierii dr. Daniela Marcu-Istrate), cuie de diferite dimensiuni, fragmente ceramice medio-moderne dar şi lucrate cu mâna. Pe latura vestică a bisericii, în curtea fostei mănăstiri, la adâncimea de un metru, a apărut un strat puternic de arsură (probabil legat de incendiul din anul 1802) şi o greutate pentru ceas din piatră, iar pe latura estică, spre str. Plevnei, în spatele fostei şcoli piariste, au apărut: multe oseminte umane şi de animale (acolo a funcționat o necropolă care nu a mai fost semnalată până acum), elemente de fier ale unui ceas de turn şi limba unui clopot (recuperate însă de către un muncitor şi pierdute), urmele unei fundații de piatră spartă de acelaşi tip ca cea a fundațiilor de pe str. I. Mihalyi de Apşa, precum şi patru ancadramente de cărămidă: trei de ferestre – două la est şi unul la vest, respectiv unul de uşă – la nord-est, prevăzut cu scări de coborâre, deschiderea (păstrând urme de fum) aparținând criptei bisericii, umplută acum cu moloz, o singură fereastră fiind neobturată (**fig. 10**).

28. Sighetu-Marmației – *Cămara Cireghi*

La sud-vest de aşezarea de epoca bronzului apreciem că se găseşte o necropolă tumulară[19]. Pe movila aflată cel mai la nord-vest, pe marginea terasei, într-o groapă de cca. 1

[18] Teofil Ivanciuc, *Din istoria morilor pe apă din Maramureş*, mss.

[19] Deşi Carol Kacsó refuză să accepte această posibilitate: «nu am putut confirma existența necropolei tumulare. Prezența microlitelor este un indiciu foarte probabil al unei locuiri mult mai vechi, paleolitice sau, eventual, neolitice. O nouă cercetare de teren în acest punct (…) nu a prilejuit descoperirea vreunui artefact şi nici identificarea unor movile funerare», Kacsó 2015, 512. Referitor la microlitele găsite pe movile «ce ar putea aparține unei aşezări paleolitice sau neolitice», credem că nici unul nu poate fi încadrat tipologic în paleolitic. A se mai remarca faptul că toate piesele au fost descoperite exclusiv pe acele movile, nu şi în vecinătatea acestora.

https://biblioteca-digitala.ro

mp, am descoperit, la adâncimea de 0,60 m, un strat de arsură gros de 15-20 cm, cu cărbune şi câteva pietre calcinate.

29. Sighetu-Marmației – *Cămara Sării*

Pe ambele liste ale monumentelor istorice, la Sighet este menționat, în „zona Gării" (de fapt în zona Gării Cămara, aflată la 2 km est de Gara oraşului), Ansamblul urban "Cămara Sării", din perioada sec. XV – XIX[20]. În realitate, toată partea vestică a acestui ansamblu, cea mai veche, cu Moara de Sare propriu-zisă, birourile şi magaziile, a fost demolată total în anii 1970-1980, pentru a face loc halelor Uzinei de Piese de Schimb Auto „Maramureşeana". Am asistat personal, ca elev trimis la „practică" în acea uzină undeva prin 1985-1986, la demolarea ultimei clădiri vechi a Cămării. Azi, la fața locului se mai află doar un fragment din zidul nordic de incintă, de cărămidă, lung de câteva zeci de metri, ridicat probabil la ultima reconstrucție a Cămării Sării (anul 1870), restul terenului „Ansamblului urban" fiind ocupat acum cu hale industriale recente şi platforme betonate, fără a se mai putea recunoaşte deloc amplasamentul vechilor clădiri. În partea estică a Ansamblului se păstrează încă piațeta Cămării, cu bisericuța de zid, mica gară CFR cu linii cu ecartament normal şi larg (gara de linie îngustă a fost demolată în întregime) şi câteva clădiri care au aparținut cândva Administrației Salinelor (una de birouri, iar restul de locuințe pentru lucrători), toate obiective construite în secolul XIX, şi acolo demolările, săvârşite mai ales cu ocazia extinderii gării, fiind masive.

Ansamblul „Cămara Sării", cu o valoare istorică şi arheologică deosebită (a fost sediul Adminstrației Salinelor şi al transportului naval pe Tisa vreme de secole, la nord de complexul de clădiri funcționând Portul Sării, atestat încă în 1549), păstrează probabil structuri îngropate care vor fi rezistat demolărilor.

30. Sighetu-Marmației – *centrul vechi*

În vara anului 2015 am efectuat mai multe periegheze în timpul săpăturilor pentru schimbarea conductelor de apă din întreaga parte veche a oraşului, care au coborât la adâncimea medie de 1,5 m pe o lungime de mai multe mii de metri, în ceea ce a însemnat cea mai amplă săpătură efectuată la Sighet în ultimele decenii – o ocazie deosebită, din nefericire nevalorificată de arheologi. Din păcate, tranşeele au rămas deschise foarte puțin timp, uneori doar de ordinul zecilor de minute, tehnica folosită pentru schimbarea conductelor fiind foarte rapidă, astfel că, în cele mai multe cazuri, nu am putut efectua nici un fel de observație.

Totuşi, printre altele, în Piața Libertății am observat un rând de pavaj din piatră de râu la adâncimea de 1 m, urmat de un strat gros de mâl, de la cota -1,5 m în jos. Am constatat că majoritatea fundațiilor caselor de pe str. Ioan Mihalyi de Apşa dintre numerele 17-27 sunt din piatră spartă (posibil tuf vulcanic sau o gresie tare), identică cu cea folosită la baza medievală a turnului bisericii reformate. Tot pe acea stradă, sub gangurile de acces ale câtorva case au apărut pivnițe lungi. Fundații de cărămidă au ieşit la iveală în fața Complexului „Zimbru", sub carosabil şi sub actualul Centru de Informare Turistică, ambele aflate în partea estică a Pieții Libertății. În majoritatea acelor locuri au fost găsite fragmente ceramice medio-moderne.

De la săpătorii care au participat la lucrări am aflat (informații imposibil de verificat) că s-ar fi descoperit multe de vase de lut, inclusiv oale întregi, la începutul str. I. Maniu (înspre Liceul „Regele Ferdinand"), că fi fost găsite un număr ridicat de oseminte umane în cartierul 1 Mai (în apropierea căruia se află Cimitirul Reformat deschis în secolul al XIX-lea, despre care nu se ştia însă că se întindea aşa de mult), şi că mai multe „baionete" ar fi fost descoperite undeva pe str. Tepliței, în zona Cămara-Hera.

[20] Monument istoric, cod LMI 2015 MM-II-a-B-04667.

https://biblioteca-digitala.ro

31. Sighetu-Marmației – *Dealul Solovan*

La câteva zeci de metri nord de vârful Solovan, pe panta abruptă, în pădure, am aflat o verigă din cupru sau bronz. Veriga deschisă, patinată, are forma ovală, cu diametrul maxim de 25 mm, fiind confecționată dintr-o sârmă răsucită, groasă de aproximativ 2 mm (**fig. 11**).

32. Sighetu-Marmației – *Grădina lui Zboian*

Izvor mineral părăsit, situat la cca. 200 m sub marea cetate Hallstatt-iană de pe Dl. Cetății – Solovan, pe un platou suspendat pe panta accentuată de pe fața dinspre Sighet a dealului.

Locul respectiv este acum utilizat ca livadă şi fânaț, fiind înconjurat de pădure. Până în anii 2000, când a ars, acolo a existat clădirea ruinată a vechiului stabiliment al băilor evreieşti. Izvorul, lângă care țâşneşte o altă sursă cu apă dulce, semnalat în anul 1819 de către farmacistul Adler Andras, are apa puternic sulfuroasă, feroasă şi sărată, formând o băltoacă care conține şi nămol sapropelic, şi era cândva considerat a fi ideal pentru tratarea reumatismului, a nervilor periferici, a bolilor ginecologice, a afecțiunilor cardiovasculare şi a afecțiunilor cutanate.

Nu putem omite ipoteza ispititoare ca numele Dealului Solovan să vină exact de la acest important izvor: termenul „sol" înseamnă „sare" în unele limbi slave, sinonimul în maghiară fiind „só", ambii radicali părând posibile rădăcini pentru oronimul Solovan. Acele izvoare ar putea lămuri şi amplasamentul neobişnuit al fortificației mai sus-amintite, poziție care a fost explicată în diferite feluri, fără ca existența apei dulci şi a celei sărate şi curative în imediata sa apropiere, să fi fost menționate de vreunul dintre arheologii care au studiat fortificația respectivă.

33. Sighetu-Marmației – *Muzeul Satului*

În timpul lucrărilor efectuate în toamna anului 2010 în zona cabanelor din incinta Muzeului Satului (pe malul Ronişoarei, sub dealul Dobăieş, la 200 m nord de locul unde Radu Popa a cercetat parțial satul părăsit *Valea Mare*, respectiv în apropiere de zona unde au fost găsite fragmente ceramice Coțofeni - în incinta Muzeului Satului), am descoperit urmele unei vechi aşezări, recuperând din şanțurile săpate până la adâncimea de un metru, fragmente ceramice lucrate cu mâna (inclusiv două funduri de vas şi unul canelat) şi fragmente de cărbune. Locul cu concentrare maximă a vechilor urme se află la câteva zeci de metri nord de pavilionul rotund de lemn din mijlocul platoului, respectiv la vest de locul unde a fost construit tot atunci un lăculeț artificial. Apartenența culturală a sitului rămâne a fi stabilită de către specialişti.

34. Sighetu-Marmației – *Piatra Tisei*

În 2016, în punctul *Piatra Tisei* din hotarul sudic al municipiului Sighetul Marmației, a fost descoperită o monedă romană de bronz, aflată acum într-o colecție privată. Piesa a fost bătută la Treveri în anul 352 de către împăratul Magnențiu[21].

35. Sighetu-Marmației – *str. V. Alecsandri*

La mijlocul sectorului de stradă cuprins între str. M. Viteazu şi A. Ivasiuc, în grădina imobilului de la nr. 2, a fost semnalată în urmă cu ceva timp piatra de mormânt a primului rabin evreu cunoscut la Sighet, decedat în 1771 (inscripționată: „Aici odihneşte rabinul, eruditul, învățatul, bogatul, renumitul preşedinte al tribunalului rabinic şi învățător pios, domnul Zvi, fiul domnului Moshe Abraham, decedat la 4 Elul [5]531. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții...") care, împreună cu un alt semn de mormânt, se află şi azi acolo, în ceea ce localnicii denumesc „Cimitirul vechi evreiesc", sit neprotejat, diferit de marele Cimitir evreiesc de pe str. Izei (care are peste 3000 de pietre tombale şi ale cărui începuturi ar data pe la finele secolului XVIII). Din surse

[21] Moneda este în curs de publicare de către autor şi prof. Marius Voinaghi, cel care a semnalat piesa.

https://biblioteca-digitala.ro

neconfirmate, pe terenul de pe str. V. Alecsandri ar fi culcate şi acoperite cu pământ şi alte pietre funerare ale celui mai vechi cimitir evreiesc cunoscut până în prezent în Maramureş, ale căror inscripţii ar putea, eventual, elucida problema momentului sosirii evreilor pe acele meleaguri, presupus acum a fi pe la jumătatea secolului a XVII-lea.

36. Sighetu-Marmaţiei – *sub Releul Dobăieş*

La 300 m vest de antena de televiziune de pe Dl. Dobăieş şi în imediata apropiere a staţiunii paleolitice de acolo, se află unul din puţinele sectoare de drum medieval important din Maramureş, rămas neatins în ultimele secole. Este vorba despre drumul de căruţe ce lega Cămara şi Portul Sării de la Sighet, de ocnele de la Coştiui, drum care, în loc să urmeze doar valea Ronişoara de la început, traversa Dl. Dobăieş în locul amintit, coborând apoi pe Ronişoara, pe care o urma apoi în amonte până aproape de Coştiui, traseu care apare marcat în acest fel şi pe Prima Ridicare Iosefină.

Astăzi, la faţa locului se păstrează bine o porţiune lungă de 2-300 din drumul respectiv, folosită rareori de către căruţele trase de cai.

37. Sighetu-Marmaţiei – *Valea Blidaru*

Sub pădurea de pe *Valea Blidaru* care izvorăşte de pe Dl. Solovan, detectoristul Dan Zapca a descoperit în anul 2015 un topor de luptă din fier, datând probabil din secolul VI, care a fost predat la Muzeul Maramureşean din Sighetu Marmaţiei, în prezent aflându-se în custodie la Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie din Baia Mare[22].

38. Vadu Izei – *Dealul Osoi*

Fundaţiile de mici dimensiuni (2x1,7 m) şi înalte de 1,2 m, din piatră fără liant, ale unei construcţii ridicată pe Vârful Osoi şi semnalată de către Timur Chiş din Sighetu-Marmaţiei[23]. La faţa locului nu am găsit deocamdată nici un fel de urme arheologice.

39. Vadu Izei – *sub Dealul Morii*

Pe platoul situat sub Dl. Morii, în extremitatea nord-vestică a satului, la limita cu Şugăul, în zona morii de apă abandonate, am descoperit două unelte din piatră cioplită, imposibil de atribuit cultural.

40. Văleni – *cimitirul din centrul satului*

Sub un şopron amplasat în cimitirul din centrul satului s-au păstrat, până în 2005, masa altarului şi chivotul vechii biserici parohiale de lemn, ridicată prin anii 1520 la mănăstirea Cuhea (azi Bogdan Vodă) şi mutată în 1787 în Văleni, unde a înlocuit o altă biserică, foarte veche şi şubredă. Ultima biserică a fost demolată la rândul ei în anul 1947, parte a bârnelor sale, recuperate dintr-un grajd din Călineşti, fiind reconstruite în 2005 ca bisericuţă în curtea parohiei ortodoxe din Văleni, acolo unde au fost aduse, tot atunci, şi masa altarului şi chivotul din cimitir despre care am amintit mai sus. Locul din cimitir care a găzduit biserica satului Văleni începând din evul mediu, ar putea ascunde urme arheologice.

41. Văleni – *Vârful Mocirii*

Din bazinul văii Secătura, la sud de satul Văleni, de pe dealul Mocirii situat nu departe de mănăstirea ortodoxă de călugări de acolo, cărturarul localnic Ioan Godja-Ou a prezentat[24] fotografia unui mare bolovan zgrafiat cu cruci şi alte semne aparent foarte vechi, dintr-un loc unde se spune că, în vremurile de demult, ar fi existat o cetate ori o mănăstire.

[22] Ardeleanu 2017.
[23] Chiş 2014: „zidul unei construcţii mici de piatră folosită pentru supravegherea căilor de comunicaţii".
[24] Godja-Ou 2002.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Ardeleanu 2017	M. Ardeleanu, *Un topor de epocă avară descoperit la Sighetu Marmației*, Marmatia 14, 2017.
Baboş 2004	Al. Baboş, *Tracing a sacred building tradition*, Lund University, 2004.
Beuca, Zebreniuc 2007	Al. Beuca, Cristina Zebreniuc, *Aspecte etnografice - Poienile de sub Munte - Maramureş*, Baia Mare, 2007.
Chiş 2014	V. T. Chiş, *Vadu Izei. Valea Stejarului*, Sighetu Marmației, 2014.
Chiş, Hotea 2013	V. T. Chiş, M. Hotea, *Piatra Scrisă – o posibilă destinație ecoturistică în Parcul Natural Munții Maramureşului*, ActaMusMaram IX, Sighetu-Marmației, 2013.
Godja-Ou 2002	I. Godja-Ou, *Văleni. Cuvinte despre satul meu*, Sighetul Marmației, 2002.
Ivanciuc 2004	T. Ivanciuc, *Contribuții la istoria germanilor din Maramureş*, ActaMusMaram II, Sighetu-Marmației, 2004, 327-348.
Ivanciuc 2017	T. Ivanciuc, *Satele dispărute ale Maramureşului medieval. Studii de caz : Copăciş-Valea Mare, Slatina Şugătagului şi Valea Judelui*, Revista Arhivei Maramureşene, 10, 2017, sub tipar.
Kacsó 2011	C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureş*, Baia Mare, 2011.
Kacsó 2015	C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureş*, ediția II-a revăzută şi adăugită, Baia Mare, 2015.
Popa 1969	R. Popa, *Cnezatul Marei*, Baia Mare, 1969.
Mihalyi de Apşa 1900	I. Mihalyi de Apşa, *Diplome maramureşene din secolele XIV şi XV*, Sighet, 1900.
Voinaghi 2016	M. Voinaghi, *Între istorie şi arheologie: prospecțiuni arheologice în Maramureşul istoric*, ActaMusMaram XII, Sighetu-Marmației, 2016, 186-194.

https://biblioteca-digitala.ro

Additions to the Archaeological Repertory of Maramureş county

(Abstract)

This paper presents a list of archaeological discoveries never published before, made in Maramureş after the year 1996 by the author or by other finders. On the list are also some historical places or buildings which can be valuable for the Archaeology.

The repertory start with four sites from the southern part of Maramureş county, all of them situated near or inside Baia Mare city boundaries, where the finds are dating from Paleolithic age, respectively from the first centuries AD.

From the northern side of Maramureş county, on this list are: the remains of three wooden churches (Breb-Copăciş, Crăciuneşti and Văleni); a stone manor from Călineşti; finds from Coştiui (medieval pottery fragments, copper buttons and traces of a possible fortification); a legendary tomb and a millstones quary from Glod village area; a bronze celt recovered from Bura collection; stone tools found at Ocna Şugatag and Vadu Izei; small finds from the former Remeți medieval monastery; an old, important but forgotten discovery: roman coins found near the salt spring from Rona de Jos-Solişte; a IV century roman coin discovered recently near Sighetu-Marmației; pale remains of two lost medieval villages (Slatina near Ocna Şugatag and the virtually unkown Valea Judelui settlement near Rona de Sus); two post-medieval crypts (under Sarasău stone church, respectively under Sighetu-Marmației's Roman-catholic church; in the last place there were found also some XVII century stove tiles and other finds); a copper ring and a VI century iron axe recovered from the hills near Sighetu-Marmației; a pre-historic settlement at the Village Museum from Sighet; a mineral spring bellow Dealu Cetății's Bronze age fortress near Sighet; an engraved tombstone from the old Jewish cemetery of Sighetu-Marmației (the oldest in the region); incised rocks from Văleni or Poienile de sub Munte, and other finds.

Teofil IVANCIUC
Sighetu-Marmației
teofilivanciuc@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

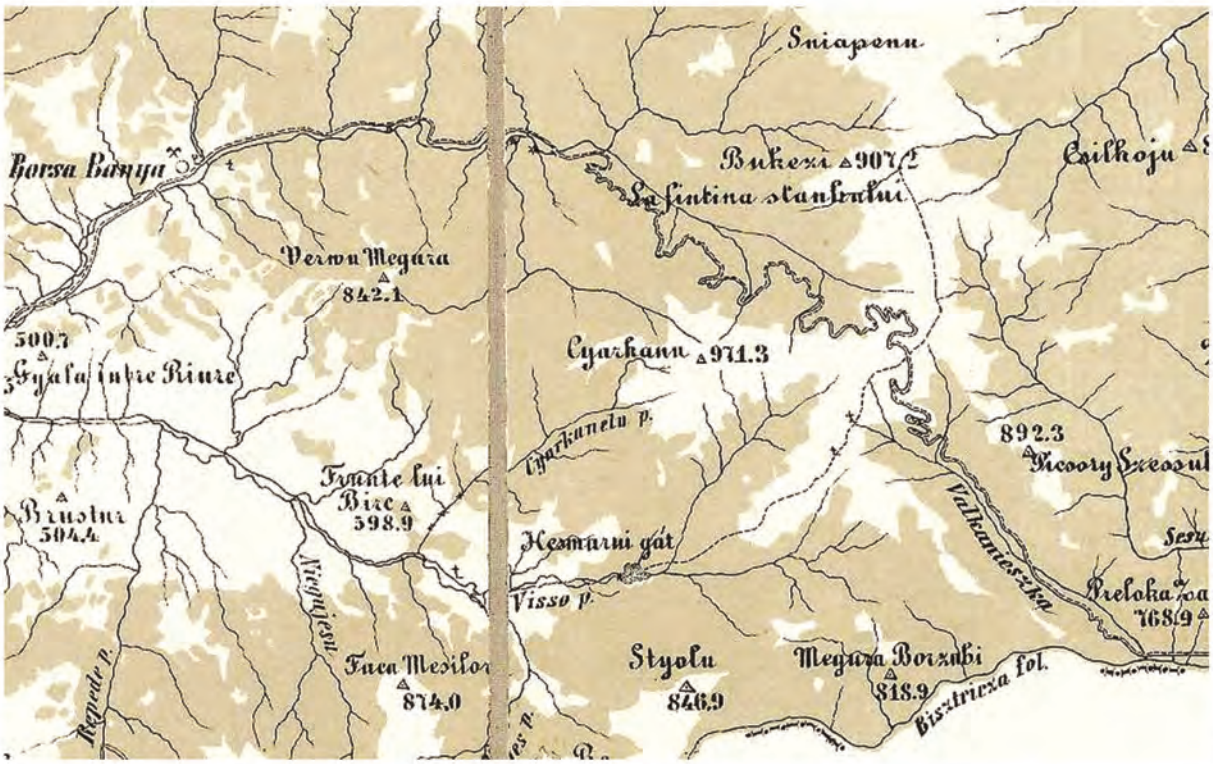

Fig. 1. Drumul lui Mantz de la Baia Borşa (Arhivele Naționale Maghiare, 1870-1871).
Mantz Road from Baia Borşa (Hungarian National Archives, 1870-1871).
Fig. 2. Conacul Iurca din Călineşti (Foto de T. Ivanciuc).
Iurca mannor from Călineşti (Photo by T. Ivanciuc).

https://biblioteca-digitala.ro

3

4

5

Fig. 3. Nasture de cupru de la castelul din Coştiui (Foto T. Ivanciuc).
Copper button from Coştiui castle (Photo T.Ivanciuc).
Fig. 4. Placă de cupru din zona fostelor saline de la Coştiui (Foto T. Ivanciuc).
Copper plaque found near former salt mines from Coştiui (Photo T. Ivanciuc).
Fig. 5. Urmele posibilei fortificații de la Epreş - Coştiui (Captură Google Maps).
Possible fortification traces from Epreş - Coştiui. (Google Maps capture).

https://biblioteca-digitala.ro

6

7

8

Fig. 6. Urmele bisericii de lemn de la Crăciuneşti. (Foto T. Ivanciuc).
Remains of Crăciuneşti wooden church. (Photo T. Ivanciuc).
Fig. 7. Celt de bronz din Maramureş. (Foto T. Ivanciuc).
Bronze celt from Maramureş (Photo T. Ivanciuc).
Fig. 8. Urmele cazarmei de pe Muntele Lutoasa-Poienile de sub Munte. (Captură Bing Maps).
Remains of military baracks from Lutoasa mountain, Poienile de sub Munte.
(Bing Maps capture).

https://biblioteca-digitala.ro

9

10

11

Fig. 9. Interiorul criptei bisericii de piatră din Sarasău. Fotografie de T. Ivanciuc.
Sarasău stone church crypt interior. Photo by T. Ivanciuc.
Fig. 10. Fereastra neobturată a criptei bisericii romano-catolice din Sighetu Marmației (Foto T. Ivanciuc).
Unblocked crypt window from Sighetu Marmației roman-catholic church (Photo T. Ivanciuc).
Fig. 11. Inel de cupru de pe Dealul Solovan – Sighetu Marmației (Foto T. Ivanciuc).
Copper ring from Solovan hill- Sighetu Marmației (Photo T. Ivanciuc).

https://biblioteca-digitala.ro

Aşezarea din epoca bronzului de la Groşi *Habra*, jud. Maramureş

DAN POP

Cuvinte cheie: *epoca bronzului, cultura Suciu de Sus, grupul Lăpuş, ceramică, mănăstire medievală, Habra, jud. Maramureş.*
Key words: *Bronze Age, Suciu de Sus culture, Lăpuş group, pottery, Habra medieval manastery, bishop Efrem Maramureş county.*

Urmare a cercetărior de suprafață din toamna anului 2017[1], în hotarul localității Groşi [Tökés/Tökésbánya], com. Groşi, jud. Maramureş, în punctul numit *Habra* sau *Habru*, au fost identificate vestigii arheologice aparținând mai multor epoci, cele mai numeroase fiind cele de epoca bronzului urmate de cele medievale şi moderne.

Localitatea Groşi este situată în partea central-estică a județului Maramureş, la 5 km sud-est de municipiul Baia Mare, în stânga văii Cărbunăreasca. Locul numit *Habra/Habru* se găseşte între localitățile Groşi şi Chechiş, la 2 km sud-sud vest de Primăria din Groşi, în dreapta văii Chechişului (Chechişel), între vârful Poienilor (306.7 m) la nord-est şi Vârful Călugăreşti (282.2 m) la vest. Locul de unde au fost culese artefactele se găseşte la vest de actuala mănăstire[2], în imediata vecinătate a ei (500 m vest –sud- vest de la intrarea în mănăstire), pe o terasă cu uşoară înclinație sudică a dealului Habra, mărginită la nord de culmea dealului, iar spre sud de pante cu înclinații medii asupra cărora s-a intervenit, în timp, prin terasări. Din această porțiune izvorăsc mai multe pâraie[3], aici a fost construit în 1979[4] un bazin de captare a apei pentru locuitorii din Chechiş (**pl. 1/1**).

Câteva observații privind toponimele

În a doua jumătate a secolului XIX (1864-1866), judele nobiliar Smit Sándor menționează în hotarul satului Chechiş [Oláh kékes], *dealul Habrului* [*Gyalu Hábruluj*], dar şi locul de hotar *dealul Habrului*[5]. În răspunsurile trimise de oficialitățile vremii lui Pesty Frigyes la chestionarul privind toponimele din comitatul Szătmar, nici la Groşi şi nici la Chechiş, toponimul *Vârful Călugăreşti*, toponim ce apare pe hărțile Josephine, nu este amintit **(pl.3)**. De asemenea, pe harțile cadastrale româneşti, întocmite între 1970-1974, între satele Chechiş şi Groşi, apare locul numit *Poiana Habrului* (**pl.2**), iar pe harțile topografice din anii '80 toponimul *Vărful Călugăreşti* (**pl.1/2)**. Toponimul *Galilei*, amintit ca fiind în vecinătatea Habrului şi a vârfului Călugăreşti nu se regăseşte în chestionarul mai sus amintit şi nici pe hărțile consultate[6].

Etimologia pentru Habra-Habru

După V. Ursu "Locul acesta cu nume arhaic derivat poate din verbul latinesc *habeo*, *habere*, sugerează parcă ideea de avere"[7].

1 Mulțumim pe această cale domnului Ovidiu Papuc din Baia Mare pentru semnalarea descoperirilor. Artefactele culese de acesta au fost predate Muzeului Județan de Istorie şi Arheologie, Baia Mare (în continuare MJIA). Cercetări de suprafață Dan Pop, Marius Ardeleanu, Dorian Ghiman (MJIA).
2 Reînființată în 16 februarie 1996 (Ursu 2001, 96).
3 Unul din izvoarele văii Surducului, ce curge prin Chechiş şi se varsă în centrul localității în valea Chechiş, se găseşte în apropierea sitului arheologic.
4 Ursu 1981, 189. Cu prilejul construirii bazinului de captare a izvoarelor au fost observate, în secțiunile gropii, la adâncimea de 80 cm, urme de arsură şi fragmente de cărămidă.
5 Miszer 2001, 166.
6 Ursu 2001, 95; Ursu 2002, 173; Ursu 2008, 129.
7 Ursu 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

Câteva observații privind mănăstirea medievală de la Habra

Localitatea Groşi este menționată în documentele medievale începând cu anul 1411 cu numele de ***Thwkes***[8], forma ***Thükes*** apare doar în traducerile în limba maghiară a documentului redactat în latină. În Conscripția din 1566 găsim ***Tökes***[9], în Conscripția târgurilor şi satelor aparținătoare domeniului cetății Sătmar din 1569 (10 august) ***Thoekes***[10], iar în Registrul târgurilor şi satelor cu numărul supuşilor care țin de cetatea Sătmar din 1570 (25 aprilie) ***Toekes***[11].

Referitor la mănăstirea de la Habra[12] există trei documente care atestă prezența acesteia în zona limitrofă Băii Mari.

Astfel, într-un document din 2 iunie 1600[13] emis la Iaşi cu prilejul excluderii din Sinod a mitropolitului şi a episcopilor fugiți cu domnitorul Ierimia Movilă în Polonia[14], este menționat ca participant şi semnatar (semnează în slavonă) al documentului alături de alți înalți prelați şi episcopul Efrem ot Habrul. În document există doar o singură referire la Habra şi Efrem *„preaiubitorul de Dumnezeu episcop al Hebronului, chir Efrem"*[15]. De la publicarea documentului în 1905[16] şi până în 1939 la apariția cărții lui D. Russo[17] s-a crezut că Efrem ar fi fost episcop al Hebronului din Palestina. Acest din urmă autor clarifică locul unde era episcop Efrem, adică mănăstirea Habra de lânga Baia Mare; după Russo, Efrem era episcop cu reşedința la mănăstirea Habra.

Apoi mănăstirea şi toponimul ***Habra*** apare într-un document din 21 noiembrie 1604[18] în care episcopul Sergiu (Serghie)[19] de la mănăstirea din Muncaci îl roagă pe Toma Kendy, capitanul oastei care asediază cetatea Hust, să protejeze bunurile mănăstirii ce se găsesc acolo (o caleaşcă şi o ladă cu cărți în limba greacă). Din scrisoare reiese că Sergiu era episcop

8 Documentul/documentele din 13 septembrie 1411, 4 octombrie 1411 menționează donația regelui Sigismund de Luxemburg către Ştefan Lazarevici prin care, domeniile Sătmar, Mintiu, Baia Mare şi Baia Sprie cu localitățile aparținătoare, între care şi Groşi (**Thwkes**), trec în posesia despotului sârb; Szirmay 1809, 150-152 (traducerea documentului în limba maghiară; **Thükes**); Fejér 1842, 141-144 (traducerea documentul în limba maghiară cu rezumat în latină; **Thükes**); Csánki 1890, 468, 487 (menționează **Thukes**=Tőkés); Thallóczy, Áldásy 1907, 54-55 (documentul în limba latină cu rezumat în limba maghiară; **Thwkes**); Juga 1939, 41-42 (traducere parțială în limba română a documentului din limba maghiară după Szirmay 1809 şi Fejér 1842); Suciu 1967, 272; Németh 2008, 312 nr. 500.

9 Localitatea Groşi apare în domeniul oraşului Baia Mare (Maksay 1959, 623-624); https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc101_no044/?document=1&pg=15&bbox=-1495%2C-3001%2C3623%2C-119 (accesat în 25.09.2017).

10 Diaconescu 2012, 162-163.

11 Diaconescu 2012, 222; vezi şi volumele de documente privind episcopia greco-catolică de la Muncaci la Ciubotă et alii 2007; Ciubotă, Rus 2012; Ciubotă et alii 2015.

12 Informații generale cu privire la Efrem şi mănăstire la: Meteş 1936, 181; Rusu 2000, 147 (aici Habra apare ca localitate dispărută); Motogna 2009, 224-228; Dani 2009, 92, 96; Călini 2015; Kacsó 2015, 360-361.

13 Iorga 1905, 26-32, documentul în greacă cu traducerea în română; smeritul episcop Efrem de Hebron (=Hebron, Palestina); Iorga 1907, 156 (episcop din Hebron); Iorga 1908, 214, 214 (Efrem tocmai de la Hebron care "ştia să scrie slavoneşte"), 238; Nicolaescu 1916, 11-14 (documentul în greacă şi traducerea documentului în română; Efrem de Habrul; episcop al Habrului); Hurmuzaki XIV/1, 1915, 109-111; documentul în greacă şi traducerea în română; Efrem de Hebron; Iorga 1919, 30 (episcop din Hebron care semnează slavoneşte); Panaitescu 1936, 189 (Efrem de Hebron); DIR-A-vol. 4-1952, 291-292 documentul tradus în română; Efrem din Habrul; DRH-B-vol. 11-1975, 532-535 – documentul în greacă şi traducerea în română, Efrem din Habrul, unde Habrul=Hebron, Israel); de observat că ambele volume de documente (DIR şi DRH) au păstrat vechea localizare a Habrului = Hebronul în Palestina.

14 Sinodul a fost convocat de Mihai Viteazul pentru caterisirea şi înlocuirea preoților fugari.

15 Iorga 1905, 32.

16 Iorga 1905, 29-32.

17 Russo 1939, 108-109 nota 2; Iorga 1940, 9 autorul acceptă soluția propusă de Russo în 1939.

18 Hodinka 1911, 46-47 (document în limba maghiară); mulțumesc pe această cale lui Péter Szőcs pentru traducerea integrală a documentului.

19 Despre episcopul Serghie vezi Pippidi 1981, 178-179; Ghitta 1986.

https://biblioteca-digitala.ro

peste credincioşii din cetatea Muncaci, mănăstirea Peri de lângă Câmpulung în Maramureş şi mănăstirea Habra de deasupra Băii Mari, în districtul Chioar, şi era superiorul călugărilor şi preoților a ruşilor, vlahilor, slovacilor şi sârbilor.

În documentul din 15 septembrie 1614[20] - o scrisoare adresată lui Ferenc Daróczy de Deregnyő (1586–1620), prefect al Camerei Spişului, de către preoțimea şi nobilmea română din Baia Mare, Chioar şi Sătmar - este menționată, într-un loc anumit între satele Groşi şi Chechiş, o mănăstire zidită din vechime cu câmpii, lunci, vii, heleştee, pomi, păduri pe care le foloseau locuitorii ei, atât călugări cât şi preoți. Notabilitățile locale se plâng lui Ferenc Daróczy cu privire la noul proprietar, Petru Kökiniesdi care, pe lângă cele două sate, a luat în stapânire şi mănăstirea şi a lăsat-o în paragină, casele din ea au fost dărâmate, călugării şi preoții au fost alungați, din împrejmuirea ei şi-a făcut casă, iar clopotul a fost dus la Vetiş. Este precizat faptul că de opt ani mănăstirea nu mai este locuită, autorii scrisorii ar dori să o rezidească doar că nu au acces la locul cu pricina din cauza proprietarului.

Din documentele ulterioare nu rezultă că petenții ar fi avut câştig de cauză, mănăstirea nu a mai fost refăcută, aşa încât putem presupune că în anul 1606 activitatea în mănăstire a încetat.

Începuturile mănăstiri nu sunt cunoscute, în literatură au fost avansate mai multe ipoteze: în jurul anului 1400[21], după 1405 sau după 1424[22], fără să existe vreun document care să certifice aceste opinii.

M. Motogna precizează că în 1597 mănăstirea este menționată ca reşedință a starețului-episcop Efrem[23] doar că nici această data nu este susținută de documente. Lucrările citate de autor să susțină această ipoteză nu au nicio legătură cu mănăstirea Habra sau cu Efrem. Cum ar fi putut N. Iorga în 1908 sau I. Matei în 1911 să discute despre Habra când asocierea dintre Efrem ot Habrul ce apare în documentul din 1600 şi mănăstirea Habra de lângă Baia Mare a fost făcută în 1939 ?. Presupunerea autorului vine, probabil, judecând schimbările şi reformele religioase făcute Mihai Viteazul între 1595-1597[24].

După M. Păcurariu[25] probabil Petronie şi Efrem, semnatari ai documentului din 1600, erau episcopi care păstoriseră în Muncaci înaintea lui Serghie, fiind înlăturați din scaun de unii stăpânitori ai cetății Muncaci.

Nici aserțiunile reluate după V. Ursu în ceea ce-l priveşte pe episcopal-stareț Efrem de la Habra nu corespund realității[26]. Destinul acestui episcop după evenimentele din 1600 nu sunt cunoscute, cu atât mai puțin că el ar fi ajuns în 1608 episcop de Huşi apoi de Rădăuți[27]. Tot nesusținută documentar este şi ipoteza potrivit căreia Efrem ar fi putut fi episcop al Sătmarului "*Dacă episcopului Petronie, Mihai Viteazul, i-a luat jurisdicția asupra Maramuresului dându-i-o înapoi lui Serghie, atunci episcopul Efrem trebuia să aibă si el o episcopie. Să-i fi dat oare, domnitorul, acestui episcop, jurisdicția asupra Sătmarului? Să fi existat oare o episcopie a Sătmarului?*"[28].

20 Veress 1937, 26-29 (document în limba maghiară cu traducerea în limba română).
21 Ursu 2015.
22 Ursu 1981, 193.
23 Motogna 2009, 224.
24 Pompiliu 2015, 9.
25 Păcurariu 1992, 179-180; Păcurariu 1994, 186.
26 Ursu 1981, 187; Ursu 2002, 175, unde precizează că Efrem de la Habra ajunge în 1608 episcop de Huşi, iar la scurt timp episcop de Rădăuți;
27 În biografia lui Efrem episcop de Huşi şi Rădăuți nu apare nicăieri menționea că ar fi fost vreodată episcop la Habra; vezi: Păcurariu 1994, 116-117, 121 Efrem episcop de Huşi şi apoi de Rădăuți; 186 Efrem episcop de Habra; Draguşanul 2006, 52-53; Plugaru, Candu 2009, 19; Ursăcescu 2009, 150; Clit 2015.
28 Dani 2009, 96.

https://biblioteca-digitala.ro

Potrivit lui A. Pippidi, Efrem era un episcop de mănăstire, fără să ştim cine şi când îl consacrase şi asupra cărui teritoriu reclama drepturi arhiereşti, era fie un fost episcop ce rezida la Habra, fie vicarul pentru Maramureş al episcopului Petronie de Muncaci[29].

Concluzionând, potrivit documentelor existente, putem spune că între localitățile Chechiş şi Groşi, pe dealul Habra/Habru – fără să cunoaştem cu precizie locul unde a funcționat, urmele vechii mănăstiri nu au fost identificate pe teren[30] – a existat, la începutul secolului XVII, o mănăstire ortodoxă, prosperă potrivit scrisorii din 1614, al cărei început nu este cunoscut şi care îşi încheie activitatea în anul 1606. În anul 1600 episcopul Efrem de la această mănăstire participă la sinodul de la Iaşi.

Descoperirile arheologice

Alături de ceramica de epoca bronzului şi cea medievală au apărut, la suprafață câteva fragmente de cahle şi patru monede de cupru din care una de 1 Kreuzer emisă la 1851, iar cealaltă de 15 Kreuzer emisă la 1807, celelalte două sunt prea corodate pentru a fi datate. De asemenea, în partea vestică a sitului, pe o mică suprafață unde concentrarea de bunuri arheologice a fost mai mare, au putut fi sesizate urme sporadice de cărbune şi pământ ars la roşu împreună cu ceramică din epoca bronzului[31]. Foarte probabil arăturile de toamnă au dislocat sau au deranjat părți dintr-un complex arheologic a cărui funcționalitate nu o cunoaştem. În lucrarea de față ne vom ocupa doar de vestigiile epocii bronzului.

În proporție covârşitoare ceramica din epoca bronzului a fost realizată din pastă grosieră şi semifină/intermediară, din pastă de culoare neagră-cenuşie şi, foarte rar, crem-cărămizie. Majoritatea fragmentelor colectate au în pastă, alături de nisip şi pietricele de mici dimensiuni, paiete de mică (micaşist). Pasta a fost acoperită, în cele mai multe cazuri, cu o angobă de culoare crem-cărămizie, brună sau neagră-cenuşie. Din ea au fost realizate mai multe tipuri de oale, străchini – castroane şi vase vatră.

Ceramica realizată din pastă fină este mult mai puțin numeroasă, în fapt au fost descoperite doar patru fragmente ce pot fi atribuite acestei categorii. Pasta este îngrijit lucrată din nisip fin cu micaşist, de culoare neagră-cenuşie acoperită cu angobă cărămizie sau brună. Fragmentele aparțin unei oale, unei ceşti şi unui castron (**pl.5/5; 6/5; 7/1**).

Starea fragmentară a materialului ceramic recoltat de la suprafață face dificilă atribuirea cu certitudine la unul sau altul dintre tipurile ceramice, în câteva cazuri au fost posibile reconstituiri grafice pentru părțile superioare a vaselor.

Putem deosebi mai multe tipuri de **oale**: cu marginea evazată şi teşită oblic spre interior, gâtul conic sau arcuit; un singur fragment este decorat cu striuri verticale dispuse sub margine; toate sunt realizate din pastă grosieră sau intermediară cu diametrele între 26-36 cm (**pl.4/4-9**)[32]; oale cu marginea îngroşată, lățită la exterior şi rotunjită în interior; sunt realizate din pastă intermediară sau grosieră cu diametrele cuprinse între 19-28 cm. Unul din fragmente este ornamentat cu striuri sub margine (**pl.4/10; 5/1, 3-6**)[33]; oale cu marginea uniform îngroşată sau uşor teşită, arcuită spre exterior, ornamentate sub buză cu câte un

29 Pippidi 1981, 179.

30 Ursu 1981, 189; Ursu 2002, 176.

31 În această porțiune a sitului nu au fost găsite artefacte medievale sau moderne.

32 Pop 2003, fig.3/7 (Someş Uileac); Kacsó 2003, pl.29/1 (Orțâța "Pe Lab"); Kacsó 2004b, fig. 5/2 (Oarța de Jos „Vâlceaua Rusului"; Kacsó 2005b, pl.10/8 (Bicaz "Igoaie"); Kacsó 2006, fig.11/5 (Vălenii Şomcutei "Valea lui Ştefan"); Pop 2010, pl.2/3, 6; 5/1 (Lăpuşel "Mociar"); Pop 2015, fig.35/1-3 (Arieşu de Câmp), fig.39/4 (Bicaz "Oarză față şi Oarză dos"), fig.41/2 (Coaş "Valea Cosmoaiei II").

33 Kacsó 1993, pl.1/13 (Suciu de Sus "Pe Şes); Pop 2003, fig.3/2, 4, 5; 4/6, 12 (Someş Uileac); Kacsó 2006, fig.3/1 (Vălenii Şomcutei "Peşteara Valea Rea"); fig.10/ 19 (Vălenii Şomcutei "Valea lui Ştefan"); Pop 2010, pl.5/2,3; 8/3,12 (Lăpuşel "Mociar"); Pop 2015, fig.35/5-6 (Arieşu de Câmp), fig.39/1-3 (Bicaz "Oarză față şi Oarză dos"), fig.42/6 (Seini "Beila").

https://biblioteca-digitala.ro

brâu alveolat în relief (**pl.4/1-3**) lucrate din pastă grosieră, unul ornamentat cu striuri[34]; oală cu marginea lățită şi puțin teşită oblic spre interior; gâtul conic sau drept; corpul probabil bombat; fragmentul nostru este neornamentat, realizat din pastă grosieră (**pl.5/2**).

Străchini – castroane cu marginea evazată, gâtul scurt şi arcuit, corpul bombat; două sunt realizate din pastă intermediară, unul din pastă fină este decorat cu mici incizii sau crestăturii sub buză, iar pe corp foarte probabil prin incizie sau incizie-excizie, diametrele între 12-14 cm respectiv, 20-22 cm (**pl.6/4-5,7**)[35]; strachină asemănătoare ca formă cu varianta anterioară doar că are corpul tronconic, este realizată din pastă intermediară, nedecorat, cu diametrul de 28-30 cm (**pl.6/1**)[36]; castron cu marginea evazată, îngroşată şi teşită oblic spre interior, corpul uşor arcuit; este lucrat din pastă intermediară, neornamentat, diametrul 18 cm (**pl.6/2**)[37]; castroane cu marginea uniform îngroşată, rotunjită, corpul tronconic sau usor arcuit, nedecorate, cu diametrele cuprinse între 14-19 cm (**pl.6/3, 6**)[38].

Fragmentele ilustrate la **pl.7/1-2** provin, probabil de la două ceşti, din care una lucrată din pastă fină, ambele nedecorate.

În situl arheologic de la Groşi Habra au fost descoperite şi două fragmente de la vase vatră, unul de la un picior (**pl.7/4**) celălalt din brâul ce înconjura vasul propriu-zis (**pl.7/5**), ambele sunt lucrate din pastă grosieră, nedecorate. Vasele vatră sunt sunt cunoscute în majoritatea staţiunilor din bronzului târziu din nord-vestul României[39] şi regiunile învecinate[40].

34 Kacsó 1980, fig. 1/3-4 (Sâncraiu Silvaniei); 1/14 (Bulgari); 1/9-12, 14 (Oarța de Sus "Oul Făgetului"); Kacsó 1987, fig. 9/14-15 (Sarasău); 12/2-6; 13/1-3, 5, 9 (Seini); Kacsó 1999, fig. 7/1-2; 6/1, 5-6 (Călineşti "Grajdurile CAP"); 5/21-22; 6/3-4, 8-11, 20 (Călineşti "Rogoaze"); Bajusz, Tamba 1988, pl. 12/8; 13/6 (Rogna "Bulbuc"); 17/1, 3, 5 (Rogna "Coasta lui Nicolae"); Kobal' 1997, pl. 2/1, 3-4, 7 (Solotvino); Vasiliev et alii 2002, fig. 28/2-4 (Solotvino); Kacsó 2003, pl.5/2-19 (Ciolt "Cioltişor"); Pop 2003, fig. 2/1-3 (Someş-Uileac); Pop 2015, fig.38/3 (Bârsana "Podurile Humeni").

35 Chidioşan 1970, fig. 1/1 (Valea lui Mihai); Bader 1976, pl. 2/2 (Suciu de Sus ?); Bader 1978, pl. 51/5, 7 (Culciu Mare); Németi 1978, pl. 7/3 (Pişcolt); Kacsó 1980, fig. 1/9 (Bulgari); Kacsó 1987, fig. 8/9 (Mesteacăn); Kobal' 1997, fig. 9/2 (Solotvino); Pop 2003, fig.5/1-7 (Someş Uileac); Kacsó 2004a, fig.3/1 (Oarța de Jos "Vâlceaua Rusului"); Kacsó 2006, fig.6/8 (Vălenii Şomcutei "Peştera Valea Rea"); Pop 2010, pl.7/2 (Lăpuşel "Mociar").

36 Kacsó 1993, pl.1/8, 12 (Suciu de Sus "Pe Şes"); Kobal' 1997, pl. 4/3-4 (Solotvino); Kacsó 1999, fig. 7/7 (Călineşti); Kacsó 2004a, fig.3/2 (Oarța de Jos "Vâlceaua Rusului"); Kacsó 2006, fig.10/10-11 (Vălenii Şomcutei "Valea lui Ştefan"); Pop 2010, pl.2/8, 11; 7/4 (Lăpuşel "Mociar"). .

37 Bader 1976, pl. 3/2 (Suciu de Sus ?); Bader 1978, pl. 47/16 (Boineşti); Kacsó 1980, 2/4 (Oarța de Sus); 2/25-27 (Ariniş); Kacsó 1987, fig. 1/3 (Baia Mare); 2/8 (Copalnic Mănăştur); 21/5 (Oarța de Jos "Vâlceaua Rusului"); Kacsó 1990, fig. 9/7 (Libotin); Kacsó 1993, pl.7/2; 9/2-3 (Suciu de Sus "Pe Şes"); Gogâltan, Isac 1995, pl.6/2; 7/1 (Căşeiu); Kobal' 1997, pl. 4/3-4 (Solotvino); Kacsó 1999, fig. 7/7 (Călineşti); Pop 2003, fog. 6/1, 3 (Someş Uileac); Kacsó 2006, fig..13/12-15 (Vălenii Şomcutei "Valea lui Ştefan"); fig.6/10 (Vălenii Şomcutei "Peştera Valea Rea"); Pop 2010, . pl.2/9-10; 7/1 (Lăpuşel "Mociar"); Pop 2015, fig.37/2-4 (Arieşu de Câmp).

38 Bader 1978, pl. 51/4,6 (Culciu Mare); Kacsó 1980, fig. 2/22, 24 (Ariniş); Kacsó 1987, fig. 1/6 (Baia Mare); Pop 2003, fig.6/13 (Someş Uileac).

39 În aria culturii Suciu de Sus le găsim exclusiv în aşezări, iar în grupul Lăpuş deopotrivă în aşezări şi necropole: Bader 1976, pl. 7/1-5 (Suciu de Sus ?); pl. 10/18 (Lăpuş ?); Bader 1978, pl. 53/1-2 (Culciu Mare); pl. 53/3 (Medieşu-Aurit "Şuculeu"); Kacsó 1975, 53 n.37 (Kenézlö, Hajdúsámson, Culciu Mic); fig. 9/1-3 (Lăpuş); Lazarovici 1977, 37, fig.1/19 (Căprioara); Kacsó 1980, fig. 2/30 (Ariniş); Kacsó 1981, pl. 38/1-8 (Lăpuş); Kacsó 1987, 51, 59 (Oarța de Jos, inedit); fig. 2/43-44,46 (Copalnic Mănăştur "Poiana"); fig. 1/7-8 (Baia-Mare); fig. 7/9-11 (Giuleşti); 9/7 (Mesteacăn); 15/1-3 (Vad); Kacsó 1990, fig. 10/5-7 (Libotin); Kacsó 1993, pl. 6/7-8 (Suciu de Sus "Pe şes"); Kacsó 1995, pl. 5 (Lăpuşel); Kacsó 1999, fig. 7/12, 16. (Călineşti); fig. 7/13-15 (Călineşti "Rogoaze"); Németi 1997, 79 (Lazuri, inedit); Kobaľ 1997, pl. 8/4 (Solotvino); Fischl, Kiss, Kulcsár 2001, fig. 5/3 (Debrecen "Fancsika"); 5/4 (Hajdúsámson "Majorosági föld"); 5/5 (Kenézlő); Romsauer 2003, 133 pentru descoperirile din Ucraina transcarpatică menţiuni după informaţii primite de la J. Kobaľ (vase-vatră inedite din aşezările Suciu de Sus de la: Beregovo: "Mala gora", "Tehelňa" şi "Buga"; Dedovo "Tovvar"; Diakovo; Kvasovo: "Velikij Jarok" şi "Podlopošgeď"; Pop 2003, 87-88, fig.8 (Someş Uileac); Kacsó 2003, pl.1/18 (Ariniş); 2/14 (Bozânta Mică "Grind"); 8/4-9 (Ciolt "Cioltişor"); 9/7-10 (Ciolt "Secătura"); 13/8-10 (Lăpuş "Cioncaş" / "Sub Cioncaş"); 18/12 (Lăpuş "Tinoasa"); 21/20-21 (Lăpuşel "Tedeş"); 25/9-11 (Oarța de Sus "Dealul Stremțului"); probabil 30/13 (Prislop); 33/9-12 (Săsar "Dâmbu Morii"); 35/11-12; 36/1-4 (Seini "Dagas"); Kacsó 2004a, fig.6/6-11 (Oarța de Jos "Vâlceaua Rusului"); Kacsó 2005a, fig.5/7-10; 6/1-4 (Baia Mare. Nu putem desluşi dacă cele două fragmente publicate în 1987 sunt republicate aici); Kacsó 2005b, 52, pl.4/4; 13/5; 14/1-7 (Bicaz "Igoaie"); Kacsó 2009, fig.;

https://biblioteca-digitala.ro

Nu au fost identificate cu prilejul celor două cercetări de teren obiecte de lut ars, os/corn sau piatră care să poată fi atribuite epocii bronzului.

Fragmentele ceramice descoperite sunt decorate cu striuri (**pl.4/2,5; 5/4,7**), mici proeminențe conice (**pl.5/7**), brâuri alveolate dispuse sub marginea vaselor (**pl.4/1-3**), un fragment cu incizii duble (neilustrat) sau mici crestături oblice dispuse sub margine şi pe gâtul vasului (**pl.6/5**).

Atribuirea culturală

Chiar dacă în cursul celor două cercetări de suprafață nu au fost descoperite foarte multe fragmente putem afirma că, având în vedere materialul arheologic recoltat şi ilustrat, acesta aparține epocii târzii a bronzului. Prezența în număr mic a ceramicii striate, absența ceramicii negre-roşii dar şi a ceramicii decorate prin incizie-excizie ne determină să atribuim aşezarea de la Habra culturii Suciu de Sus sau grupului Lăpuş.

Stațiuni din epoca târzie bronzului situate în imediata vecinătate a sitului de la Groşi Habra, toate identificate prin cercetări de suprafață, probabil aşezări, situate pe malul drept al râului Lăpuş, sunt cunoscute la Groşi *între pâraie*[41], Chechiş *deasupra Ciurgăului*, Coruia *Valea Vărătecelor* şi *Cărarea Morii*, Coaş *Valea Cosmoaiei I*, *Coasta Voinii*, *Pe Iepurească*, *Coasta Lupului*, *Valea Bârlogului*[42].

Mulțumiri

Alexandru-Radu Dragoman (Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" din Bucureşti), Szőcs Levente-Péter (Muzeul Județean Satu Mare), Zamfir Şomcutean şi Gavril Moldovan (MJIA).

4/15-17 (Sarasău "după Ştrec"); Pop 2010 pl.1/3-6; 3/4; 9/1-9 (Lăpuşel "Mociar"); Pop 2015, fig.37/6,8-9 Arieşu de Câmp), fig.38/8 (Vadu Izei), fig.39/9-10 (Bicaz "Oarză față şi Oarză dos"), fig.42/4-5 (Lăpuşel "Hodiştău").

40 Fischl, Kiss, Kulcsár 2001 şi Romsauer 2003.

41 Kacsó 2015, 360.

42 Pop 2015, 8-10.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Bader 1976 — T. Bader, *O veche colecție de ceramică aparținînd culturii Suciu de Sus în Muzeul județean Mureş – Eine alte Keramiksammlung aus der Suciu de Sus Kultur im Kreismuseum Mureş*, Marisia 6, 1976, 37-47.

Bader 1978 — T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică şi tracică*, Bucureşti, 1978.

Bajusz, Tamba 1988 — I. Bajusz, D. Tamba, *Contribuții la topografia arheologică a văii Someşului (sectorul Căpîlna-Jibou) – Beiträge zur archäologischen Topographie des Someştals*, ActaMP 12, 1988, 91-120.

Călini 2015 — I. Călini, *Despre Mănăstirea „Învierea Domnului" Habra, Maramureş*, Studia Universitatis Septentrionis - Theologia Orthodoxa, an VII, nr.2, Baia Mare, 2015, 151-156.

Chidioşan 1970 — N. Chidioşan, *Contribuții la cunoaşterea grupei Suciu de Sus în contextul epocii bronzului din Crişana*, SCIV 21, 2, 1970, 287-293.

Ciubotă et alii 2007 — V. Ciubotă, M. Delegan, O. Ghitta, V. Rus (coord.), *Episcopia greco-catolică de Munkacevo: documente*, Satu Mare – Ujgorod, 2007.

Ciubotă et alii 2015 — V. Ciubotă, M. Delegan, O. Ghitta, V. Rus (coord.), *Episcopia greco-catolică de Mukacevo: documente III*, Satu Mare, 2012.

Ciubotă, Rus 2012 — V. Ciubotă, V. Rus (coord.), *Episcopia greco-catolică de Mukacevo: documente II*, Satu Mare, 2012.

Clit 2015 — C. Clit, *Sfântul Efrem al Huşilor şi al Rădăuților*, Monitorul de Vaslui, 14 ianuarie 2015 (http://www.monitoruldevaslui.ro/2015/01/sfantul-efrem-al-husului-si-radautului.html) – accesat în 16 noiembrie 2017.

Csánki 1890 — Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest, 1890.

Dani 2009 — D. Dani, *Biserica Ortodoxă din Maramureş şi relațiile ei cu Statul şi alte confesiuni religioase*, Studia Universitatis Septentrionis - Theologia Orthodoxa, an.I, nr.1, Baia Mare, 2009, 89-108.

Diaconescu 2012 — M. Diaconescu, *Izvoare de antroponimie şi demografie istorică. Conscripțiile cetății Sătmar din 1569-1570,* Cluj-Napoca, 2012.

DIR-A-vol. 4-1952 — *Documente privind Istoria României, veacul XVI*. A-Moldova, vol. IV (1591-1600), Bucureşti, 1953.

Draguşanul 2006 — I. Draguşanul*, Rădăuți, în mărturiile vremurilor*, Suceava, 2006.

DRH-B-vol. 11-1975 — *Doumenta Romaniae Historica*, B-Țara Românească, vol. XI (1593-1600), Bucureşti, 1975.

Fejér 1842 — G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungáriáé ecclesiasticus ac civilis*, X/5, Budae, 1842.

Fischl, Kiss, Kulcsár 2001 — K. P. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, *Beiträge zum Gebrauch der tragbare Feuerherden (Pyraunoi) im Karpatenbecken II. (Spätbronzezeit-Früheisenzeit)*. In: C. Kacsó (Hrsg.) Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare, 7.-10. Oktober 1998, Baia Mare, 2001, 125-156.

Ghitta 1986 — O. Ghitta, *Un colaborator al lui Mihai Viteazul – episcopul Serghie*, AIIA 27, 1985-1986, 375-382.

https://biblioteca-digitala.ro

Gogâltan, Isac 1995	Fl. Gogâltan, Adriana Isac, *Die spätbronzezeitliche Siedlung von Căşeiu*, EphemNap 5, 1995, 5-26.
Hodinka 1911	A. Hodinka, *A munkácsi püspökség okmánytára I-III*, Ungvár, 1911.
Hurmuzaki XIV/1, 1915	N. Iorga (ed.), *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Documente greceşti*, vol.XIV/1 (1320-1716), Bucureşti, 1915.
Iorga 1905	N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. IX, Bucureşti, 1905.
Iorga 1907	N. Iorga, *O alegere de episcopi moldoveni în 1557-1558*, Răvaşul an V, nr.9, 2 martie 1907, Cluj, 153-156.
Iorga 1908	N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908.
Iorga 1919	N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin a lui Mihai Viteazul: Mitropolitul Dionisie Rali Paleologul*, Revista Istorică an 5, nr.1-2, ianuarie-februarie 1919, Bucureşti, 1919, 26-35.
Iorga 1940	N. Iorga, *Un om, o metodă şi o şcoală*, Bucureşti, 1940. [=Revista Istorică vol.26, nr.1-3, ianuarie-martie 1940, 1-21.]
Juga 1939	A. Juga, *Baia Mare sub despoţii sârbi*, Afirmarea an IV, nr. 4, Satu Mare, 1939, 41-43.
Kacsó 1975	C. Kacsó, *Contributions à la connaissance de la culture de Suciu de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuş*, Dacia N.S. 19, 1975, 45-68.
Kacsó 1980	C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului – Entdeckungen der Bronzezeit in der Sălaj-Niederung*, ActaMP 4, 1980, 38-46.
Kacsó 1981	C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuş*, (teza de doctorat) Cluj-Napoca, 1981.
Kacsó 1987	C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciu de Sus-Kultur*, Dacia N.S. 31, 1987, 51-75.
Kacsó 1990	C. Kacsó, *Contribuţii la cunoaşterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin*, Thraco-Dacica 11, 1990, 79-98.
Kacsó 1993	C. Kacsó, *Contribuţii la cunoaşterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suciu de Sus şi Groşii Ţibleşului – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Suciu de Sus und Groşii Ţibleşului*, RevBistriţei 7, 1993, 29-48.
Kacsó 1995	C. Kacsó, *Noi date cu privire la prima fază a culturii Suciu de Sus – Neue Angaben zum Anfang der Suciu de Sus Kultur*, Apulum 32, 1995, 83-99.
Kacsó 1999a	C. Kacsó, *Date noi cu privire la preistoria Maramureşului – Neue Daten zur Vorgeschichte in der Maramureş*, Angustia 4, 1999, 55-70.
Kacsó 2003	C. Kacsó, *Noi descoperiri Suciu de Sus şi Lăpuş în nordul Transilvaniei – Neue Suciu de Sus und Lăpuş – Funde im norden Siebenbürgens*, Marmatia 7/1, 2003, 105-181.
Kacsó 2004a	C. Kacsó, *Zu den Problemen der Suciu de Sus-Kultur in Siebenbürgen*, în: J. Bátora, V. Furmánek, L. Veliačik (Hrsg.) Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Joszef Vladár zum 70. Geburtstag, Nitra 2004, 327-340.
Kacsó 2004b	C. Kacsó, *Mărturii arheologice*, Baia Mare, 2004.
Kacsó 2005a	C. Kacsó, *Descoperiri pre - şi proto istorice la Baia Mare – Vor – und frühgeschichtliche funde in Baia Mare*, Marmatia 8/1, 2005, 153-181.
Kacsó 2005b	C. Kacsó, *Contribuţii la cunoaşterea bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Bicaz – Igoaie*, RevBistriţei 19, 2005, 51-70.

https://biblioteca-digitala.ro

Kacsó 2006 — C. Kacsó, *Noi date cu privire la descoperirile din epoca bronzului de la Vălenii Şomcutei – Neue Daten bezüglich der bronzezeitlichen Funde von Vălenii Şomcutei*, RevBistriţei 20, 2006,79-102.

Kacsó 2009 — C. Kacsó, *Descoperirile din epoca bronzului de la Sarasă - Bronzezeitliche Funde in Sarasău*, Marmatia 9/1, 2009, 59-100.

Kacsó 2015 — C. Kacsó, *Repertoriul archeologic al judeţului Maramureş*, ediţia a II-a, Baia Mare, 2015.

Kobaľ 1997 — J. Kobaľ, *Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of "Chitattia" (near Solotvino / Akanaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History – Előzetes jelentés a Szolotvinó / Akanszlatina (Ukrajna. Kárpátalja) környéki "Csitattja" többrétegű erődített telepen a Kárpátalja Honismereti Múzeum által szervezett régészeti feltárás eredményeiről*, JAMÉvk 37-38, 1995-1996 (1997), 115-151.

Lazarovici 1977 — Gh. Lazarovici, *Cercetări arheologice de suprafaţă la hotarele judeţelor Cluj-Sălaj – Archäologische Oberflächeforschungen in der Kontakt-Zone der Bezirke Cluj und Sălaj*, ActaMP 1, 1977, 35-39.

Maksay 1959 — F. Maksay, *Urbáriumok XVI – XVII század*, Budapest, 1959.

Meteş 1936 — Şt. Meteş, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936.

Miszer 2001 — L. Miszer, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864-1866. évi Helynévtárában*, A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 24, Nyíregyháza, 2001.

Motogna 2009 — M. Motogna, *Monahismul ortodox din Maramureş şi Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea,* Rohia, 2009.

Németh 2008 — P. Németh, *A középkori Szatmár megye települései a XV. Század elejéig – Aşezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea*, Nyíregyháza, 2008.

Németi 1978 — I. Németi, *Descoperiri de la sfârşitul epocii bronzului din jurul Careiului – Découvertes de la fin de l'époque de bronze aux environs de Carei*, SCIVA 29, 1978, 99-122.

Németi 1997 — J. Németi, *Descoperirile arheologice de la Lazuri – "Lubi-tag" (jud. Satu Mare) din anii 1995-1996 – Archaeological discoveries from Lazuri-Lubi-tag (Satu Mare county) in 1995-1996*, Cercetări arheologice în aria nord-tracă II, Bucureşti, 1997, 78-86.

Nicolaescu 1916 — St. Nicolaescu, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Ţerii-Româneşti al Ardealului şi al Moldovei*, Bucureşti, 1916.

Păcurariu 1992 — M. Păcurariu, *Istoria bisericii româneşti din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992.

Păcurariu 1994 — M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol.II, ed. a II-a Bucureşti, 1994.

Panaitescu 1936 — P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936.

Pippidi 1981 — A. Pippidi, *Note de istorie a Maramureşului în secolele XVI-XVII – Notes d'histoire de Maramureş aux XVI-e et XVII-e siècles*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 175-184.

Plugaru, Candu 2009 — Şt. Plugaru, T. Candu, *Episcopia Huşilor şi Basarabia (1598 – 1949). Istoric şi documente*, Iaşi 2009.

Pompiliu 2015 — T. Pompiliu, *Politica ecleziastică a lui Mihai Viteazul în Transilvania*, (http://www.istograf.co/2015/02/teodor-pompiliu-politica-ecleziastica.html) 2015, 1-12.

Pop 2003 — D. Pop, *Aşezarea din epoca bronzului de la Someş-Uileac – The Bronze Age settlement*

https://biblioteca-digitala.ro

from Someş – Uileac, Maramureş county, Marmatia 7/1, 2003, 83-104.

Pop 2010 — Dan Pop, *The Bronze Age Settlement at Lăpuşel "Mociar", Maramureş County*, în: SIGNA PRAEHISTORICA. Studia in honorem magistri Attila László (Eds. N. Bolohan, Florica Mățău, F.A. Tencariu), Iaşi 2010, 283-319.

Pop 2015 — D. Pop, *Contribuții la repertoriul archeologic al județului Maramureş – Contributions to the Archaeological Repertoire of the Maramureş County*, Marmatia 12, 2015, 5-58.

Romsauer 2003 — P. Romsauer, *Πύραυνοι (Pyraunoi). Prenosné piecky a podstavce z doby bronzovej a doby železnej*, Nitra, 2003.

Russo 1939 — D. Russo, *Studii istorice greco-romane*, vol. 1, Bucureşti, 1939.

Rusu 2000 — A. Rusu, *Habra*, în: A. A. Rusu, N. Sabău, I. Burnichioiu, I. V. Leb, M. Makó Lupescu, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*, Cluj-Napoca, 2000, 147.

Suciu 1967 — C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, Bucureşti, 1967.

Szirmay 1809 — Szirmai Szirmay Antal: *Szathmár vármegye fekvése, történetei, és polgári esmérete*, I, Budán, 1809.

Thallóczy, Áldásy 1907 — L. Thallóczy, A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198-1526*, Budapest, 1907.

Ursăcescu 2009 — A. V. Ursăcescu, *Monografia Episcopiei Huşilor*, în: C. Clit, M. Rotariu (coord.) Studii şi articole privind istoria oraşului Huşi, vol.II, Bârlad, 2009, 137-206.

Ursu 1981 — V. Ursu, *În legătură cu memorialul de la 1614 adresat autorităților imperiale de românii din ținuturile Baia Mare, Chioar şi Sătmar – A propos du Mémoire de 1614 adressé aux autorités imperiales par les Roumains des countrées de Baia Mare, Chioar et Sătmar*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 185-193.

Ursu 2001 — V. Ursu, *Mănăstirea „Învierea Domnului" Habra-Groşi după 400 de ani*, Pro Unione, an IV, nr. 3-4, decembrie 2001, Baia Mare, 95-97.

Ursu 2002 — V. Ursu, *Mănăstirea Habra de lângă Baia Mare, în sprijinul lui Mihai Viteazul – The Habra monastery near Baia Mare helped Michael the Brave*, ActaMP 24, 2002, 173-180.

Ursu 2008 — V. Ursu, *Pomelnicul mănăstirii „Învierea Domnului" Habra-Groşi*, Ortodoxie maramureşeană 13, 2008, 129-136.

Ursu 2015 — V. Ursu, *Timpurile Mănăstirii „Învierea Domnului" Habra*, https://ebibliothecaseptentrionalis.wordpress.com/2015/02/07/timpurile-manastirii-invierea-domnului-habra/ (accesat 25.08.2017).

Vasiliev et alii 2002 — V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino –"Cetate" (Ucraina Transcarpatică). Aşezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului şi din evul mediu timpuriu*, Cluj-Napoca, 2002.

Veress 1937 — A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Țării Româneşti*, vol. IX, Bucureşti, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

The Bronze Age settlement from Groşi *Habra*, Maramureş county

(*Abstract*)

In this study are presented the Late Bronze Age archaeological discoveries from the Groşi village, in the place called Habra or Habru, Maramureş county. The pottery fragments were found during the field walking made in 2017 and they belong to the Suciu de Sus culture or the Lăpuş group. At the same time, a short history of the medieval monasteries is made (16th century), with a presentation of the documents and a review of the opinions expressed in the historical literature.

Dan POP
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
dannpopp@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

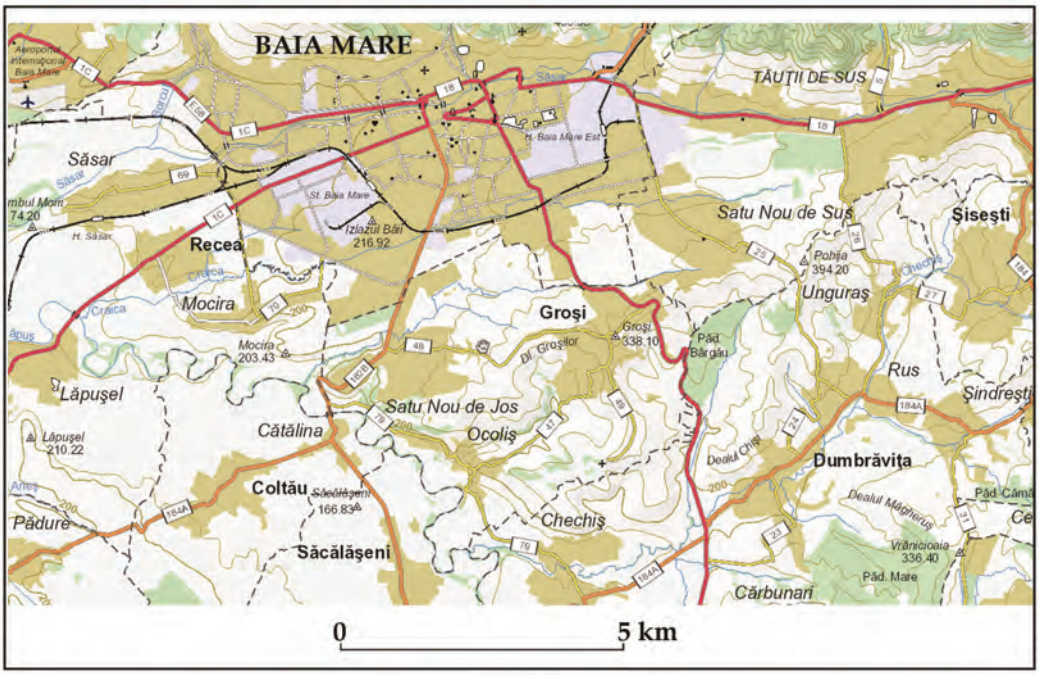

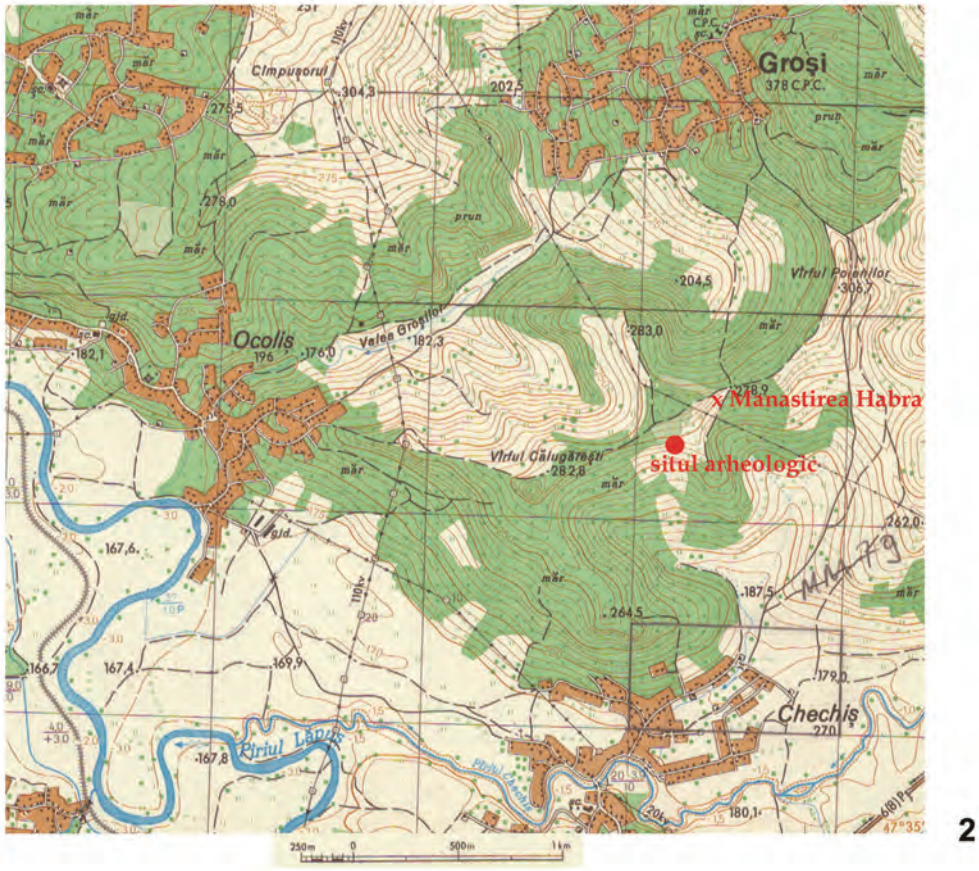

Pl.1 - 1: Harta cu localizarea satului Groşi / Map with Grosi village location;
2: Sitului arheologic de la Groşi *Habra* / Archaeological site from Groşi Habra.

https://biblioteca-digitala.ro

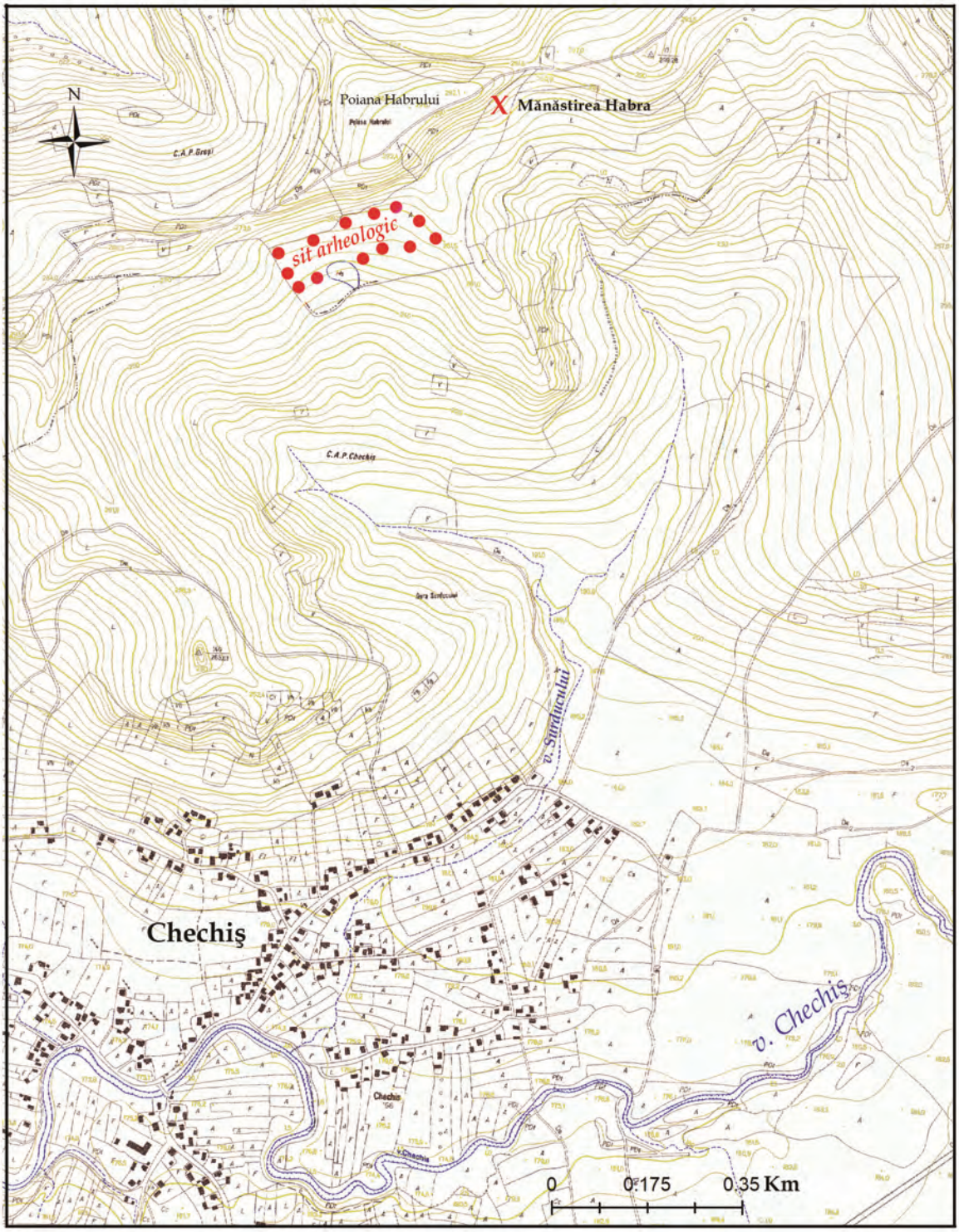

Pl.2 - 1: Harta cadastrală cu localizarea sitului arheologic de la Groşi *Habra*.
Cadastrial map with location of the archaeological site of Groşi *Habra*.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl.3 - Harta Imperiului Austro-Ungar (III/1869-1887)
Austro Hungarian Empire map.

https://biblioteca-digitala.ro

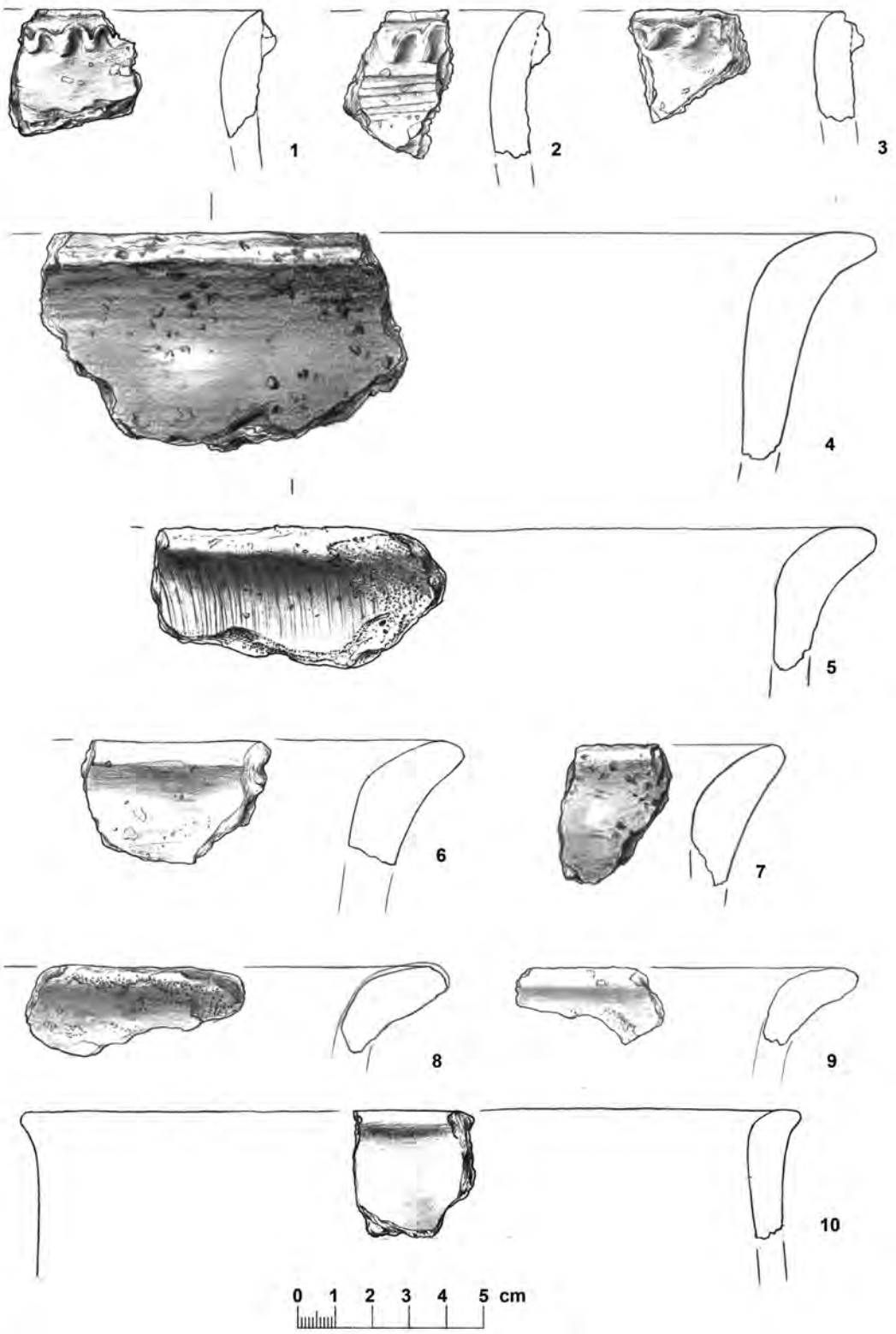

Pl.4 - Groşi *Habra* - fragmente ceramice din aşezarea de epoca bronzului - sherds from the bronze age settlemnts.

https://biblioteca-digitala.ro

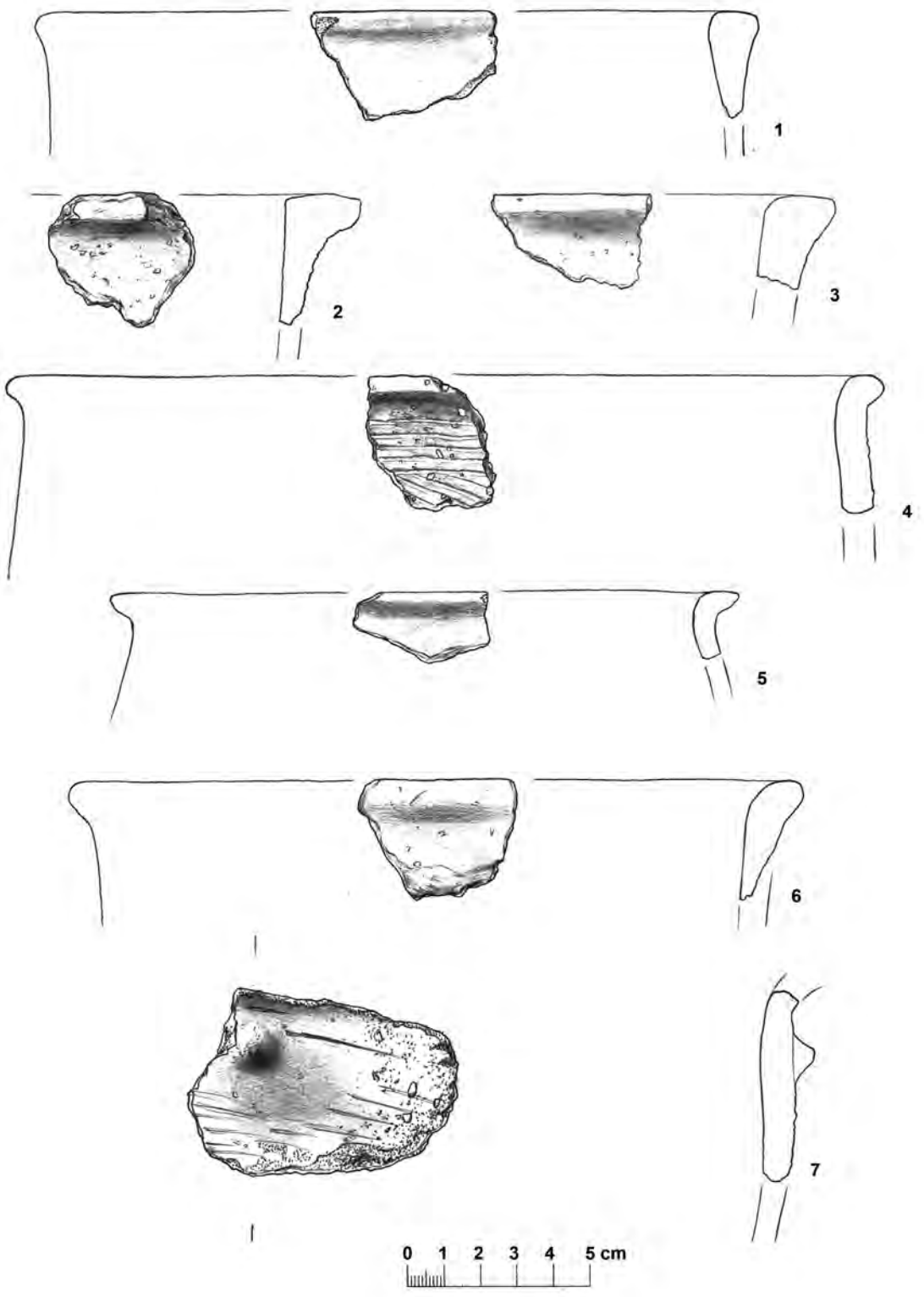

Pl.5 - Groşi *Habra* - fragmente ceramice din aşezarea de epoca bronzului - sherds from the bronze age settlemnts.

https://biblioteca-digitala.ro

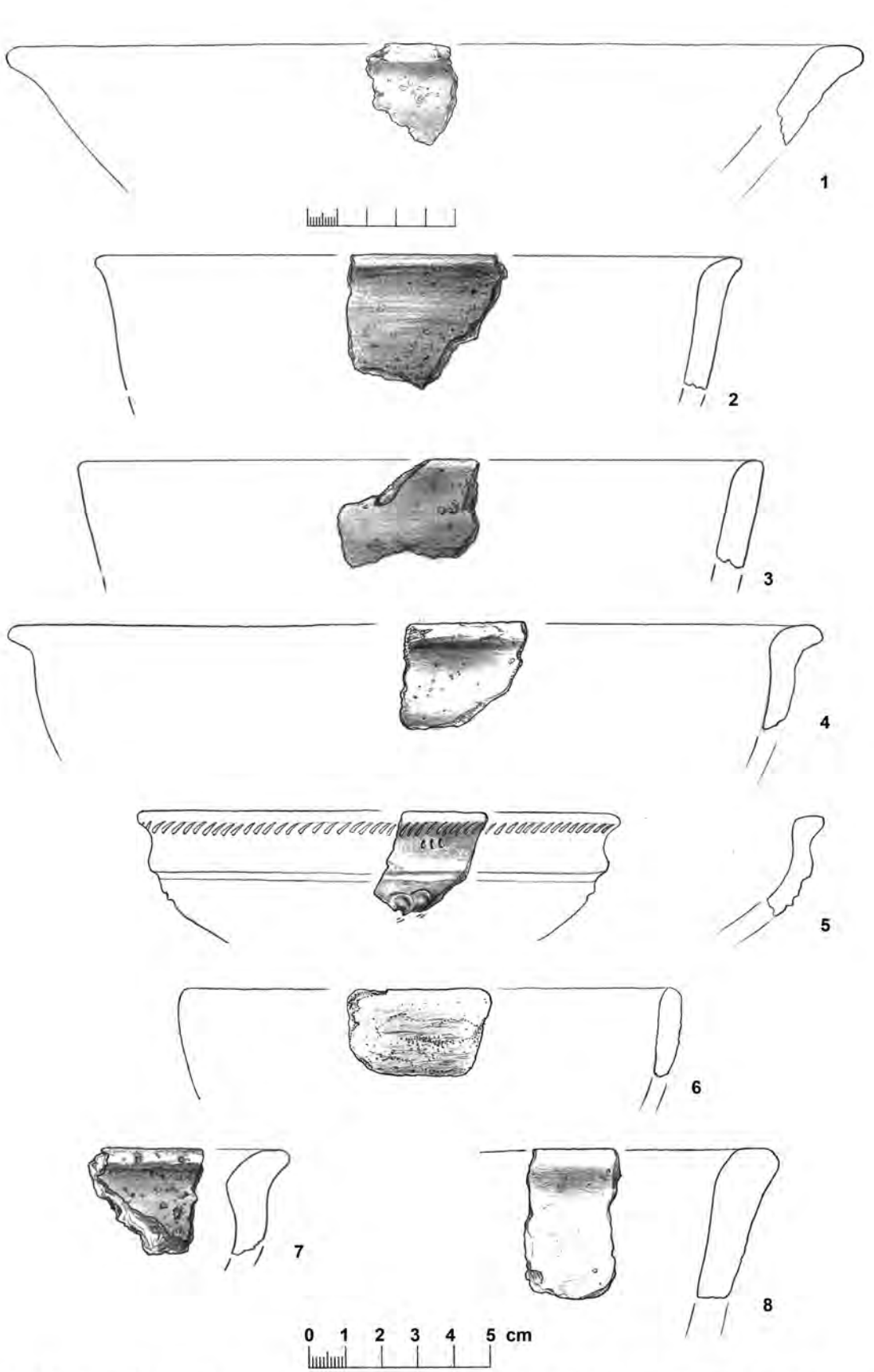

Pl.6 - Groşi *Habra* - fragmente ceramice din aşezarea de epoca bronzului - sherds from the bronze age settlemnts.

https://biblioteca-digitala.ro

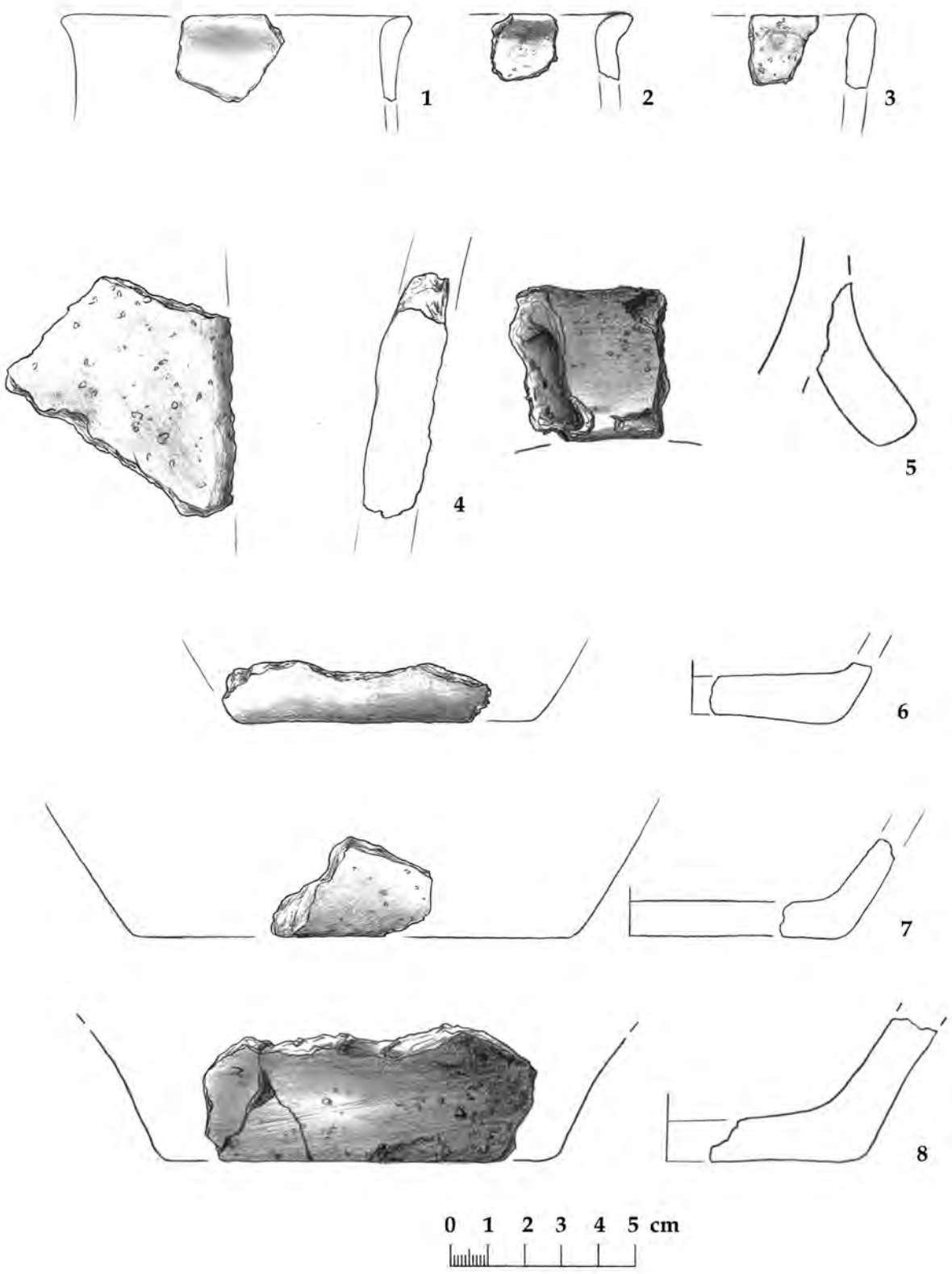

Pl.7 - Groşi *Habra* - fragmente ceramice din aşezarea de epoca bronzului - sherds from the bronze age settlemnts.

https://biblioteca-digitala.ro

O fibulă de epocă romană descoperită la Bozânta Mică „*Grind*"

RAUL CARDOŞ

Cuvinte cheie: *epocă romană, Barbaricum, cercetare sistematică, aşezare, fibulă de bronz, judeţul Maramureş*
Keywords: *Roman Age, Barbaricum, systematic research, settlement, bronze brooch, Maramureş county*

Localitatea Bozânta Mică (com. Recea, jud. Maramureş) este situată la 15 km vest de Baia Mare şi la 5 km nord-vest de drumul european E 58, pe cursul inferior al râului Lăpuş, aproape de vărsarea acestuia în Someş. În partea nord-vestică a localităţii, spre Arieşu de Câmp, la aproximativ 150 m vest de malul stâng al Lăpuşului şi la 1,2 km sud-est de confluenţa acestuia cu râul Someş se găseşte locul numit de localnici „*Grind*" sau "*Grindul Alb*". În acest punct, cu prilejul mai multor cercetări de suprafaţă, prima dintre ele efectuată de dr. Ioan Stanciu în anul 1992, au fost descoperite mai multe artefacte, printre care cele mai numeroase sunt fragmentele ceramice, datând din epoca bronzului, epoca romană în Barbaricum şi epoca medieval timpurie[1].

Proiectul de cercetare arheologică a sitului de la Bozânta Mică „*Grind*" a fost iniţiat, în anul 2008, de Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş în colaborare cu Institutul de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca, iar primele cercetări arheologice sistematice au fost desfăşurate în anul 2009[2], urmate apoi, an de an, de alte campanii de cercetare până în anul 2015.

În cadrul cercetărilor arheologice sistematice desfăşurate în cursul anului 2010[3] au fost trasate şi cercetate trei secţiuni (S III, S IV şi S V), prima orientată pe direcţia est–vest cu dimensiunile de 16 X 6 m, împărţită în două pe direcţia nord sud de un martor stratigrafic de 0,20 m, iar celelalte două orientate pe direcţia nord–sud cu dimensiunile de 6 X 6m cu un martor stratigrafic de 0,40 m între ele. În secţiunea S IV a fost identificat printre alte complexe aparţinând epocilor mai sus menţionate, complexul 34/1 care consta într-o structură cu pereţii din lut ars, probabil un cuptor de uz menajer. Complexul 34/1 este suprapus în mare parte de către complexul 34, un complex care s-a conturat la adâncimea de -0,59 m şi este compus dintr-un strat de lut de culoare crem-gălbui, cel mai probabil o nivelare ulterioară a complexului 34/1.

Complexul 34/1 a fost identificat la adâncimea de -0,72 m şi se termină la circa -1,20 m adâncime, având dimensiunile surprinse în secţiunea S IV de aproximativ 1,00 X 0,90 m. Fiind situat în colţul sud-vestic al secţiunii S IV, a fost surprins doar o parte din această structură, ea continuând şi în afara secţiunii atât spre vest cât şi spre sud, fără a apărea însă în secţiunea S V situată la sud de S IV şi despărţită de aceasta de un martor de 0,40 m grosime. Pereţii structurii din lut ars erau prăbuşiţi, dedesubtul acestora descoperindu-se alături de câteva fragmente ceramice şi o fibulă de epocă romană, precum şi un strat puternic de arsură neagră.

Fragmentele ceramice descoperite în complexul 34/1 sunt în cea mai mare parte fragmente ceramice atipice de mici dimensiuni, lucrate cu mâna şi având pasta grosieră, având în compoziţie nisip cu bobul mare, de multe ori chiar şi pietricele, făcând practic destul de imposibilă atribuirea lor din punct de vedere cultural unei epoci anume. Dintre

[1] Kacsó 2003, 109 nr. 4 a, 135 nr. 21, pl. 2,5,14; Stanciu 2003, 257, 279 nr. 21/4; Matei, Stanciu 2000, 37 nr. 29/47; Pop 2008, 72 nr. 22.
[2] Stanciu, Ardeleanu, Bobînă, Cardoş, Pop 2010, 35-36, nr. 7.
[3] Cercetările au fost efectuate de un colectiv alcătuit din: dr. Ioan Stanciu - responsabil de şantier (Institutul de Arheologie şi Istoria Artei Cluj-Napoca), dr. Dan Pop, dr. Marius Ardeleanu, drd. Bogdan Bobînă, Raul Cardoş, Zamfir Şomcutean, Dorian Ghiman (Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş).

https://biblioteca-digitala.ro

fragmentele tipice descoperite şi care pot fi atribuite cert unei epoci, câteva aparţin epocii bronzului, cea mai mare parte aparţin însă epocii romane în Barbaricum, fiind vorba în special de ceramică de uz casnic, diverse tipuri de oale sau vase de provizii lucrate cu mâna – cea mai mare parte dintre ele, dar şi la roată (**pl. I**).

După cum am menţionat mai sus, în complexul 34/1, sub pereţii din lut ars prăbuşiţi, pe lângă fragmente ceramice a fost descoperită şi o fibulă de epocă romană. Fibula este confecţionată din bronz, fiind executată dintr-o singură bucată. Lungimea fibulei este de 5,4 cm, lăţimea maximă în zona resortului de 1,1 cm, iar greutatea este de 5,07 g. Din punct de vedere tipologic, fibula se încadrează în tipul fibulelor cu piciorul întors pe dedesubt cu sistemul de închidere prin resort. Resortul este scurt, are un număr de patru spire, coarda este joasă şi exterioară, corpul este arcuit, are secţiune rombică. Piciorul este scurt, aplatizat, portagrafa lipseşte, însă conform tipologiei întocmite de Sorin Cociş, fibulelor cu piciorul întors pe dedesubt le este caracteristică portagrafa de tip Cociş 21[4], formată din piciorul care se repliază şi se prinde din nou de corp prin trei spirale înfăşurate. Fibula nu este ornamentată şi nu se observă urme de reparaţii, a fost înregistrată în patrimoniul muzeal cu numărul de inventar 35454 (**pl. II-III**).

Fibulele cu piciorul întors pe dedesubt au un teritoriu foarte larg de răspândire, în ceea ce priveşte originea lor vehiculându-se numeroase ipoteze[5]. Varianta romană a luat naştere sub influenţa puternică a tipului barbar din jurul provinciei Dacia[6], în special a tipului „gotic" din nordul Mării Negre[7]. „Tipului barbar" din Dacia îi sunt caracteristice realizarea lor dintr-o singură bucată de metal, tipul Cociş 37a1c[8], 37a3c[9], dar sunt şi exemple de fibule realizate din două bucăţi care se caracterizează prin înfăşurarea întregului corp, tipul Cociş 37a3b[10] sau prin butoane la capete, tipul Cociş 37a8[11]. Cele mai multe exemplare ale acestui tip au fost descoperite pe limes-ul de nord al provinciei Dacia, dar piese identice pot fi întâlnite mai rar şi în alte provincii învecinate[12] şi mai des în Barbaricum[13].

Fibula descoperită la Bozânta Mică *„Grind"* aparţine conform tipologiei întocmite de Sorin Cociş, tipului de fibule cu piciorul întors pe dedesubt cu sistemul de închidere prin resort (tipul 37a), ca subtip ea asemănându-se variantelor confecţionate dintr-o singură bucată de metal, variantele 37a1c şi 37a3c, cu diferenţa că, în cazul fibulei de la Bozânta Mică secţiunea este rombică şi nu triunghiulară sau semicirculară. Pe teritoriul provinciei romane Dacia astfel de fibule care se încadrează tipurilor 37a1c au fost descoperite la Porolissum[14], Gherla[15] şi Potaissa[16] iar pentru tipul 37a3c la Porolissum[17] şi Romita[18]. Datarea fibulelor cu piciorul întors pe dedesubt în ceea ce priveşte teritoriul României, a fost stabilită în intervalul cuprins între 160-250 p. Chr.[19], în timp ce cercetătorii din afara României le datează cu precădere în secolul al III-lea p. Chr.[20]. În ceea ce priveşte locul de geneză a tipului roman,

[4] Cociş 2004, 32, pl. CLXX/21.
[5] Almgren 1923, 74-78, 250-253; Diaconu 1971, 239-267; Peškař 1972, 108-110.
[6] Cociş 2004, 146.
[7] Gudea, Cociş, Tamba, Matei 2001, 78.
[8] Cociş 2004, 142, cat. nr. 1789-1792, pl. CXXIX/1789-1792.
[9] Cociş 2004, 143, cat. nr 1839-1843, pl. CXXXIII/1839-1843.
[10] Cociş 2004, 143, cat. nr. 1838, pl. CXXXIII/1838.
[11] Cociş 2004, 145, cat. nr. 1932-1952, pl. CXL/1932-1933, 1935-1936, CXLI/1937-1943, CXLII/1944-1946, 1948-1952.
[12] Jobst 1975, 79, pl. 26/194-196.
[13] Peškař 1972, 115-117, pl. 32/4-6, 33/4, Bichir 1984, 50-51, pl. XL/4-7, XLVI/3; Vaday 1989, 87-88, fig. 16/10.
[14] Gudea, Lucăcel 1979, p.337, pl. XIV/157; Cociş 2004, 142, cat. nr. 1789, pl. CXXIX/1789.
[15] Cociş, Ardevan, Pintea 1992, 329-330, pl. VI/81, 85; Cociş 2004, 142, cat. nr. 1790-1791, pl. CXXIX/1790-1791.
[16] Cociş 2004, 142, cat. nr. 1792, pl. CXXIX/1792.
[17] Gudea, Cociş, Tamba, Matei 2001, 78, pl. X/73; Bajusz, Cociş 1995, 42, p. III/18; Gudea 1996, 362, pl. LXXVIII/14; Gudea 1989, 595, pl. CLXXXIV/7; Cociş 2004, 143, cat. nr 1839-1842, pl. CXXXIII/1839-1842.
[18] Cociş 2004, 143, cat. nr. 1843, pl. CXXXIII/1843.
[19] Diaconu 1971, 248; Cociş 2004, 147.
[20] Peškař 1972, 115.

https://biblioteca-digitala.ro

Sorin Cociş consideră că numărul mare de astfel de fibule cunoscute din provincia Dacia indică existența unor ateliere de producere, cel mai probabil la Porolissum[21], astfel încât acest tip de fibule a luat naştere aici şi au fost apoi exportate în întreaga lume romană şi dincolo de granițele ei.

[21] Cociş 2004, 146-147.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Almgren 1923	Oscar Almgren, *Studien über Nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte, mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Mannus Bibliothek 32, 1923.
Bajusz, Cociş 1995	István Bajusz, Sorin Cociş, *Fibule din amfiteatrul roman de la Porolissum*, ActaMP XIX, 1995, 40-47.
Bichir 1984	Gheorghe Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti 1984.
Cociş 2004	Sorin Cociş, *Fibulele din Dacia Romană/The brooches from Roman Dacia*, Cluj-Napoca 2004.
Cociş, Ardevan, Pintea 1992	Sorin Cociş, Radu Ardevan, Rodica Pintea, *Fibule romane din Dacia Porolissensis I. Gherla*, ActaMP XVI, 1992, 321-338.
Diaconu 1971	Gheorghe Diaconu, *Über die Fibeln mit umgeschlagenem Fuß in Dazien*, Dacia N.S. XV, 1971, 239-267.
Gudea 1989	Nicolae Gudea, *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, ActaMP XIII, 1989, 594-623.
Gudea 1996	Nicolae Gudea, *Porolissum. Vama romană, monografie arheologică*, Cluj-Napoca 1996.
Gudea, Lucăcel 1979	Nicolae Gudea, Vasile Lucăcel, *Fibule romane în Muzeul de Istorie şi Artă Zalău (I)*, ActaMP III, 1979, 321-378.
Gudea, Cociş, Tamba, Matei 2001	Nicolae Gudea, Sorin Cociş, Dan Tamba, Alexandru Matei, *Fibule de la Porolissum. Castrul Pomet şi aşezarea lui civilă*, RB XV, 2001, 77-89.
Jobst 1975	Werner Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, Forschungen in Lauriacum 10, Linz 1975.
Kacsó 2003	Carol Kacsó, *Noi descoperiri Suciu de Sus şi Lăpuş în nordul Transilvaniei,* Marmatia 7/1, 2003, 105-182.
Matei, Stanciu 2000	Alexandru Matei, Ioan Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău – Cluj-Napoca 2000.
Peškař 1972	Ivan Peškař, *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*, Praga 1972.
Pop 2008	Dan Pop, *Câteva considerații privind stadiul cercetării culturii Suciu de Sus şi a grupului Lăpuş*, StCom SatuMare 22/1, 2005 (2008), 61-92.
Stanciu 2003	Ioan Stanciu, *Descoperiri medievale timpurii din județele Satu Mare şi Maramureş. Date noi, observații şi opinii referitoare la ceramica medievală,* Marmatia 7/1, 2003, 249-316.
Stanciu, Ardeleanu, Bobînă, Cardoş, Pop 2010	Ioan Stanciu, Marius Ardeleanu, Bogdan Bobînă, Raul Cardoş, Dan Pop, *Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureş. Punct: Grind*, CronCercArh Campania 2009, Bucureşti 2010, 35-36.
Vaday 1989	Andrea H. Vaday, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok*, Antaeus 17-18, 1988-1989, 9-353.

https://biblioteca-digitala.ro

A Roman Age brooch discovered at Bozânta Mică „*Grind*"

(Abstract)

Bozânta Mică village (Maramureş County) is located 15 km west of Baia Mare and 5 km northwest of the European road E 58, near the confluence of the Lăpuş and Someş rivers. The Bozânta Mică"*Grind*" site is known in the archaeological literature through surface research and was excavated for the first time in 2009 and the excavations continued every year until 2015.

In 2010, during the systematic research, in S IV section was identified a complex (34/1 complex) which consists of a structure with walls of burned clay, probably a domestic furnace (the dimensions in section S IV was about 1.00 x 0.90 m). Being located in the south-west corner of S IV, only a part of this structure was discovered, it continued outside the section both to the west and to the south, but did not appear in the S V section which was situated south of S IV. The walls of the structure were collapsed, underneath them, along with a few fragments of pottery, a Roman brooch was discovered.

The brooch is made of a single piece of bronze, the length of the brooch is 5.4 cm, the maximum width in the spring area of 1.1 cm, and the weight is 5.07 g. Typological, the brooch belong to the type of brooches with the returned foot with spring fastening mechanism. The spring is short and made of four windings, the chord is low and lies to the bow's exterior, the body is arched and has a rhombic section. The foot is short, flattened, the catch plate is missing, but according to the typology established by Sorin Cociş, the catch plate type 21 is characteristic to the brooches with the returned foot, consisting of the foot plying to form the catch plate, which wounds the bow by three spirals.

According to the typology established by Sorin Cociş, the brooch from Bozânta Mică belongs to type 37a and as a subtype is similar to the variants made of a single piece of bronze, the type 37a1c and 37a3c. The only difference is that the Bozânta Mică brooch has a rhombic section and the others a triangular or semicircular section. The period of use was determined for the brooches found on the entire Romanian territory in the range of 160-250 AD, while the researchers from outside Romania dated them mostly in the 3rd century AD. The large number of discoveries in Dacia province, indicates that workshops were located here, most probably at Porolissum and they were exported in the entire Roman world and outside its borders.

Raul CARDOŞ
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
crdsraul@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

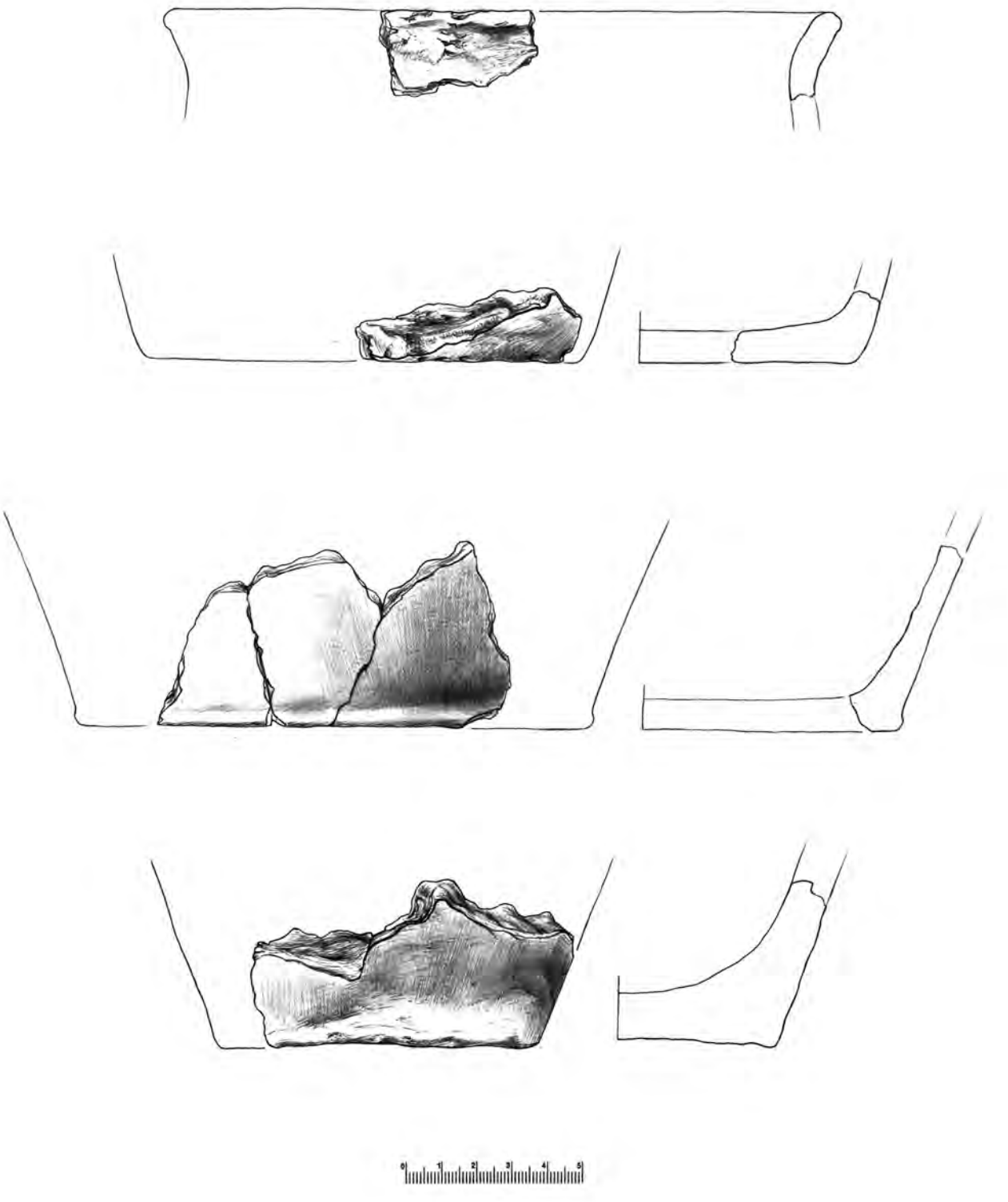

Planşa I. Fragmente ceramice de epocă romană în Barbaricum din complexul 34/1 (desen Gavril Moldovan).
Plate I. Roman period in Barbaricum pottery from the 34/1 complex (drawing Gavril Moldovan).

https://biblioteca-digitala.ro

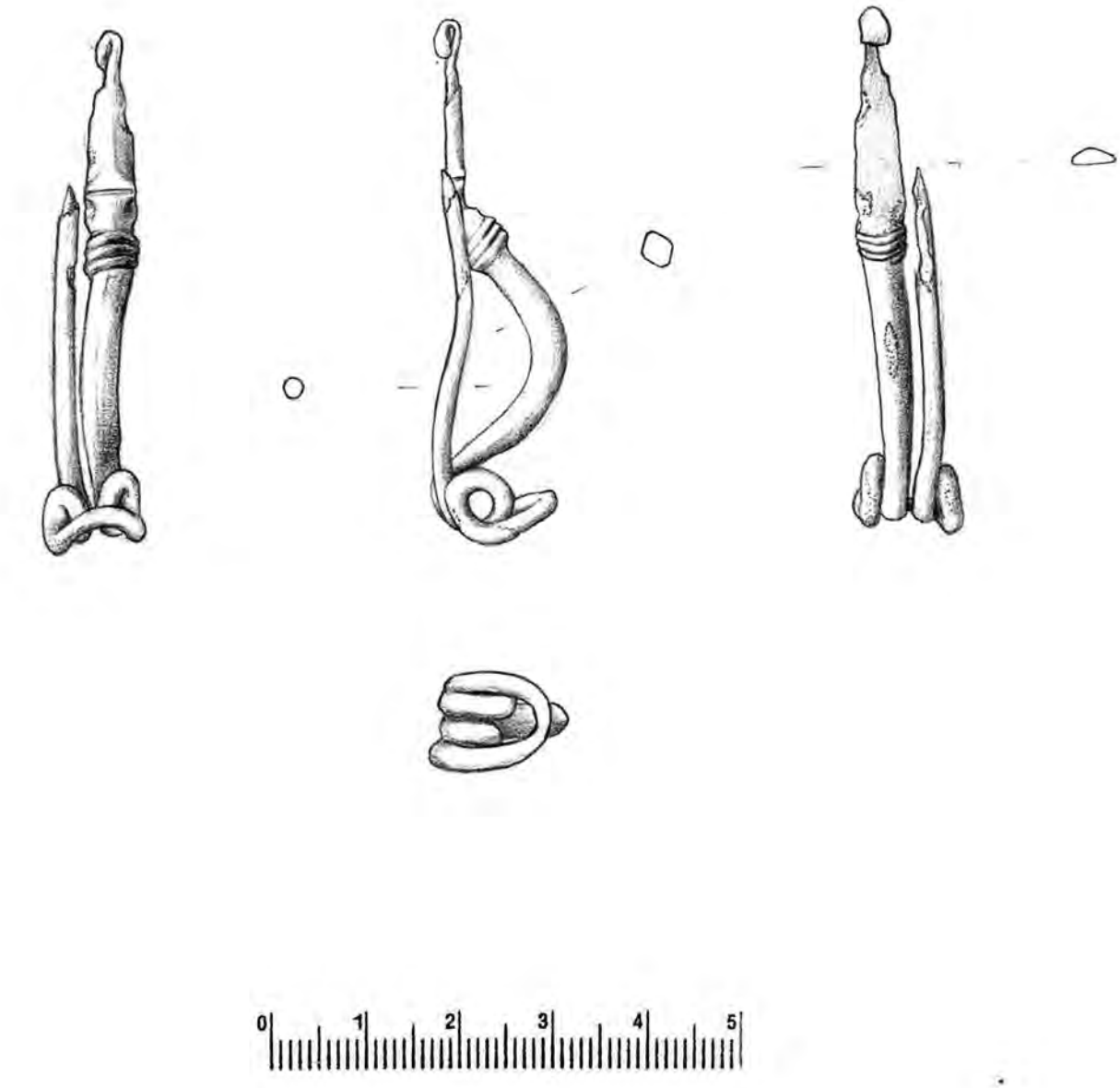

Planșa II. Fibula romană din complexul 34/1 (desen Gavril Moldovan).
Plate II. Roman brooch from the 34/1 complex (drawing Gavril Moldovan).

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa III. Fibula romană din complexul 34/1 (foto Zamfir Şomcutean).
Plate III. Roman brooch from the 34/1 complex (photo Zamfir Şomcutean).

https://biblioteca-digitala.ro

Un topor de epocă avară descoperit la Sighetu Marmației

MARIUS ARDELEANU

Cuvinte cheie: *topor din fier, epocă avară, Bazinul Carpatic, jud. Maramureş, descoperire izolată*
Key words: *iron axe, Avar Period, Carpathian Basin, Maramureş County, isolated discovery*

Cu ocazia unei cercetări de teren efectuată în zona oraşului Sighetu Marmației, Gheorghe Todincă, director al Muzeului Maramureşului, ne-a semnalată intrarea recentă în patrimoniul muzeului sighetean a unui topor din fier. Acesta a fost găsit în data de 07 februarie 2015 în apropiere de *Valea Blidarului*, afluent al Izei, la sud de *Dealul Solovan* (**fig.1**). Descoperirea a fost făcută de către Daniel Zapca, membru al Asociatiei ProDetecție iar toporul a fost predat, conform legislației în vigoare, cu titlu de donație, Muzeului Maramureşului din Sighetu Marmatiei. Toporul se afla într-o stare destul de bună de păstrare (**fig.2-3**). În vederea conservării acesta a fost împrumutat Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş din Baia Mare[1].

Toporul se păstrează în întregime, doar o mică parte din zona găurii de înmănuşare lipseşte[2]. Acesta are lungimea de 23 cm şi greutatea de 890 grame. Lama toporului are o lungime de 16 cm, iar tăişul, puțin curbat, are 4 cm lățime. Grosimea maximă a lamei toporului, în zona gâtului este de 3 cm. Gaura de înmănuşare are o formă aproape rotundă, cu dimensiunile de 4 x 4,5 cm. În zona găurii de înmănuşare, pe fiecare parte, toporul este prevăzut cu câte două prelungiri triunghiulare. În această zonă, toporul are lățimea maximă de 6 cm la capătul cărora se află câte o gaură pe fiecare parte cu diametrul de 4-5 mm. Scopul acestor două găuri, diametral opuse, era de a asigura o prindere mai strânsă de coada de lemn a toporului, fie prin două cuie mai mici, care nu s-au păstrat, fie printr-o bucată din piele sau material textil. Partea opusă tăişului, capul toporului, este aplatizată (sub formă de ciocan) cu dimensiunile de 3,3 x 4 cm (**fig.6-9**).

Topoare identice cu cel de la Sighet au fost descoperite în Bazinul Carpatic la Bácsújfalu – *Selenča*[3] (datat în perioada 600-700; **fig. 5/2**), Vác – *Kavicsbánya* (M. 473, 600-750/800; **fig.5/16)**[4], Bölcske – *Kömlődi út* (600-725; **fig.5/4**)[5], Iszkaszentgyörgy – *Kincsesbánya* (568-800; **fig.5/11**)[6], Pókaszepetk (M. 382, 575-675; **fig.5/13**)[7], Veszprém – *Jutas* (M. 138, 575-900; **fig.5/15**)[8], Zamárdi – *Rétiföldek* (M. 1392, 568-800; **fig.5/17**)[9], Budakalász – *Dunapart* (M. 254 – **fig.5/5**, M. 588[10] - **fig.5/6-7**, M. 715[11] şi M. 756 – **fig.5/8**, toate datate în perioada 575-

[1] În cadrul Laboratorului de Restaurare s-a efectuat o spălare cu detergent neionic (Rompol OF 10 în concentrație de 1% diluat cu apă distilată) după care a urmat o curățire chimică a produşilor de coroziune prin imersarea piesei în soluție de citrat de sodiu (10% cu pH=7). Pentru corectare s-a folosit hidroxid de sodiu. S-a continuat apoi cu o curățare chimică combinată cu curățirea mecanică prin perieri succsive: spălarea şi neutralizarea cu apă distilată, uscare cu acetonă, uscare liberă pe hârtie de filtru, imersarea piesei în soluție de tanin, uscare, periere foarte fină şi apoi din nou imersare în tanin, uscare iar în etapa finală piesa a fost peliculizată cu un strat de Paraloid 5% alcool. Toate aceste operațiuni au fost efectuate de către Dorian Ghiman, restaurator la Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare.

[2] Termenii utilizați pentru descrierea toporului sunt cei folosiți de către cercetătorul maghiar F. Szücsi (Szücsi 2014, 116-121, fig. 2), cu unele completări (**Fig. 4/1**).

[3] Csallány 1953, 133-134.

[4] Tettamanti 2000, 104-105, 118, 121.

[5] Szelle 1891, 241-242, fig. 2; Hampel 1905, 86, fig. 101.

[6] Bóna 1971, 24, 53.

[7] Sós, Salamon 1995, 177.

[8] Szücsi 2011, 88.

[9] Szücsi 2011, 91.

[10] Caz mai rar întâlnit, în mormânt au fost depuse două topoare, dintre care unul avea proeminența triunghiulară mai mare.

https://biblioteca-digitala.ro

775[12]), Apostag - *Célkitermelőhelz B. Terület* (mormântul 9)[13] şi la Városföld (în mormântul 46)[14].

Topoare asemănătoare, dar având capul terminal mai alungit, se cunosc şi de la Bóly – *Sziebert puszta A* (M. 43, 650-725; **fig.5/3**)[15], Nagyharsány (M. 41, 600-800; **fig.5/12**)[16], Dévényújfalu/Devinska Nová Ves – *A-Vlasic* (M. 565 – **fig.5/10**, 650-875)[17], Alsógellér/Holiare (M. 68, 650 -670)[18], Úrhida – *str. Arany János* (M. 56, 600-700; **fig. 5/14**)[19], Aiud (575-625; **fig.5/1**)[20], Cikó (M. 117, 600-810/820; **fig.5/9**)[21], Kecskemét – *Ballószög* (675-700)[22], Kiskőrös Pohibuj – *Mackó-dűlő* (M. 53, 670-700[23])[24]. Câteva topoare asemănătoare au fost descoperite şi în Serbia (Biskupija[25], datat în anii 750-850 p. Chr.[26]), Bulgaria (Razgard[27]), Ucraina (Podhorce, districtul Lvov[28])[29], Lituania (Taurapilis, tumulul nr. 1)[30] sau Letonia (Boķi, tumulul III, mormântul 23[31], datat în sec. VI[32]).

Primele topoare din fier din Bazinul Carpatic provin din epoca timpurie a fierului[33], fiind unele dintre cele mai vechi obiecte din fier confecționate. Utilizarea lor poate fi urmărită până în perioada evului mediu timpuriu şi chiar după aceea[34]. Toporul descoperit la Sighetu Marmației are analogii în perioada în care Bazinul Carpatic era dominat de către avari.

Epoca avară a fost una dintre cele mai lungi şi mai importante etape din istoria evului mediu timpuriu. Aceştia au apărut brusc în vecinătatea Imperiului romano-bizantin, uşor după mijlocul secolului al VI-lea, contribuind din plin, alături de slavi, la căderea graniței de la Dunărea Inferioară[35]. Pentru mai bine de 200 de ani au dominat Câmpia Panonică, unde s-au stabilit aproximativ în anul 568[36]. În secolul al VIII-lea, Khaganatul Avar era linia divizoare dintre Imperiul Carolingian din Vest şi Imperiul Bizantin din Est.

---

[11] Cu proeminența triunghiulară mai puțin evidențiată.
[12] Szücsi 2011, 24-25, 27-28; Szücsi 2012, fig. 2/2,5, fig. 5.
[13] Balogh 2009, 9-42.
[14] Balogh, Pintér 1998, 103, fig. VII/12.
[15] Papp 1963, 162, 165, 176.
[16] Papp 1963, 126; Pásztor 1991, 87.
[17] Eisner 1952, 127; Szentpéteri 1993, 196.
[18] Točik 1968, 20, 152, fig. XXXII; Szentpéteri 1993, 169.
[19] Török, Kovács, Szücsi 2016, 31.
[20] Horedt 1958, 92.
[21] Somogyi 1984, 46, 87.
[22] Szabó 1939, 185-187.
[23] Török 1975, 295, 299, 302.
[24] Ultimele patru descoperiri având proeminența triunghiulară din zona mânerului mai mică.
[25] Petrinec 2009, 206-207, fig. 83, tab. 96/1.
[26] Petrinec 2009, 662, tab. 336.
[27] Curta 2013, 833, fig. 9.
[28] Liwoch 2005, 48, 54-55, fig. 17-18, foto. 19-20.
[29] Aici s-au descoperit două topoare de acelaşi tip cu cel descoperit la Sighetu Marmației, însă acestea au capul mai alungit.
[30] Datat în al treilea sfert al secolului 5 sau chiar puțin mai târziu (Blujienė, Steponaitis 2009, 196, fig. 15/2).
[31] Curta 2012, 47, fig. 19.
[32] J. Ciglis consideră că pe baza fibulei mormântul ar trebui datat în sec. VII p. Chr. (Ciglis 2001, 53).
[33] Începând din secolul al VIII-lea până spre anii 650 ante. Chr. (Kemenczei 2001, 23).
[34] Petkes 2006, 84.
[35] Istoria avarilor dinaintea primelor contacte cu Bizanțul este puțin cunoscută. Examinarea diferitelor categorii de surse indică o dublă origine: o populație numită în izvoarele chinezeşti *Shuan-Shuan*, care spre sfârşitul secolului al IV-lea p. Chr. preluase controlul asupra unor teritorii din Asia Centrală (la sud şi nord de munții Tien-şan şi Altai), apoi o parte a hunilor heftaliți, care locuiau regiunea dintre râurile Amu Daria şi Sîr Daria. Türcii îi numeau *varchonitae* (*Ουαρχωνιται*), termen care are acelaşi sens, deoarece *chunni/hjõn* reprezintă o variantă a etnonimului *huni*, iar prin denumirea *uar* putem înțelege acea populație *Shuan-Shuan*. Că avarii ajunşi în Europa nu provin dintr-o singură regiune, sugerează şi descoperirile arheologice mai timpurii din bazinul carpatic (Stanciu 2001, 717).
[36] Stanciu 2001, 717.

https://biblioteca-digitala.ro

Conform surselor scrise, avarii au fost una dintre puterile militare care se puteau confrunta cu una dintre cele mai mari puteri ale momentului: armata bizantină. Tot din sursele scrise ştim că armata avară nu era omogenă; era alcătuită din mai multe detaşamente care colaborau între ele, cum ar fi cavaleria uşoară sau cea grea, infanteria, flota, artileria sau corpul de ingineri[37]. De asemenea, armata includea şi războinici din diferite grupuri etnice precum avari, gepizi, slavi, sau chiar dezertori din armata bizantină[38]. Sursele scrise sunt însă sărace în descrierea mai detailată privind armata avară. Cele mai multe dintre ele acoperă prima jumătate a etapei timpurii[39] şi se referă în special la războaiele avaro-bizantine care se încheie cu asediul Constantinopololui din 626[40].O singură sursă literară conține informații despre utilizarea toporului în lumea avară, însă ca unealtă[41].

Această perioadă este bine documentată din punct de vedere arheologic. Se cunoasc un număr de aproximativ 60.000 de morminte[42] datate din 568 până în prima jumătate a sec. IX[43]. Topoarele fac parte din armamentul de luptă al avarilor. Nu foarte numeroase, comparativ cu alte tipuri de arme[44], ele sunt mai numeroase în perioada mijlocie şi târzie a Khaganatului Avar. Cele mai multe dintre ele provin din morminte[45] (0,7 %[46]), iar în câteva cazuri sunt găsite în asociere cu alte arme[47]. Originea şi începutul utilizării lor în epoca avară nu este clară însă aspectul lor în Europa occidentală reflectă o influență orientală a călăreților nomazi[48]. Originile estice ale toporului de luptă sunt în general recunoscute de cercetătorii epocii[49], unde de altfel erau foarte răspândite[50]. Menționăm faptul că acest tip de topor este diferit de ceea ce în epocă se numea *francisca*, un tip de topor de aruncat din perioada merovingiană (500-750) specific francilor[51], dar utilizat şi de alte populații germanice (anglo-saxonii, de exemplu[52]).

[37] Nagy 2005, 135–148.
[38] Kardaras 2005, 60.
[39] Analizele insistente ale inventarelor funerare au permis stabilirea unei cronologii interne a epocii avare. Sistemul "clasic" este unul tripartit: epoca avară timpurie (567/68 - cca. 670), când sunt în uz accesoriile lucrate din tablă şi decorate prin presare, cea mijlocie (cca. 670 - 720) şi epoca avară târzie (cca. 720 - 800), aceasta definită arheologic prin apariția şi răspândirea pieselor din bronz turnat. În ultimele două decenii, străduniile specialiştilor în această direcție au avut drept rezultat delimitări mult mai fine în cazul epocii avare târzii (Stanciu 2001, 722).
[40] Bóna 1984, 313–316.
[41] Szádeczky-Kardoss 1992, 83–85.
[42] După unele estimări, 2475 cimitire au fost datate în această perioadă (Gergely 2010, 14, nota 35). Datorită unor cercetări arheologice recente, determinate în primul rând de unele săpături de salvare, numărul mormintelor din perioada avară a crescut semnificativ între timp (Lango 2007, 188, 84).
[43] Gergely 2013, 71.
[44] Gergely 2013, 86.
[45] De exemplu în cimitirul de la Környe, 35 din cele 50 de morminte de bărbați conțineau arme. Dintre acestea, doar în două s-au descoperit topoare (Salamon, Erdelyi 1971, 57). La Csákberény-*Orondpuszta* şase topoare din cele 66 de morminte cu arme. Unul dintre cele mai mari cimitire avare, cel de la Budakalász-Dunapart (1566 morminte dintre care 172 cu arme), conține topoare doar în şapte cazuri. Numeroase cimitire în care apar un număr significativ de morminte de războinici nu conțin topoare (Kölked-*Feketekapu*, *cimitirul A şi B*, Szekszárd - *Bogyiszlói út*; pentru bibliografia siturilor de mai sus a se vedea Gergely 2010, 16-22).
[46] Szücsi 2012, 121.
[47] Szücsi 2014, 140.
[48] Werner 1956, 43.
[49] Anke 1998, 93−99; Szücsi 2014, 128.
[50] Никоноров 2014, 97-137.
[51] Tarassuk, Blair 1982, 69, 186.
[52] Underwood 1999, 35-37. Spre deosebire de toporul de tip avar, aceasta se caracterizează prin capul distinct în formă de arc, lărgind spre marginea de tăiere şi terminând într-un punct proeminent atât la colțurile superioare cât şi la cele inferioare. Suprafața capului este, de obicei, fie în formă de S, fie convexă, partea inferioară curbându-se spre interior şi formând un cot cu arcul scurt din lemn (Gamble 2002, 34).

https://biblioteca-digitala.ro

Într-un studiu recent au fost adunate, examinate şi ordonate cronologic şi geografic un număr de 441 topoare din perioada avară (568-829) din Bazinul Carpatic (**fig.4/2**)[53]. De asemenea a fost stabilită o terminologie a topoarelor în funcție de părțile componente ale acestora: lama, latura tăişului, tăişul, gâtul, muchia şi gaura de înmănuşare[54] la care am adăuga noi, pentru toporul de la Sighetu Marmației, prelungirile laterale şi capul toporului (**fig.4/1**). În funcție de lungimea lamei au fost stabilite trei categorii principale şi cinci tipuri (topoare simple, topoare de tip ciocan, topoare de tip satâr, topoare de tip bardă şi topoare de tip ciocan dublu)[55].

Conform tipologiei întocmite de către cercetătorul maghiar F. Szücsi, exemplarul descoperit la Sighetu Marmației aparține categoriei denumite *topoare de tip ciocan*[56], cel mai comun tip de topor din epoca avară[57]. Erau utilizate în special în luptă, însă puteau fi întrebuințate şi ca unealtă (principala utilzare era pentru tăiat şi/sau lovit[58]). Pe baza poziționării în morminte dar şi pe baza unor elemente de decor prezente pe mâner[59] s-a propus pentru acest tip de topor o lungime a mânerului de 50-80 cm[60]. În ceea ce priveşte aria de răspândire a acestui tip de topor în Bazinul Carpatic, ea cuprinde zona Dunării, a Tisei, estul Slovaciei şi Transilvania. Se constată o creştere uşoară a numărului acestora în zonele mai deluroase în epoca târzie a Khaganatului Avar[61] (Fig. 4/2).

După F. Szücsi lama este de tipul 5a, tip care cuprinde exemplarele cu lama foarte puțin curbată şi vârful puțin lățit în raport cu lățimea lamei. Cel mai des acest tip se asociază cu lama dreaptă[62]. Din punct de vedere al grosimii lamei şi simetriei piesei, se încadrează tipului 2 şi/sau 4[63]. Conform aceleaşi tipologii capul terminal se încadrează tipului B[64], tip caracterizat prin existența a două terminații triunghiulare nu mai mari de 1 cm lungime şi un cap terminal, rectangular, denumit datorită formei "*cap de ciocan*". De asemenea, în funcție de suprafața de impact al capului terminal au fost stabilite şapte tipuri[65], exemplarul nostru aparținând tipului II având o suprafață de impact dreptunghiulară cu dimensiuni peste 3 cm[66]. Au fost stabilite şi patru tipuri de găuri de înmănuşare. Dintre acestea, exemplarul nostru se încadrează în tipul 1[67] al topoarelor cu gaura de înmănuşare uşor ovală, aproape rotundă. În unele lucrări de specialitate se utilizează şi termenul de gât[68] pentru acea porțiune aflată între lama toporului şi gaura de înmănuşare. Nu credem că este cazul toporului de la Sighetu Marmației să vorbim despre existența unui gât distinct aflat între cele două părți componente amintite anterior. De altfel termenul de *gât* nu este utilizat nici de către F. Szücsi în lucrarea dedicată tipologiei topoarelor de luptă din Bazinul Carpatic din sec. VI-VIII[69].

[53] Szücsi 2014, 113.
[54] Szücsi 2014, 116, fig. 2.
[55] Szücsi 2014, 117-118, fig. 3.
[56] Szücsi 2014, 122-123.
[57] 32% din topoarele repertoriate de cercetătorul maghiar F. Szücsi sunt de *tip ciocan*.
[58] Szücsi 2014, 122.
[59] De exemplu, la Szeged-*Kundomb* m. 248 (Salamon, Sebestyén 1995, 33).
[60] Szücsi 2014, 123, nota 49, cu bibliografie.
[61] Szücsi 2014, 134, harta III şi următoarele.
[62] Szücsi 2014, 117.
[63] Având în vedere că la descrierea celor două tipuri există acelaşi text, nu am reuşit să văd o diferențiere între tipul 2 şi 4 (*vezi* Szücsi 2014, 119).
[64] Szücsi 2014, 119-120, fig. 5. F. Szücsi a distins 11 tipuri care au fost marcate de la "A" la "K" cu majuscule (Szücsi 2012, 122).
[65] Szücsi 2014, fig. 5.
[66] Hidán Csaba a propus pentru acest tip o lățime maximă a zonei de impact de 3 cm (Hidán 1994, 3).
[67] Szücsi 2014, 120, fig. 6.
[68] Bódy 2010, 9; Kovács 1986, 102.
[69] Szücsi 2014, 113-186.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce priveşte datarea topoarelor de epocă avară din Bazinul Carpatic, din cele 441 identificate de F. Szücsi acestea sunt mai puține pentru epoca avară timpurie (590-650, 10%), cresc puțin în epoca avară mijlocie (650-700, 22%) pentru a fi mai numeroase în epoca avară târzie (700-829, 39%)[70].

Descoperirile de piese de metal din siturile din epoca avară arată un înalt grad tehnologic al prelucrării bronzului şi fierului[71]. Cu o singură excepție[72], până de curând nu a fost analizat, din punct de vedere al compoziției, nici un topor din această perioadă. În ultimii ani, numeroase piese din fier din epoca avară au fost examinate de către cercetători de la Archaeometallurgical Research Group de la Universitatea din Miskolc (cuțite, cuie, ace etc.)[73]. Aceeaşi cercetători au analizat microscopic trei topoare de epocă avară, de trei tipuri diferite (de tip ciocan, cu lama în formă de T şi un topor cu cap dublu). Studiul s-a axat pe definirea elementelor structurale, determinarea distribuției şi dimensiunii lor. Mai mult, au fost examinate şi compozițiile chimice, structurile şi formele incluziunilor. Un alt scop al acestor analize a fost şi acela de a stabili tehnicile de producere prin forjare, încălzire şi răcire utilizate la confecționarea piesei[74]. Conform analizei efectuate s-a putut stabili că fiecare piesă a fost confecționată dintr-o singură bucată de lupă din fier, prin batere şi încălzire la temperaturi înalte[75].

Avarii au dominat Bazinul Carpatic pentru o perioadă de aproape două secole şi jumătate. Cultura materială a acestora indică, în termeni din ce în ce mai bine cunoscuți astăzi datorită cercetării arheologice, influența importantă a civilizației bizantine, exercitată mai ales în perioada timpurie, apoi cursul unui proces de stabilizare a locuirii şi sedentarizare[76]. Kaganatul avar a avut o structură multietnică, iar în decursul vremii au intervenit între aceste *gentes* ale bazinului carpatic relații de aculturație în planul culturii materiale, dar şi asimilări şi diferențieri etno-lingvistice. Având în vedere analogiile, tipologia acestui tip de topor precum şi lipsa altor elemente de datare, putem data *grosso modo* toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației în secolele VII-VIII.

[70] Szücsi 2014, 127.
[71] Gömöri 2000, 234-240.
[72] Un topor de tipul L (Piaskowski 1974: 121-122, 128).
[73] Török, Kovács, Gallina 2015, 229-237.
[74] Török *et al.* 2018.
[75] Existau două modalități pentru a obține forma dorită: metoda confecționării piesei prin îndoire repetată şi prin batere. Rezultatele examinărilor metalografice au demonstrat că topoarele studiate au fost realizate prin a doua metodă (Török *et al.* 2018, 9), metodă probabil utilizată şi în cazul toporului descoperit la Sighetu Marmației.
[76] Stanciu 2001, 725.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Anke 1998 — B. Anke, *Studien zur reiternomadischen Kultur des 4. bis 5. Jahrhunderts*, vol. 1-2, Weissbach, 1998.

Balogh 2009 — Cs. Balogh, *Avar kori ló, lovas és lószerszámos temetkezések a Duna–Tisza közén/Burials with horse or horse-harness of the Avarian Age in the territory between rivers Danube and Tisza*, în: Á. Somogyvári, G. Székely (eds.), In terra quondam Avarorum… Ünnepi tanulmányok H. Tóth Elvira 80. Születésnapjára, Archaeologica Cumanica 2, 2009, 9–42.

Balogh, Pintér 1998 — Cs. Balogh, L. Pintér, *Awarengräber in Városföld*, Cumania 15, 1998, 93-132.

Blujienė, Steponaitis 2009 — A. Blujienė, V. Steponaitis, *Wealthy Horsemen in the Remote and Tenebrous Forests of East Lithuania during the Migration Period*, Archaeologia Baltica 11, 2009, 185-205.

Bódy 2010 — T. Bódy, *Avar kori balták a Kárpátmedencében*, teză de doctorat – manuscris, Szeged, 2010.

Bóna 1971 — I. Bóna, *A népvándorlás kora Fejér megyében*, în: J. Fitz (ed.), Fejér megye története I. Az őskortól a honfoglalásig 5. A népvándorlás kora Fejér megyében, Székesfehérvár, 216–314. (1–94).

Bóna 1984 — I. Bóna, *A népvándorlás és a korai középkor története Magyarországon*, în: Gy. Székely (ed.), Magyarország története tíz kötetben I. Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. I. kötet. Budapest, 203–273, 575–582.

Ciglis 2001 — J. Ciglis, *Some notes on the chronology of Latgallian and Selonian artefacts in the Middle Iron Age*, Archaeologia Lituana 2, 2001, 48-64.

Csallány 1953 — D. Csallány, *A bácsújfalusi avarkori hamvasztásos lelet. Adatok a kuturgurbolgárok (hunok) temetési szokásához és régészeti hagyatékához*, ArchÉrt 80, 1953, 133–141.

Curta 2012 — F. Curta, *The Jägala fibula revisited, or remarks* on *Werners class II D*, Estonian Journal of Archaeology 16, 1, 2012, 26-69.

Curta 2013 — F. Curta, *Horsemen in Forts or Peasants in Villages? Remarks on the Archaeology of Warfare in the 6th to 7th c. Balkans*, în: A. Sarantis, N. Christie (eds.), War and Warfare in Late Antiquity, Leiden-Boston, 2013, 809-852.

Eisner 1952 — J. Eisner, *Devinska Nová Ves*, Bratislava, 1952.

Gamble 2002 — J. Gamble, *Axes of War and Power*, Alameda, 2002.

Gergely 2010 — C. Gergely, *Armament and Society in the Mirror of the Avar Archaelogy The Transdanubia-Phenomenon Revisited*, în: I. Ţiplic (ed.), Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe, Proceedings of the 1st International Conference Interethnic Relations in Transilvania, Europe Sibiu, October 14th _17th, 2010, Studia Universitas Cibiniensis, Series Historica, Supplementum No. I, 2011, 9-34.

Gergely 2013 — C. Gergely, *Az avar közelharci fegyverek története. Funkcionális megközelítés/A history of the Avar-Age close-combat weapons. A functional approach*, *Dolgozatok* az *Erdélyi Múzeum érem*-és *régiségtárából-új sorozat VI-VII* (*XVI-XVII*), 2013, 71-92.

Gömöri 2000 — J. Gömöri, *The archaeometallurgical sites in Pannonia from the Avar and Early Árpád Period, Register of industrial archaeological sites in Hungary I. Ironworking*, Sopron, 2000.

https://biblioteca-digitala.ro

Hampel 1905 — J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, I–III*, Braunschweig, 1905.

Hidán 1994 — Cs. Hidán, *Avar ütő-vágó fegyverek*, teză de doctorat – manuscris, Szolnok, 1994.

Horedt 1958 — K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei in sec. IV-XIII*, Bucureşti, 1958.

Kardaras 2005 — G. Kardaras, *The Episode of Bousas (586/7) and the Use of Siege Engines by the Avars*, Byzantinoslavica 63, 2005, 53−65.

Kemenczei 2001 — T. Kemenczei, *Az Alföld szkíta kora*, în: P. Havassy (ed.), Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. Sie sind in Kämpfen siegreich. Das Zeitalter der Skythen in der Tiefebene, Gyulai Katalógusok 10, Gyula, 2001, 7–36.

Kovács 1986 — L. Kovács, *Honfoglaláskori sírok Nagytarcsán II*, ComArchHung 1986, 93-121.

Lango 2007 — P. Lango, *Amit elrejt afold .... A 10. szazadi magyarsag anyagi kulturajanak regeszeti kutatasa a Karpat-medenceben,* Budapesta, 2007.

Liwoch 2005 — R. Liwoch, *Militaria z dziewiętnastowiecznych badań w Podhorcach*, Acta Militaria Mediaevalia 1, 2005, 37-59.

Nagy 2005 — M. Nagy, *Szreg-Téglagyár (Kom. Csongrád)*, în: J. Cseh, E. Istvánovits, E. Lovász, K. Mesterházy, M. Nagy, I. Nepper, E. Simonyi (eds.), Gepidische Gräberfelder in Theißgebiet II, Budapest, 2005, 120–202.

Papp 1963 — L. Papp, *A bolyi avarkori temető I*, JPMÉvk, 1962, 163–189.

Pásztor 1991 — A. Pásztor, *A nagyharsányi avarkori temető értékelése*, JPMÉvk 1990 (1991), 77–97.

Petkes 2006 — Zs. Petkes, *Ahonfoglaló magyarság baltái és fokosai*, teză de doctorat – manuscris, Budapest, 2006.

Petrinec 2009 — M. Petrinec, *Gräberfelder aus dem 8. bis 11. jahrhundert im gebiet des frühmittelalterlichen kroatischen staates*, Split, 2009.

Piaskowski 1974 — J. Piaskowski, *Metallkundliche Untersuchungen an Eisengegenständen aus dem Gräberfeld von Környe*, ActaArchHung 26, 1974, 117–133.

Salamon, Erdelyi 1971 — A. Salamon, I. Erdelyi, *Das völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Kornye*. Studia Archaeologica V, Budapesta, 1971.

Salamon, Sebestyén 1995 — Á. Salamon, Cs. Sebestyén, *The Szeged-Kundomb cemetery*, în: I. Kovrig, L. Madaras (eds.), Das awarische Corpus. Avar Corpus Füzetek IV, Debrecen-Budapest, 1995, 8–107.

Somogyi 1984 — P. Somogyi, *A cikói temető*, în: G. Kiss, P. Somogyi (eds.), Tolna megyei avar temetők (Awarische Gräberfelder in Komitat Tolna), Dissertationes Pannonicae III/2, 1984, 37–101.

Sós, Salamon 1995 — Cs. Sós, Á., Salamon, *Cemeteries of the early middle ages (6th-9th c.) at Pókaszepetk*, Budapest, 1995.

Stanciu 2001 — I. Stanciu, *Avarii*, în: D. Protase, A. Suceveanu (coord.) *Istoria Românilor, vol. II Daco-Romani, Romanici, Alogeni*, Bucureşti, 2001, 717-724.

Szabó 1939 — K. Szabó, *A kecskemét-ballószögi avar sír*, FolArch I–II, 1939, 185–188.

Szádeczky-Kardoss 1992 — S. Szádeczky-Kardoss, *Az avar történelem forrásai*, Szeged, 1992.

Szelle 1891 — Zs. Szelle, *Régészeti ásatások a bölcskei népvándorláskori temetőben*, ArchÉrt 11, 1891, 239–249.

https://biblioteca-digitala.ro

Szentpéteri 1993 — J. Szentpéteri, *Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awarentums im Karpatenbecken I. Die waffenkundliche Hinterlassenschaft des awarisches Reiches*, ActaArchHung 45, 1993, 165–246.

Szücsi 2011 — F. Szücsi, *A kora- és középavar kori balták és fokosok katalógusa*, teză de doctorat – manuscris, Budapest, 2011.

Szücsi 2012 — F. Szücsi, *A kora és közép avar kori balták és fokosok – Axes and hammer axes in the early and middle avar period*, în: Zs. Petkes (ed.), Hadak Útjan XX – Összejövetelének konferenciakötete Budapest–Szigethalom, 2010. október 28–30. Assembly of Young Scholars on the Migration Period XX, Budapest-Szigethalom, 28th–30th October 2010, Budapest 2012, 121–137.

Szücsi 2014 — F. Szücsi, *Avar kori balták, bárdok, szekercék és fokosok. Baltafélék a 6–8. századi Kárpát-medencében – Awarenzeitliche Streitäxte und Beile. Äxte im 6–8. Jahrhundert aus dem Karpatenbecken – Axes and hammer axes in the Avar period. Axes in the 6–8. century in the Carpathian Basin*, Alba Regia 42, 113–186.

Tarassuk, Blair 1982 — L. Tarassuk, C. Blair, *The Complete Encyclopedia of Arms & Weapons*, Ibstock, 1982.

Tettamanti 2000 — S. Tettamanti, *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Vác-Kavicsbánya*, Budapesta, 2000.

Točik 1968 — A. Točik, *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare*, Bratislava, 1968.

Török 1975 — Gy. Török, *The Kiskőrös Pohibuj-Mackó-dűlő cemetry*, în: I. Kovrig (ed.), Avar finds int he Hungarian National Museum, Budapest, 1975, 283–304.

Török *et al* 2018 — B. Török, Á. Kovács, P. Barkóczy, F. Szücsi: *Tradecraft of the Avars' metalworking – manufacturing of iron axes and a special multi-metallic method used for belt accessories*, Science & Technology of Archaeological Research, nr. 1/2018, (https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20548923.2018.1439137 - accesat 23.05.2017)

Török, Kovács, Gallina 2015 — B. Török, Á. Kovács, Zs. Gallina, *Ironmetallurgy of the Pannonian Avars of the 7–9th century based on excavations and material examinations*, Der Anscnhitt 26, 229–237.

Török, Kovács, Szücsi 2016 — B. Török, Á. Kovács, F. Szücsi, *Előszállás – Öreghegy és Úrhida – Arany János utca lelőhelyeken feltárt avar kori fokosok elektronmikroszkópos archeometriai anyagvizsgálata és régészeti értékelése – Die elektronmikroskopische Materialuntersuchung der awarenzeitlichen Fokosche aus den Fundorten von Előszállás – Öreghegy und Úrhida – Arany János utca und ihre archäologische Bewertung*, Alba Regia 44, 2016, 17–36.

Underwood 1999 — R. Underwood, *Anglo-Saxon Weapons & Warfare*, Stroud, 1999.

Werner 1956 — J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München, 1956.

Никоноров 2014 — В. Никоноров, *Боевые топоры и их культ у древних народов Центральной Азии и Ирана (от раннего железного века до раннего средневековья) [Combat hatchets and their cult among the ancient peoples of Central Asia and Iran (from the Early Iron Age through Early Medieval times)]*, în: В. А. Алёкшин (ed.), Археология древних оьществ Евразии: хронолия, культурогенез, зелигиозные воззрения/Archaeology of the ancient societies of Eurasia: chronology, cultural genesis, religious views, St. Petersburg, 2014, 97-137.

https://biblioteca-digitala.ro

An axe from the avars period discovered in Sighetu Marmației

(*Abstract*)

With the occasion of a field survey conducted in the area of Sighetu Marmației city (Maramureş County), Mr. Gheorghe Todincă, director of the Maramureş Museum, informed us about a recent entry into the Museum patrimony of an iron ax. The discovery was made on 07 February 2015 near the *Blidar Valley* (Sighetu Marmației city) by Daniel Zapca, a member of the *ProDetection Association*. The axe was handed over according to the legislation as a donation to the Maramureş Museum. It is entirely preserved with a length of 23 cm and a weight of 890 grams. The blade of the ax has a length of 16 cm and an edge of 4 cm wide. The maximum width of the axe blade is 3 cm. The handle grip hole has an almost round shape and the dimensions of 4 x 4.5 cm. In this area, on each side, the axe has two triangular extensions, here the maximum width is 6 cm. The opposite side of the edge, the head of the ax, is flattened (3.3 x 4 cm). According to the typology made by F. Szücsi, the axe from Sighetu Marmatiei belongs to the category called *hammer axes*, the most common type of axe in the avars period. They were especially used in combat, but could also be used as a tool. Axes like this one have been discovered in numerous points in the Carpathian Basin and Serbia, Bulgaria, Ukraine, Lithuania or Latvia, all dated in the avars period. Considering the analogies, the typology of this type of ax and the lack of other dating items, we can date *grosso modo* the iron ax discovered at Sighetu Marmației in the 7th-8th centuries AD.

Marius ARDELEANU
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
ardeleanumarius@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

List of illustration

Pl. 1: Positioning on the Romania map of the Sighetu Marmatiei city. 2 – *Valea Blidarului* (view from DN18 national road; image from Google Earth - accessed on December 14, 2016).

Pl. 2: The iron axe found at Sighetu Marmatiei – Valea Blidarului before restoration (photos by Daniel Zapca).

Pl. 3: The iron axe found at Sighetu Marmatiei - *Valea Blidarului*: 1 – detail of the head before restoration; 2 - photo from the discovery time (photos by Daniel Zapca).

Pl. 4: Components parts of an axe from the avars period (after Szücsi 2014, fig. 2, with *addendum*); 2 - The spread of iron axes in the avars period (568-829, after Szücsi 2014, Map III).

Pl. 5: Iron axes from avars period found in the Carpathian Basin: 1 - Aiud, 2 - Bácsújfalu, 3 - Bóly, 4 - Bölcske, 5 - 8 Budakalász, 9 - Cikó, 10 - Dévényújfalu, 11 - Iszkaszentgyörgy, 12 - Nagyharsány, 13 - Pókaszepetk, 14 - Úrhida, 15 - Veszprém, 16 - Vác, 17 - Zamárdi (after F. Szücsi 2011, *redraw*), 18 - Sighetu Marmației.

Pl. 6: Iron axe found at Sighetu Marmatiei – *Valea Blidarului* (drawing by Gabriel Moldovan).

Pl. 7: Iron axe found at Sighetu Marmatiei – *Valea Blidarului* after restoration (photos by Bogdan Deac).

Pl. 8: Iron axe found at Sighetu Marmatiei – *Valea Blidarului* after restoration (photos by Bogdan Deac).

Pl. 9: Iron axe found at Sighetu Marmatiei – *Valea Blidarului* (photo by Bogdan Deac).

https://biblioteca-digitala.ro

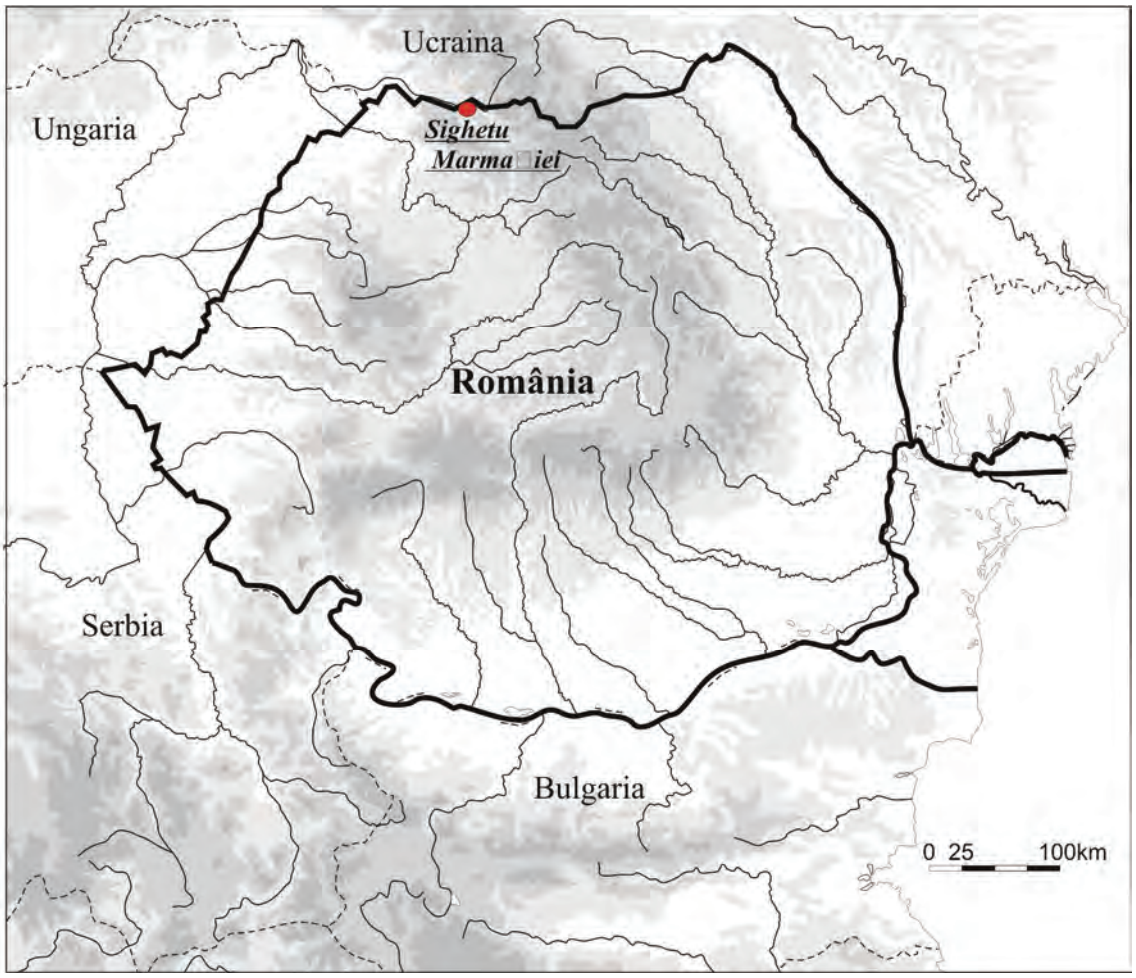

1

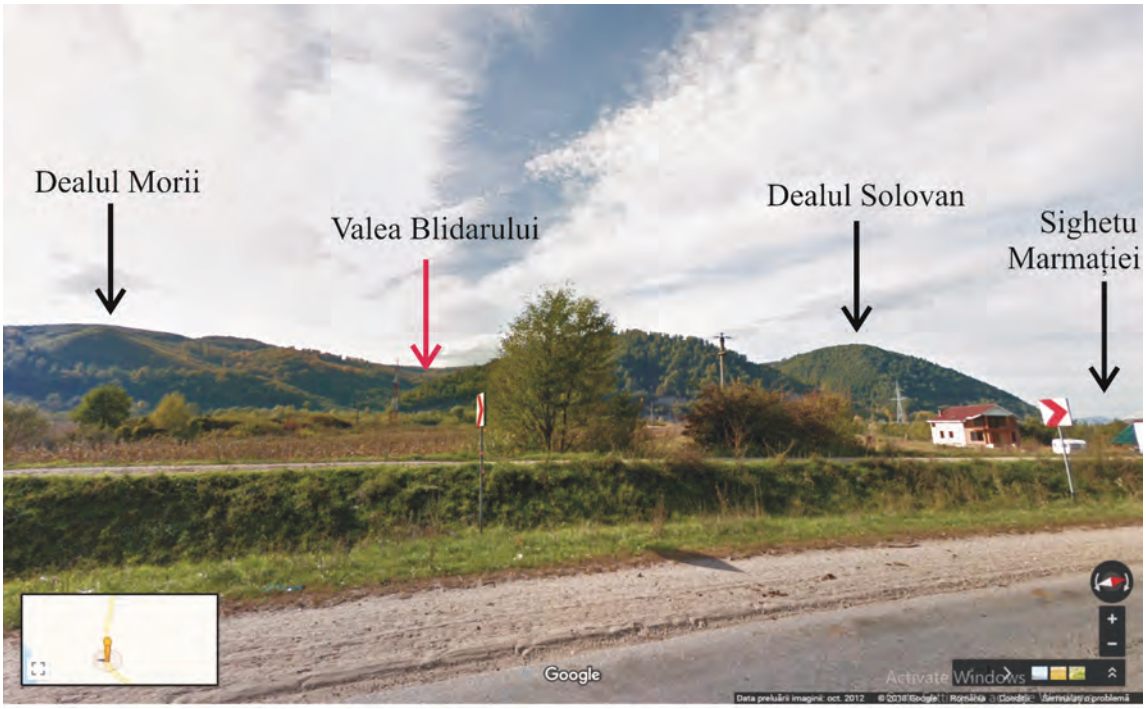

2

Fig. 1: 1 - Poziționarea pe harta României a localității Sighetu Marmației. 2 - Valea Blidarului (vedere dinspre drumul național DN18; imagine de pe Google Earth - accesat în 14.12.2016).

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

Fig. 2: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului înainte de restaurare (fotografii de Daniel Zapca).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului: 1 - detaliu muchie înainte de restaurare; 2 - fotografie din momentul descoperirii (fotografii de Daniel Zapca).

https://biblioteca-digitala.ro

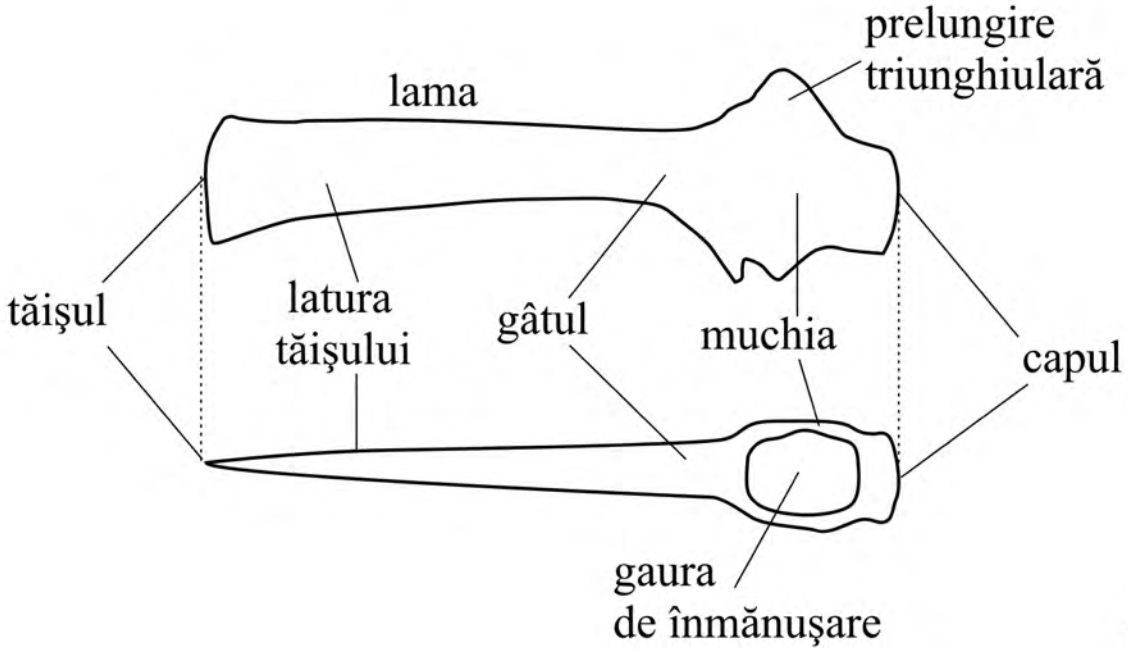

1

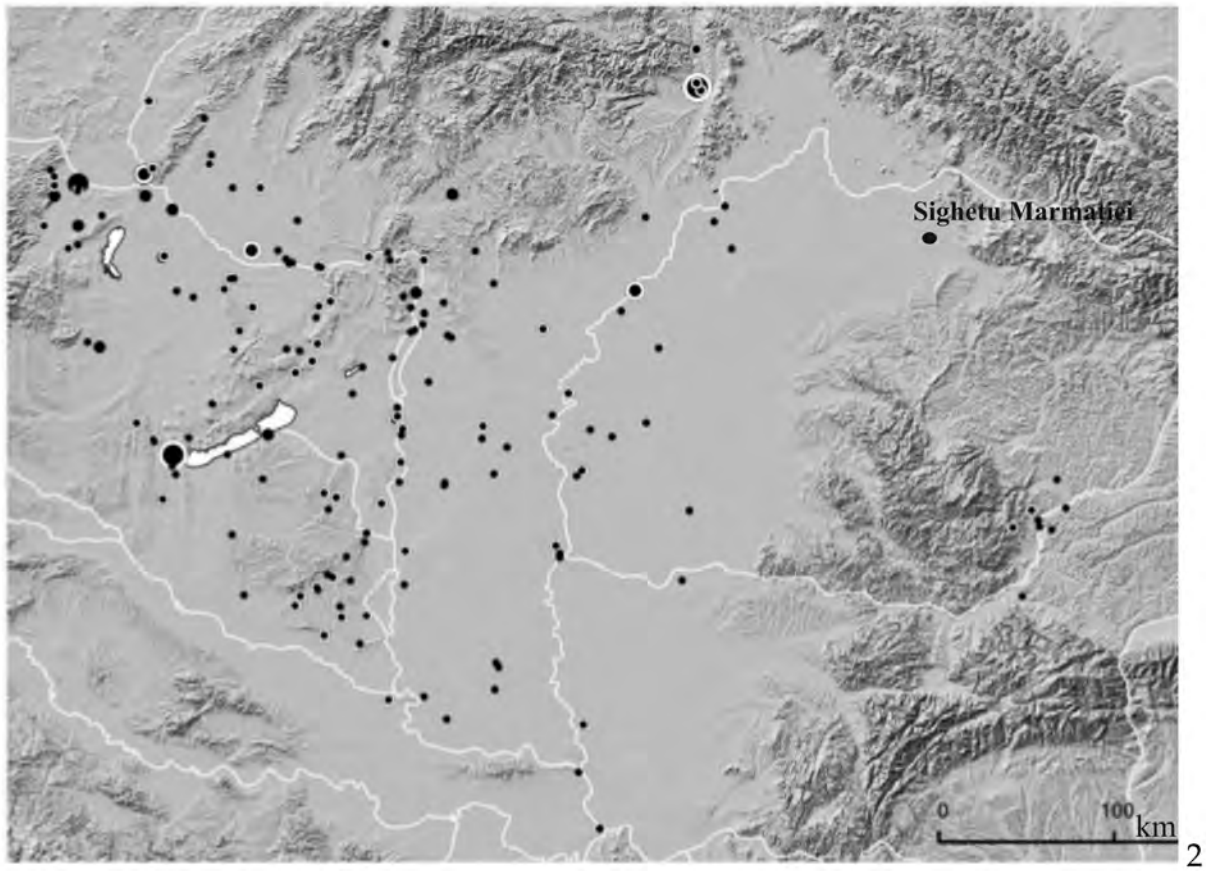

2

Fig. 4: 1 - Părţile componente ale unui topor de epocă avară (după Szücsi 2014, fig. 2, cu completări); 2 - Răspândirea topoarelor din fier în epoca avară (568-829; după Szücsi 2014, Harta III).

https://biblioteca-digitala.ro

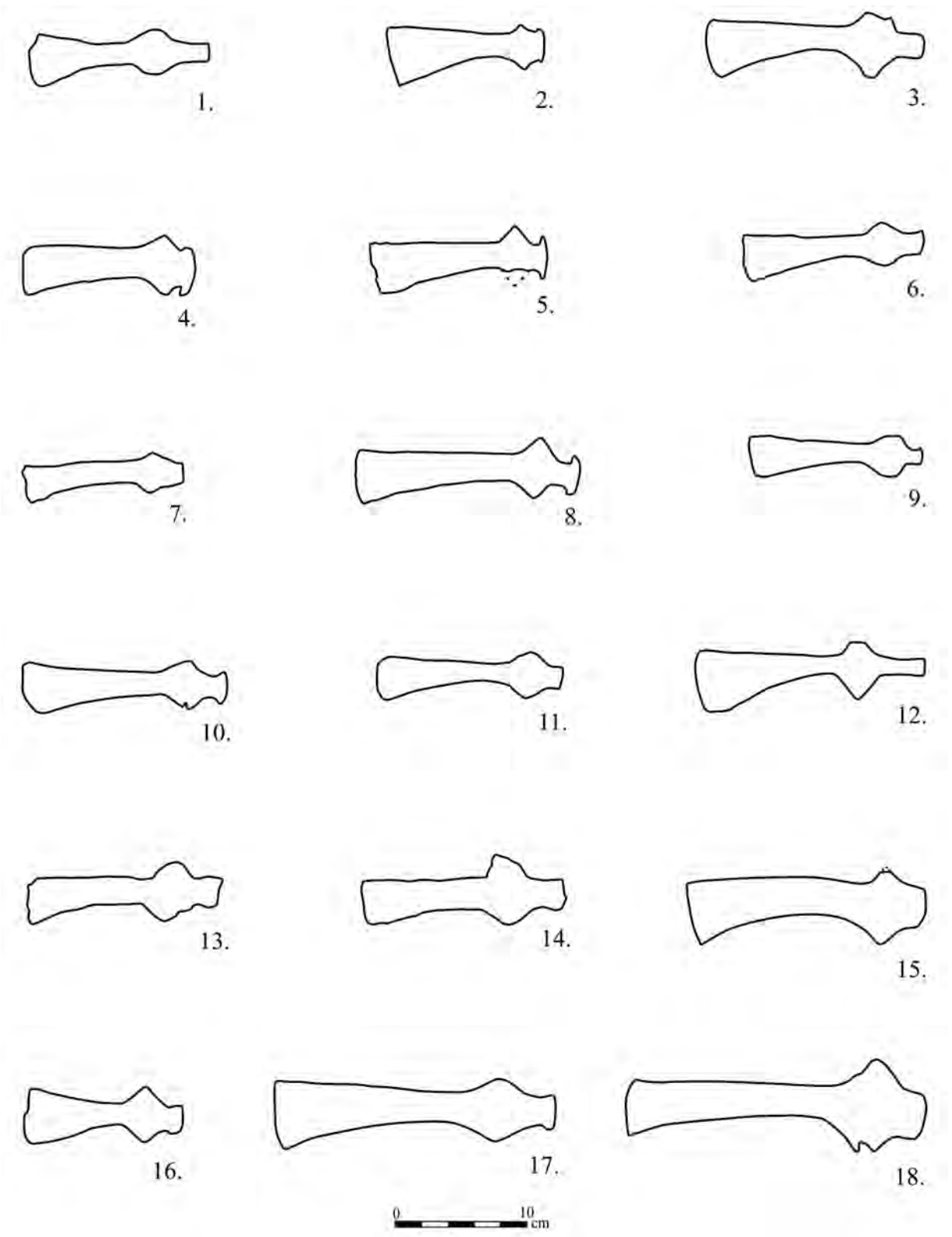

Fig. 5: Topoare din fier din epoca avară descoperite în Bazinul Carpatic: 1 - Aiud, 2 - Bácsújfalu, 3 - Bóly, 4 - Bölcske, 5 - 8 Budakalász, 9 - Cikó, 10 - Dévényújfalu, 11 - Iszkaszentgyörgy, 12 - Nagyharsány, 13 - Pókaszepetk, 14 - Úrhida, 15 - Veszprém, 16 - Vác, 17 - Zamárdi (după F. Szücsi 2011, redesenate), 18 - Sighetu Marmației.

https://biblioteca-digitala.ro

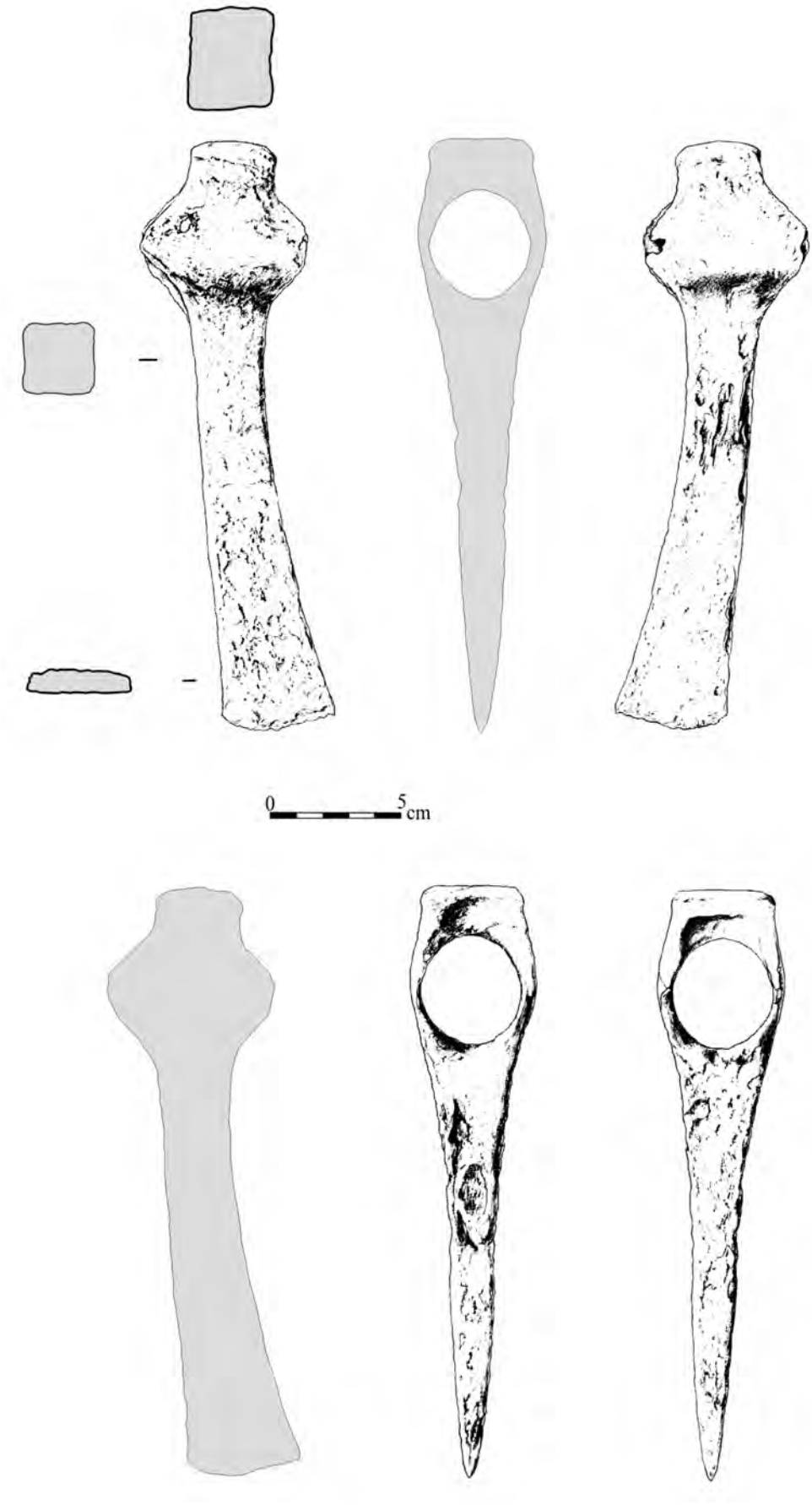

Fig. 6: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului (desen de Gabriel Moldovan).

https://biblioteca-digitala.ro

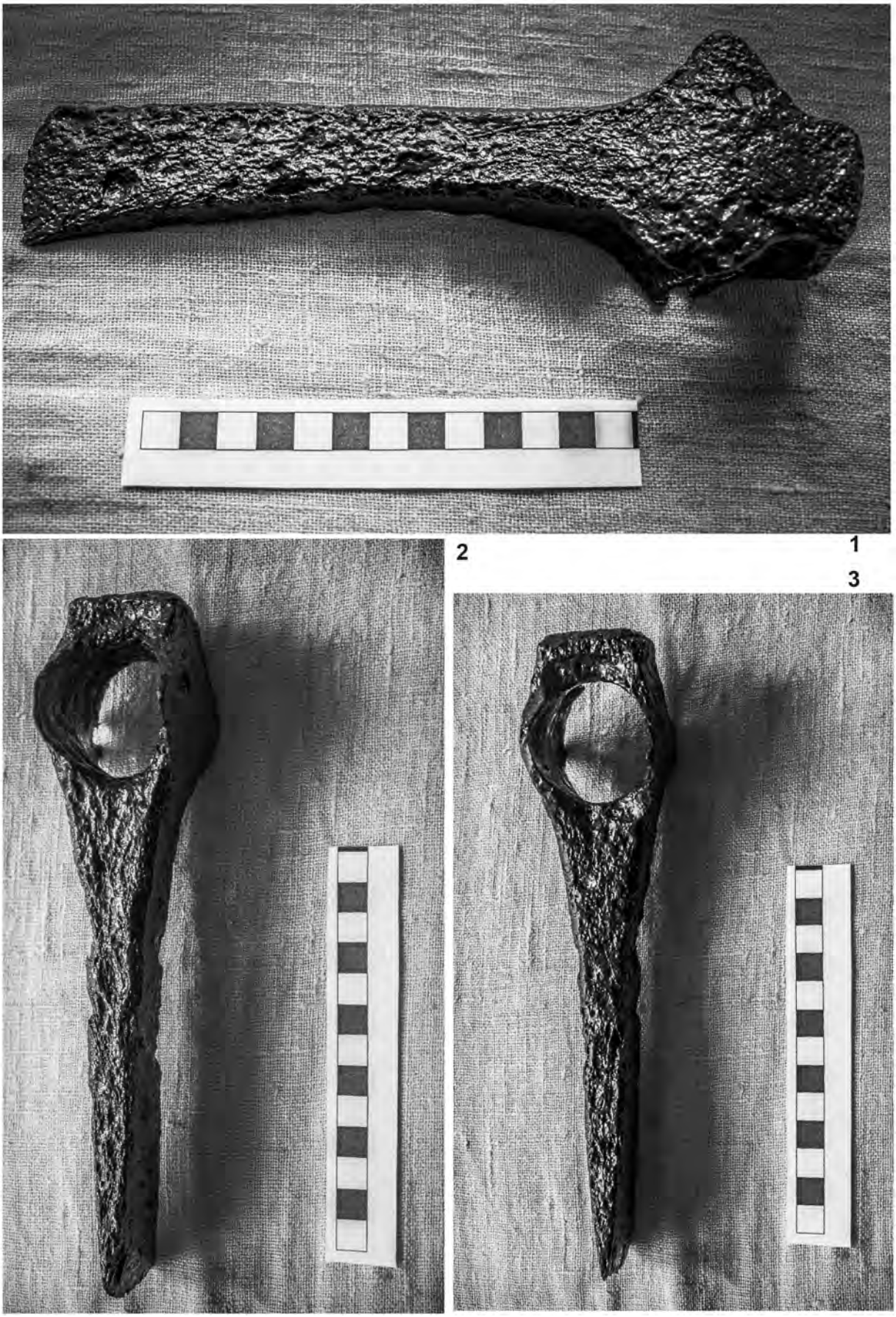

Fig. 7: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului după restaurare (fotografii de Bogdan Deac).

https://biblioteca-digitala.ro

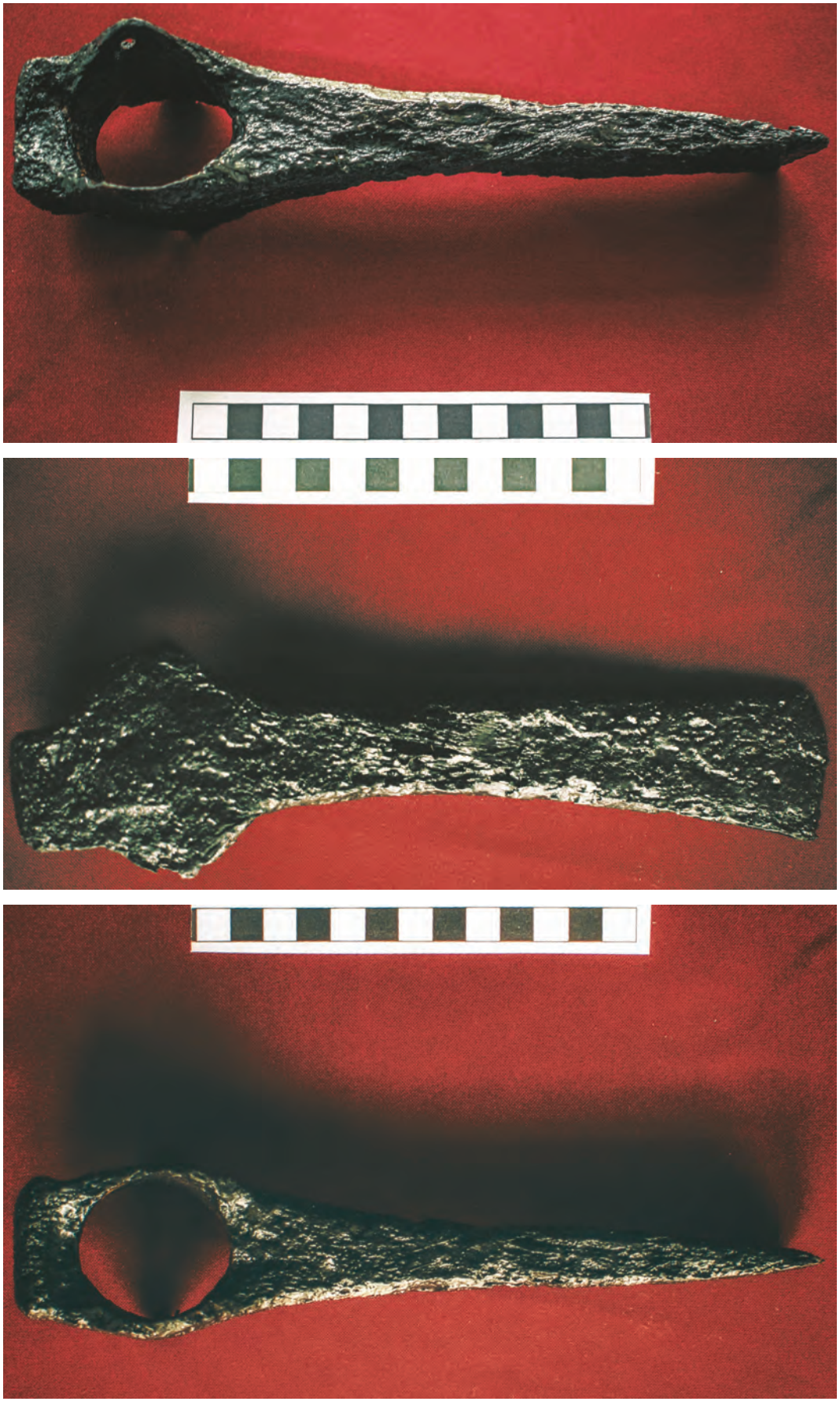

Fig. 8: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului după restaurare (fotografii de Bogdan Deac).

https://biblioteca-digitala.ro

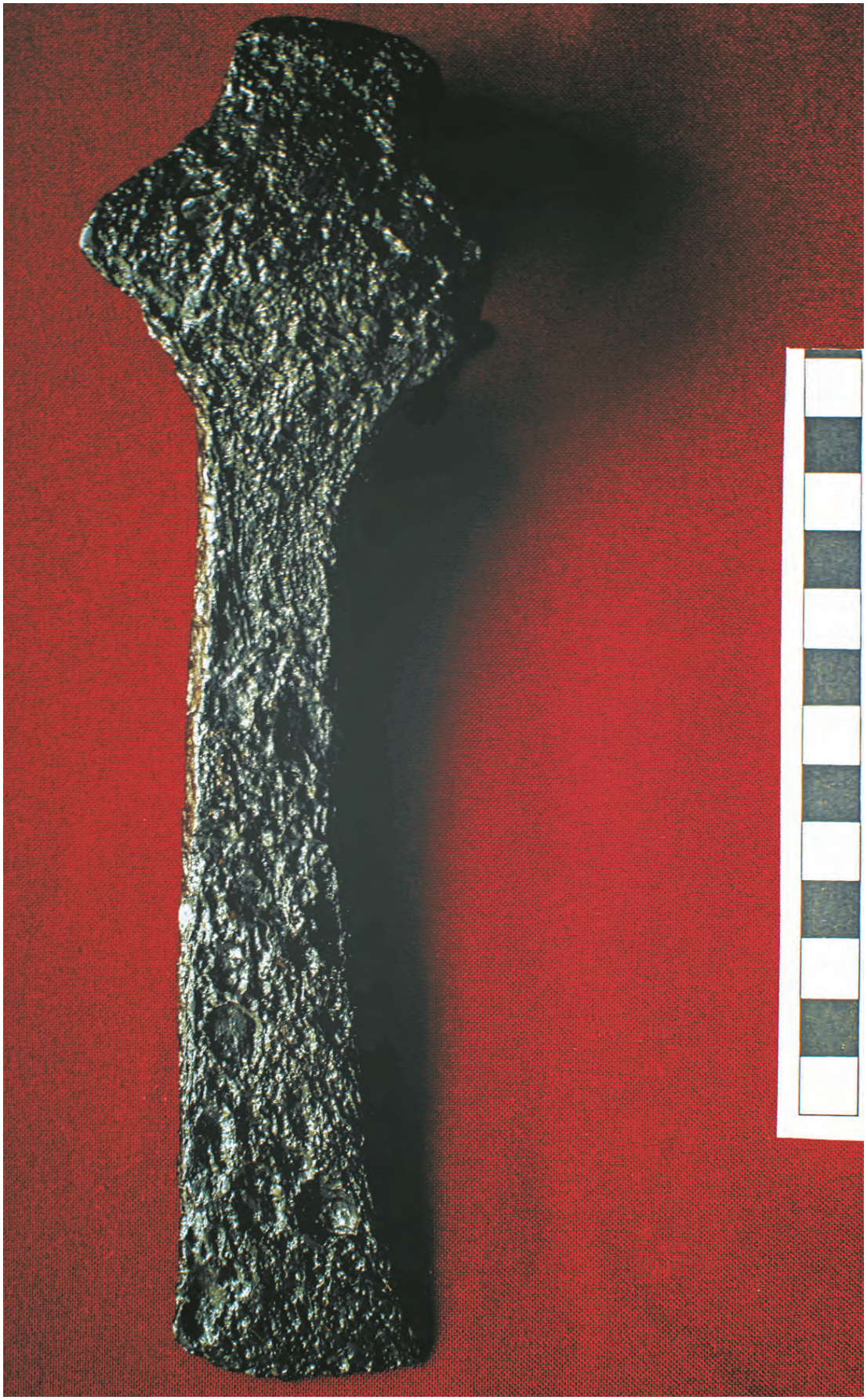

Fig. 9: Toporul din fier descoperit la Sighetu Marmației - Valea Blidarului (fotografie de Bogdan Deac).

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

O arheologie a munților din Maramureş, România: cercetările din 2016 şi 2017

RADU-ALEXANDRU DRAGOMAN, DAN POP, BOGDAN BOBÎNĂ, MARIUS ARDELEANU, CĂLIN ŞUTEU şi CIPRIAN ASTALOŞ

***Cuvinte cheie**: cercetări arheologice de suprafață; munți; estul Maramureşului; România; vestigii arheologice preistorice, antice, moderne şi contemporane.*
***Keywords:** archaeological field-walking; mountains; eastern Maramureş; Romania; prehistoric, ancient, modern, and contemporary archaeological vestiges.*

Introducere

Cercetările arheologice de suprafață demarate în anul 2014 în munții din estul Maramureşului s-au desfăşurat în primii doi ani mai ales în Pasul Prislop şi în zona înconjurătoare, precum şi în preajma Vârfului Geamănul (**Fig. 1**).[1] În campania din 2016, principalul obiectiv a fost acela de a efectua o serie de sondaje la *Stâna Gropşoare* (nr. 13 pe hartă) şi la *Stâna Ştiol* (nr. 23 şi 24), unde, în 2014 şi 2015, identificasem piese litice preistorice şi fragmente ceramice dificil de încadrat cronologic (Dragoman et al. 2015). Materialele fuseseră descoperite în poziție secundară, în zone în care drumurile de pământ răscoliseră solul. Oricât de atent ne-am uitat în terenul neafectat din jur, nu am putut identifica obiecte la suprafață. Drept urmare, sondajele au fost amplasate în dreptul segmentului de drum în care fuseseră găsite obiectele. Din dorința de a afecta cât mai puțin presupusele situri, dimensiunile sondajelor au fost de doar 1 x 1 m. De asemenea, pentru a avea o imagine generală asupra biografiei zonelor în care am efectuat sondajele, aceleaşi areale au fost investigate cu ajutorul detectorului de metale (**Fig. 2**). Totodată, au fost extinse perieghezele în jurul arealelor sondate. Ca şi în anii anteriori, toate obiectele arheologice au fost fotografiate şi înregistrate cu aparatul GPS (**Fig. 3**) pentru a putea urmări distribuția pieselor (**Fig. 4**). Atunci când condițiile atmosferice au permis-o, punctele cu vestigii arheologice au fost documentate şi prin fotografie aeriană. În campania din 2017, pornind din Pasul Prislop, am continuat să extindem arealul investigat prin cercetări arheologice de suprafață.

Condițiile de desfăşurare ale cercetării

Este binecunoscut faptul că desfăşurarea oricărui proiect de cercetare, precum şi rezultatele obținute sunt în general condiționate de o serie întreagă de factori de ordin instituțional şi socio-economic, demersul nostru nefiind o excepție în acest sens. De la debutul cercetărilor de teren în 2014 şi până la data la care scriem aceste rânduri, singura sursă de finanțare a fost Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş, din Baia Mare, sumele acoperind însă doar cheltuielile de deplasare pentru o maşină, cazare şi diurnă pentru două săptămâni (pentru angajații muzeului), şi diverse materiale obişnuite. O excepție o reprezintă campania din 2017, când am beneficiat de o mică, dar binevenită, sponsorizare din partea Indfloor Group Baia Mare. În plus, un sprijin esențial am primit de la mai mulți voluntari din România, arheologi sau pasionați de istorie/arheologie, care s-au

[1] Proiect coordonat de Bogdan Bobînă, Radu-Alexandru Dragoman şi Dan Pop.

https://biblioteca-digitala.ro

alăturat colectivului, au pus la dispoziția proiectului propriile maşini şi, mai ales, au adus cu ei tehnologii absolut necesare cercetării. În 2016 şi 2017 ni s-au alăturat şi voluntari din Germania (**Fig. 5**). În acest context, în fiecare an, timpul alocat cercetărilor de teren nu a putut fi mai mare de două săptămâni, din care trebuie scăzute zilele cu vreme rea, în care nu am putut lucra. Din dorința de a nu pierde nicio oportunitate, cu alte ocazii, pentru câteva zile, unii dintre membrii colectivului au revizitat pe cont propriu unele dintre punctele cercetate.

În ciuda resurselor limitate şi a unui interes profesional acordat de majoritatea membrilor colectivului exclusiv urmelor materiale din trecutul îndepărtat, în urma discuțiilor şi a „negocierilor" dintre noi, ne-am străduit, pe cât posibil şi în conformitate cu premisele proiectului (Dragoman et al. 2012), să acordăm atenție egală tuturor tipurilor de contexte arheologice identificate, indiferent de perioada cronologică căreia îi aparțin. Însă, numărul mare şi densitatea de vestigii din trecutul recent şi contemporan ne-au determinat, inclusiv în 2016 şi 2017, să documentăm doar principalele categorii, în vederea ilustrării diverității acestora (vezi şi Dragoman et al. 2015).

Alături de constrângerile de ordin financiar, agendele personale ale membrilor colectivului au fost un alt factor major ce a influențat desfăşurarea proiectului. Componența şi, implicit, competențele colectivului au fluctuat de la un an la altul, de fiecare dată trebuind regândite acțiunile posibile. Astfel, la finalul campaniei din 2017, față de planurile inițiale (vezi Dragoman et al. 2012; 2015), am decis ca în viitor să ne concentrăm eforturile exclusiv în zona în care am inițiat cercetările – cea din jurul Pasului Prislop.

Sondajele şi cercetările arheologice de suprafață din zona Ştiol şi zona Gropşoare

Zona Ştiol

Primele săpături arheologice au fost realizate în 2016, în punctul denumit de noi *Stâna Ştiol* (nr. 23 şi 24), după stâna existentă în prezent în acest loc, situată la cca 1524 m altitudine. Sondajele au fost amplasate în mai multe puncte, după cum urmează: (1) în locul unde anterior fuseseră descoperite câteva fragmente ceramice pe care nu le-am putut data precis până acum (**Fig. 6: 1 şi 2**); (2) în dreptul segmentelor de drum în care am descoperit în 2014-2015 şapte piese litice preistorice (**Fig. 6: 3-6**); şi (3) la intrarea într-un adăpost stâncos (**Fig. 6: 7**). În niciunul dintre sondaje nu am găsit obiecte. În schimb, pe suprafața drumului actual am găsit în 2016 cinci noi piese (**Pl. 1: 1**).

Extinzând perieghezele, nu departe de punctul de *Stâna Ştiol*, în *Vârful Ştiol* (nr. 26), la cca 50 m în partea dreaptă a traseului turistic dinspre Pasul Prislop spre lacul Ştiol / izvorul Bistriței Aurii, la 3,4 km sud-est de Complex Borşa şi la circa 950 nord-nord-est de panoul explicativ cu traseele turistice din zonă, pe drumul de pământ ce duce spre Runcul Ştiol, în 2016 şi 2017 au fost descoperite şase piese litice (**Pl. 1: 2**). Coordonate WGS 84: N-47354234; E-24484900; coordonate Stereo 70: N-486103.646846; E-677336.713633; altitudine: 1542 m.

În anul 2017, mai multe fragmente ceramice de mici dimensiuni, lucrate la roată, au fost găsite grupat pe marginea drumului, în punctul denumit de noi *Şaua Ştiol* (nr. 27) (**Fig. 7**). Locul descoperirii este situat la est-sud-est de Complex Borşa, deasupra Cascadei Cailor, pe drumul traseului turistic spre lacul Ştiol / izvorul Bistriței Aurii, la 58 m nord-est de indicatorul turistic, pe partea dreaptă a drumului spre Pasul Prislop. Pentru documentare a fost deschisă o casetă de mici dimensiuni (0,50 x 0,50 m), spre est, pe păşune, în care au mai apărut câteva fragmente ceramice asemănătoare cu cele găsite inițial. În suprafața deschisă nu a fost sesizat niciun strat de cultură sau vreun complex arheologic. Starea fragmentară şi degradată a fragmentelor ceramice face ca datarea şi interpretarea lor să fie dificile. Coordonate WGS 84: N:4758772; E-2480938; Stereo 70: N-485785.131488; e-676519.115383; altitudine: 1494 m.

https://biblioteca-digitala.ro

O serie de fragmente ceramice smălțuite, moderne, au fost descoperite în 2016 în punctul *Poiana Ştiol* (nr. 28), pe drumul de pământ ce merge spre vest de la indicatorul turistic spre lacul Ştiol / izvorul Bistriței Aurii (la circa 320 m vest de aceasta) (**Fig. 8**); drum de pământ paralel şi foarte apropiat de drumul pe care au fost descoperite piesele litice de la *Stâna Ştiol*. Coordonate WGS 84: N-4735860; E-24484529; coordonate Stereo 70: N-486023.626038; E-676294847847; altitudine 1541 m.

Tot în *Poiana Ştiol*, la circa 370 m sud-vest de indicatorul turistic spre lacul Ştiol / izvorul Bistriței Aurii, pe platoul situat deasupra Cascadei Cailor, de o parte şi de alta a unui drum de pământ, au fost identificate în 2016 fundațiile unor construcții rectangulare (nr. 29 şi 30) (**Fig. 9**). Probabil, cele două construcții au fost edificate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, destinația lor fiind greu de precizat.

Construcția mai mare (denumită convențional A), situată în stanga drumului, are formă dreptunghiulară, este orientată sud-vest–nord-est, şi are o lungime de 18 m şi o lățime de 14,40 m. Se mai păstrau două-trei asize din fundația realizată din piatră (marmură necristalizată) seacă (fără liant între pietre), rocă locală. Pardoseala interioară este din beton. Sunt prezente şi resturile unei instalații de scurgere (**Fig. 10**). În jurul clădirii, mai cu seamă pe laturile de nord-vest şi nord-est, erau încă vizibile urmele unui şanț. Pe latura de nord-vest se mai puteau observa urmele unui avanpost ce comunică cu interiorul clădirii. Din acest punct se controla cu uşurință toată valea Bistriței Aurii până în depărtare spre *Stâna Gropşoare*, spre nord. Din această clădire a fost recuperată o cărămidă cu marcaj (numerotată) (**Fig. 11**). Coordonate WGS 84: N-4735375; E-24482429; Stereo 70: N 485584.340615; E-676146.159828; altitudine: 1592 m.

Clădirea mai mică, denumită B, este poziționată în dreapta drumului, are tot formă dreptunghiulară, este orientată nord-est–sud-vest şi a fost edificată în acelaşi fel ca şi precedenta. Dimensiuni: 13,30 m lungime şi 6,60/6,70 m lățime. Coordonate WGS 84: N-4735324; E-24482586; Stereo 70: N-485617.212711; E-676130.386396; altitudine: 1592 m.

Începând cu anul 2016 am început să documentăm fotografic şi deşeurile contemporane, asociate în special cu creşterea animalelor, exploatările forestiere şi turismul. Astfel, ne-au atras atenția depunerile masive de recipiente de plastic de lângă *Stâna Ştiol* (nr. 25) şi resturile rămase în urma popasurilor turistice (**Fig. 12**). Scopul acestei documentări este acela de a urmări, pe de o parte, ce pot spune obiectele despre relația oamenilor cu munții în (super)modernitate, iar pe de altă parte, care este biografia post-abandon a acestor obiecte în relație cu peisajul montan.

Zona Gropşoare

Situată la cca 1562 m altitudine, *Stâna Gropşoare* (nr. 13) a fost cel de-al doilea punct sondat în anul 2016. Au fost efectuate trei sondaje în dreptul segmentului de drum în care au fost descoperite 25 de piese litice, dintre care 12 în anul 2016 (**Pl. 1: 3**). Doar în unul dintre sondaje a fost descoperit un fragment de lamă (**Fig. 13**). În campania din 2017, în aceeaşi zonă cu sondajul din 2016, a mai fost descoperită o piesă.

Investigațiile realizate la *Stâna Gropşoare* cu detectorul de metale au dus la identificarea mai multor obiecte din epoca modernă (nr. 14) (**Fig. 14**) şi din timpul războaielor mondiale (nr. 15) (**Fig. 15**).

Totodată, la 5,5 km est-nord-est de Complex Borşa, la 2,7 km nord de biserica mănăstirii din Pasul Prislop, la 350 m nord-est de situl preistoric de la *Stâna Gropşoare/Coasta Plaiului*, mai sunt vizibile fundațiile din beton de la fostul C.A.P. Gropşoare (nr. 16) (**Fig. 16**) şi de la stânele moderne (nr. 17) (**Fig. 17**). Situl preistoric şi ruinele C.A.P.-ului sunt situate pe culmea dintre Vârful Coasta Plaiului la est şi Tarnița Tifa/Țifa la vest. Coordonate WGS 84: N-4738027; E-24512003; altitudine: 1570 m.

https://biblioteca-digitala.ro

Alte zone cu vestigii arheologice

Cercetările arheologice de suprafață desfăşurate în 2017 au dus la identificarea unui serii întregi de noi puncte cu vestigii arheologice aparţinând perioadei preistorice, o descoperire atribuită perioadei romane şi numeroase ruine din trecutul recent/contemporan, pe care mai jos le prezentăm în ordine cronologică.

Dealul Corobaia (nr. 1)

Pe drumul de pământ ce străbate de la est la vest platoul situat la sud de Dealul Corobaia (1376 m), în partea vestică a localității Borşa, în dreapta văii Țânțioaia sau Sânțioaia/Sântioaia, afluent din dreapta al văii Birțu, au fost descoperite la suprafață patru piese litice (**Pl. 1: 4**). Coordonate WGS 84: N-4765035; E-2475697; coordonate Stereo 70: N - 481849.579325; E – 683497.272834; altitudine: 1237 m.

Preluca Căprioarei (nr. 2)

În partea vestică a localității Borşa, pe o suprafață de teren relativ întinsă, aflată la sud de Vârful Măgurii (1601 m), pe platoul numit *Preluca Căprioarei*, situat în stânga văii Țânțioaia sau Sânțioaia/Sântioaia, au fost descoperite la suprafață 23 de piese litice (**Pl. 1: 5**). Obiectele au fost găsite în 2017, atât pe drumul de pământ ce stăbate platoul de la est la vest, cât şi pe drumul orientat sud-nord din partea estică a dealului Măgurii. Coordonate WGS 84: N-4766304; E-2477300; coordonate Stereo 70: N-483071.060769; E-684899.135179; altitudine: 1283 m.

Izvorul Ursului (nr. 9)

La circa 11,2 km nord-est de complex Borşa, la 570 m est de indicatorul turistic de la Tarnița Bălăsânii (pe ruta traseului turistic: Pasul Prislop, Cornu Nedeii, Fântâna Stanchii, Tarnița Bălăsânii etc.), pe un rest de terasă în stânga văii Ursului sau izvorul Ursului, pe drumul de pământ ce merge spre stână, a fost descoperită o piesă litică (**Pl. 1: 6**). Coordonate WGS 84: N-4741250; E-24533423; Stereo 70: N-492075.400048; E-687213.084018; altitudine: 1381 m.

Tarnița Sălăşimuri/Sălăşinuri (nr. 10)

Două piese litice (**Pl. 1: 7**) au fost descoperite la circa 1,8 km sud-est de *Gura Obcinii* şi la 6,5 km nord de drumul DN 18, la intrarea pe cursul văii Şesuri, pe drumul de pământ al traseului turistic Şeşuri–Fântăna Stanchii, între văile Şesuri la vest şi Fântânele la est. Coordonate WGS 84: N-4765101; E-2492536; coordonate Stereo 70: N-494578.394922; E-683549.910416; altitudine: 1540 m.

Poiana Fântânele (nr. 11)

La circa 950 m est de punctul precedent, în apropierea unei stâne în folosință, pe acelaşi traseu turistic, în apropiere de izvoarele văii Fântânele, la cinci km nord-nord-vest de confluența acestei văi cu valea Şesuri, a fost descoperit un fragment ceramic (**Fig. 18**). Coordonate WGS 84: N-4765550; E-2493620; coordonate Stereo 70: N-495327.957672; E-684038.260471; altitudine 1422 m. Fragmentul a fost modelat la roată, din pastă fină, compactă, rezistentă, de culoare cenuşie, şi este acoperit cu o angobă mată, de culoare gri-cenuşie la exterior şi crem la interior. Buza este răsfrântă sper exterior. Are un decor incizat, o linie orizontală, simplă, imediat sub buza vasului şi la baza gâtului (distanța dintre liniile incizate: 1,6 cm). Fragmentul ceramic provine de la un vas de tip bol cu registru superior

https://biblioteca-digitala.ro

oblic, care imită forma Draggendorf 29 (Filip 2008, 61), cu diametrul de 10-12 cm.[2] Dimensiunile păstrate ale fragmentului ceramic sunt de 3,3 x 2,6 cm. Ca formă, vasul are analogii în *Barbaricum*-ul din nord-vestul României, de exemplu la Lazuri–*Lubi Tag*, locuința 2 (Matei, Stanciu 2000, pl. 84/2, 85/1), Suplacu de Barcău–*Lapiș I* (Matei, Stanciu 2000, pl. 128/2) sau Zalău–*Bulevardul Mihai Viteazul, nr. 104-106* (Matei, Stanciu 2000, pl. 142/7, 9, 11, pl. 151/1, pl. 228/6, pl. 282/12). Analogiile din acest mediu sunt de la vase cu decor ştampilat, însă toate acestea au buza mai groasă. Cele mai directe analogii se găsesc însă în Dacia Porolissensis, în ceramica ştampilată „de tip Porolissum", în categorie denumită de N. Gudea şi C. Filip „strachină de mărime mică" (Gudea, Filip 1997, pl. LIX). Diametrul gurii, buza răsfrântă, linia incizată imediat sub buza vasului, distanța dintre cele două incizii ce formează gulerul vasului sunt identice cu categoria ceramică amintită şi produsă în aşezarea de la Porolissum. De asemenea arderea reducătoare este specifică acestui centru, unde producția masivă a acestui tip de vas ceramic începe după mijlocul sec. al II-lea p. Chr., se intensifică în sec. III p. Chr. şi pare a continua până la începutul secolului al IV-lea p. Chr., chiar şi după dispariția provinciei romane Dacia (Filip 2008, 70-72).

Gura Obcinii (nr. 5-8)

În acest punct se află un sistem de fortificație format din tranşee şi cuiburi de mitraliere cu orientarea nord-vest–sud-est, vizibil pe aproximativ trei km pe culmea dealului dintre izvoarele văilor Şesuri şi Fântânele. Spre ilustrare, am ales un cuib de mitralieră cu forma circulară (**Fig. 19**), situat în stânga văii Şesuri, la 1,2 km nord-vest de Gura Obcinii şi la circa 7,6 km nord-nord-vest de confluența văii Şesuri cu valea Fântănele. Coordonate WGS 84: N-47395621; E-24534154; coordonate Stereo 70: N-492225.228027; E-685165.636041; altitudine: 1604 m.

Tot în zona *Gura Obcinii*, la 7,2 km nord-nord-vest de confluența văii Şesuri cu valea Fântânele, în partea stângă a văii Şesuri, se găsesc ruinele unei stâne sau staul de animale. Coordonate WGS 84: N-47394823; E-2454195; coordonate Stereo 70: N-492650.702858; E-684918.697259; altitudine: 1543 m.

Ruinele unui alt staul de animale sunt situate la 200 m sud de stâna mai sus amintită, pe panta vestică a unui deal, pe partea stângă a văii Şesuri. Coordonate WGS 84: N-47394164; E-2454513; coordonate Stereo 70: N-492726.730914; E-684725.115956; altitudine 1539 m.

În 2017 au fost revizitate ruinele stânei documentate în 2015 în această zonă, pe care, necunoscând toponimul oficial, în raportul anterior am denumit-o *Stâna Dunca*, după numele inscripționat pe una dintre construcții (Dragoman et al. 2015). La doar doi ani distanță, procesul de ruinare era extrem de avansat (**Fig. 20**).

Concluzii

Sondajele efectuate în 2016 în punctele *Stâna Ştiol* şi *Stâna Gropşoare* indică faptul că piesele litice nu se află *in situ*, ci provin din situri distruse sau afectate, situate nu departe, dar a căror localizare rămâne necunoscută. Sondajele nu au fost săpate până la stâncă, ci s-au oprit la o adâncime inferioară nivelului la care fuseseră descoperite piesele pe drum. Acest neajuns va fi corectat în campania/campaniile viitoare, când intenționăm să realizăm o serie

[2] Într-o lucrare dedicată ceramicii ştampilate de la Porolissum, C. Filip a utilizat termeni diferiți pentru castron, bol şi strachină. În literatura internațională din domeniu nu există o linie de demarcație clară între formele vaselor şi termenii folosiți pentru a le desemna. Cuvântul „bol" poate fi utilizat pentru vasele cu pereții laterali mai înalți decât la strachini, care în mare parte au un registru superior (întâlnit la vasele de uz comun sub numele de guler) de cele mai multe ori nedecorat şi un registru inferior decorat, iar buza este în general foarte puțin diferențiată față de restul peretelui lateral; de asemenea, lungimea burții este mai mică decât cea a peretelui lateral (Filip 2008, 57, fig. b).

https://biblioteca-digitala.ro

de mici sondaje pentru a determina mai precis stratigrafia şi sedimentologia locurilor. Sondaje similare ar trebui efectuate şi în celelate puncte cu materiale preistorice.

Piesele litice descoperite în 2016 şi 2017 constau din lame şi fragmente de lame, lamele şi fragmente de lamele, gratoare pe lamă fragmentare, nuclee microlitice, aşchii şi fragmente de aşchii (unele retuşate), deşeuri de cioplire, precum şi spărturi indeterminabile. În ansamblu, în toate punctele aveam de-a face cu descoperiri similare celor din campaniile precedente, dominând aşchiile şi lamele/lamelele, izolat fiind descoperite piese retuşate, gratoare şi nuclee. Nu se poate încă vorbi despre descoperiri tipice unei anumite perioade, piesele găsite fiind databile foarte larg pe parcursul preistoriei.

Cercetările arheologice din 2014-2017 au arătat că parte dintre regiunile montane investigate au o biografie compusă din mai multe episoade, cele mai reprezentative fiind, deocamdată, cele din preistorie şi cele din modernitate (secolul XIX, războaiele mondiale, perioada comunistă şi trecutul contemporan). O serie de descoperiri mai vechi sau mai noi, atribuite altor perioade de timp, precum vasul de epoca bronzului găsit în apropiere de Vârful Geamănul şi fragmentul „de tip Porolissum" de la *Poiana Fântânele*, sunt pentru moment singulare. De discutat rămâne prezența ceramicii lucrate la roată descoperită în mai multe puncte. În ciuda aspectului extrem de „modest" şi a dificultății încadrării tipo-cronologice, credem că analiza tehnologică a pastei din care au fost realizate vasele va putea oferi informații utile înțelegerii acestor obiecte.

În orice caz, dacă până la data demarării proiectului zonele montane din Maramureş nu erau câtuşi de puțin cunoscute din punct de vedere arheologic, prin descoperirile de până acum, realizate într-un timp scurt (reamintim că în fiecare an cercetările arheologice au durat maximum două săptămâni), ne îndreptăm în sfârşit spre o arheologie a Pasului Prislop şi a zonei înconjurătoare.

Pentru campaniile viitoare prioritare rămân analiza detaliată a întregului material litic descoperit până acum şi investigarea surselor de „materii prime"; stratigrafia şi sedimentologia arealelor cu materiale preistorice; studiul tehnologic al ceramicii descoperite; revizitarea punctelor în care a fost identificată doar câte o piesă, precum *Gura Obcinii* (*Stâna Dunca* în Dragoman et al. 2015), *Podul Prelucilor* sau *Poiana Fântânele*; şi continuarea cercetărilor de suprafață în jurul Pasului Prislop, în vederea identificării de noi puncte cu vestigii arheologice din trecutul îndepărtat sau cel apropiat/contemporan. În cazul specific al ruinelor din trecutul recent sau contemporan, se va detalia documentarea unora dintre structurile cercetate anterior – spre exemplu, în anul 2016, am efectuat cercetări cu detectorul de metale în jurul unuia dintre buncărele documentate în 2014 şi 2015. Atunci când vor fi întrunite condițiile (oameni interesați şi finanțare pentru acest demers), intenționăm să efectuăm şi o serie de sondaje în unele dintre respectivele structuri. Nu în ultimul rând, deşeurile cele mai recente, precum cele documentate în anul 2016 la *Stâna Ştiol*, vor fi obiectul unei atenții sporite, analiza lor completând celelalte episoade ale trecutului recent/contemporan.

Mulțumiri

Dorim să ne exprimăm recunoştința față de toți participanții la cercetările din anii 2016 şi 2017: Ionuț Codrea, Dragoş Conțiu, Bogdan Pâclişan, Simone Reuß, Talida Roman, Vlad Săsăran, Patricia Tăut, Radu Totoianu, Alina şi Philipp Zander. De asemenea, mulțumim Indfloor Group Baia Mare pentru sprijinul financiar oferit în campania din anul 2017.

https://biblioteca-digitala.ro

List of ilustration:

Fig. 1. Map with the archaeological vestiges in the Prislop Pass area (map: Bogdan Bobînă). Blue – vestiges from 2014 and 2015 (except no. 21, found in 2012); red – vestiges from 2016 and 2017; circle – prehistoric lithics; square – pottery; polygon – modern metal objects; diamond – structures and materials from the World Wars; triangle – abandoned folds (+ the ruins of a communist-era collective farm/no. 16); star – contemporary rubbish. (1) Dealul Corobaia; (2) Preluca Căprioarei; (3-8) Gura Obcinii; (9) Izvorul Ursului; (10) Tarnița Sălăşimuri/Sălăşinuri; (11) Poiana Fântânele; (12) Vârful Geamănul; (13-17) Gropşoare; (18) Podul Prelucilor; (19) Dealul Strampuc; (20-22) Pasul Prislop; (23-25) Stâna Ştiol; (26) Vârful Ştiol; (27) Şaua Ştiol; (28-30) Poiana Ştiol.

Fig. 2. Methods used: objects found with the metal detector (photo: Bogdan Bobînă).

Fig. 3. Methods used: recording the location of lithics (photo: Călin Şuteu).

Fig. 4. Methods used: distribution of the lithics found in 2016 at Vârful Ştiol (plan: Călin Şuteu).

Fig. 5. Participants in the 2016 surveys together with two Czech tourists (photo: Călin Şuteu).

Fig. 6. Stâna Ştiol: trial excavations from 2016 (plan: Dan Pop).

Fig. 7. Şaua Ştiol: wheel-made pottery fragments, as found in the field (photo: Dragoş Conțiu).

Fig. Poiana Ştiol: modern pottery fragments (photo: Bogdan Bobînă).

Fig. 9. Poiana Ştiol: the ruins of two constructions from the recent past, probably the Second World War.

Fig. 10. Poiana Ştiol: element of a drainage facility inside one of the constructions from the recent past (photo: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 11. Poiana Ştiol: brick with inscription inside one of the constructions from the recent past (photo: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 12. Stâna Ştiol: plastic containers deposited near the contemporary fold (photo: Radu-Alexandru Dragoman, June 2016).

Fig. 13. Stâna Gropşoare: trial trench no. 3 from 2016, where a flint object was found (photos: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 14. Stâna Gropşoare: modern objects found with the metal detector (photo: Bogdan Bobînă).

Fig. 15. Stâna Gropşoare: shell found with the metal detector (photo: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 16. Stâna Gropşoare: the ruins of a communist-era collective farm (photo: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 17. Stâna Gropşoare: the ruins of a fold (photo: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 18. Poiana Fântânele: "Porolissum type" pot fragment (photo: Zamfir Şomcutean).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 19. Gura Obcinii: military structure, probably from the Second World War (photo: Vlad Săsăran).

Fig. 20. Gura Obcinii: the ruins of a fold as in 2015 (1 and 2) and 2017 (3 and 4) (photos:Radu-Alexandru Dragoman and Vlad Săsăran).

Planşa 1. Selecție de piese litice preistorice descoperite în timpul cercetărilor din 2016 şi 2017: (1) Stâna Ştiol; (2) Vârful Ştiol; (3) Stâna Gropşoare; (4) Dealul Corobaia; (5) Preluca Căprioarei; (6) Izvorul Ursului; (7) Tarnița Sălăşimuri/Sălăşinuri (foto: Zamfir Şomcutean).
Plate 1. Selection of prehistoric lithics found during the 2016 and 2017 surveys: (1) Stâna Ştiol; (2) Vârful Ştiol; (3) Stâna Gropşoare; (4) Dealul Corobaia; (5) Preluca Căprioarei; (6) Izvorul Ursului; (7) Tarnița Sălăşimuri/Sălăşinuri (photos: Zamfir Şomcutean).

https://biblioteca-digitala.ro

An archaeology of the mountains in Maramureş, Romania: the surveys from 2016 and 2017

(Abstract)

This report refers to the archaeological surveys from 2016 and 2017 in the high zones (i.e. above 1000 m asl) of eastern Maramureş, Romania, in the area surrounding the Prislop Pass. The introduction briefly states the aims of the surveys from 2016 and 2017, and describes the methods employed.

The first part of the paper refers to those aspects which have influenced the fieldwork and its results: limited financial resources, limited time for fieldwork, and personal agendas of the project members.

The main part of the report is dedicated to the results of the test-excavations (1 x 1 m trial trenches) and metal detecting carried out at *Stâna Ştiol* (1524 m asl) and *Stâna Gropşoare* (1562 m asl) as well as to the results of the field-walking around these sites and in other areas. The trial excavations have indicated that the prehistoric lithics were not *in situ* but stemmed from disturbed or destroyed sites with unknown location. By metal detecting and field-walking we have begun to study the biography of Ştiol and Gropşoare zones; also, the surveys led to the identification of an entire new series of areas with material traces from the distant or the recent/contemporary past: prehistoric lithics; a pot fragment from an imitation of a Draggendorf 29 type vessel; undated wheel-made pottery; modern wheel-made pottery and metal objects; structures and ammunition from – most probably – the World Wars; ruins of a communist-era collective farm; abandoned folds; and a massive deposition of contemporary plastic containers and rubbish.

The priority objectives of the future archaeological surveys around the Prislop Pass are: a detailed analysis of all the prehistoric lithics found so far and the identification of the sources of the "raw materials"; a precise stratigraphy and sedimentology of the areas with prehistoric materials; a technological analysis of the pottery, especially of that which is difficult to date; new surveys in the areas where singular archaeological objects have been found; and the identification of new archaeological vestiges, irrespective of their chronology, including depositions of contemporary plastic containers and rubbish. Also, our intention is to complement the analysis of previously investigated structures from the recent past.

Radu-Alexandru DRAGOMAN
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan"
al Academiei Române, Bucureşti
al_dragoman@yahoo.com

Dan POP
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie
Maramureş
dannpopp@gmail.com

Bogdan BOBÎNĂ
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie
Maramureş
bghbobina@gmail.com

MARIUS ARDELEANU
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie
Maramureş
ardeleanumarius@yahoo.com

Călin ŞUTEU
Gigapixel Art.SRL
suteu.calin@gmail.com

Ciprian ASTALOŞ
Muzeul Județean Satu Mare
astalos_ciprian@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Dragoman et al. 2012 — R.-Al. Dragoman, D. Pop, B. Bobînă, C. Astaloş, *O arheologie a munților din Maramureş, România: preliminarii*, Marmatia 10/1, 2012, pp. 217-232.

Dragoman et al. 2015 — R.-Al. Dragoman, D. Pop, B. Bobînă, M. Ardeleanu, C. Şuteu, C. Astaloş, Vl. Săsăran, *O arheologie a munților din Maramureş, România: cercetările din 2014 şi 2015*, Marmatia 12, 2015, pp. 197-234.

Filip 2008 — C. C. Filip, *Ceramica ştampilată de la Porolissum*, Cluj-Napoca, 2008.

Gudea, Filip 1997 — N. Gudea, C. Filip, *Die gestempelten Gefäße von Porolissum. II. Die gestempelten Gefäße aus dem Kastell auf dem Hügel Pomet/Vasele ştampilate de la Porolissum. II. Vasele ştampilate din castrul roman de pe vârful dealului Pomet*, AMP, 1997, p. 9-219.

Matei, Stanciu 2000 — Al. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II- IV p. Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău–Cluj-Napoca, 2000.

https://biblioteca-digitala.ro

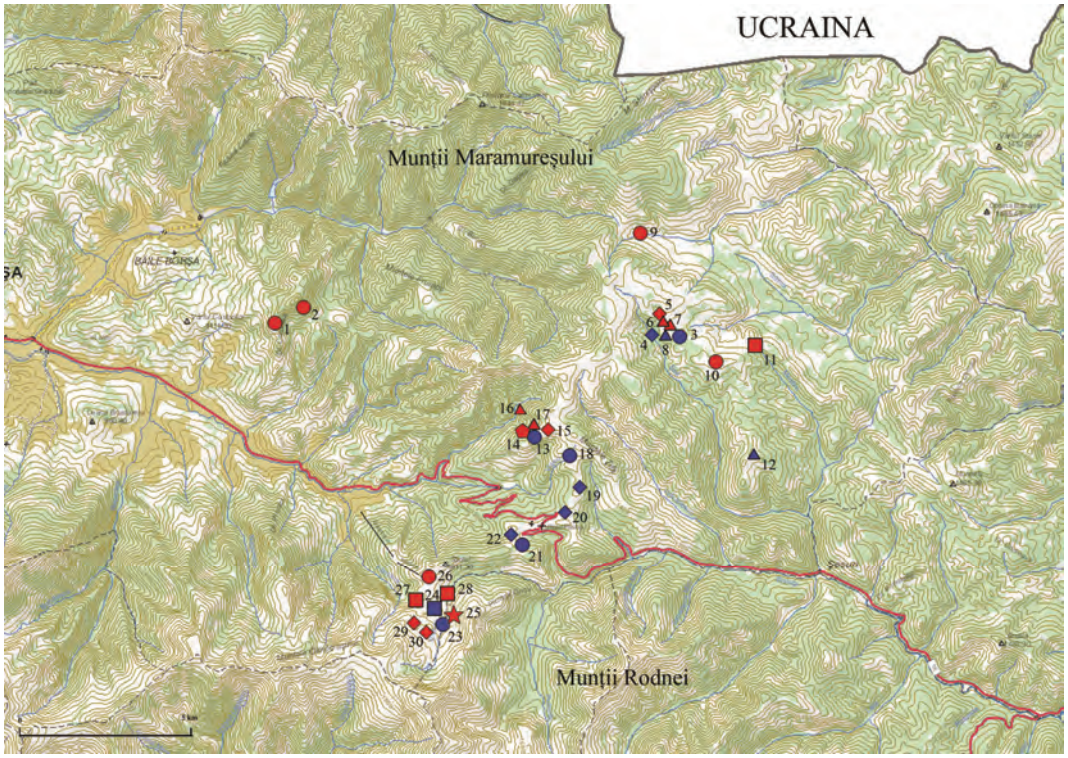

Fig. 1. Hartă cu vestigiile arheologice din zona Pasului Prislop (hartă: Bogdan Bobînă). Albastru – vestigii din 2014 şi 2015 (exceptând nr. 21, descoperit în 2012); roşu – vestigii din 2016 şi 2017; cerc – piese litice preistorice; pătrat – ceramică; poligon – piese de metal din epoca modernă; romb – structuri şi materiale din timpul războaielor mondiale; triunghi – stâne abandonate (+ ruinele unui C.A.P./nr. 16); steluță – deşeuri contemporane. (1) Dealul Corobaia; (2) Preluca Căprioarei; (3-8) Gura Obcinii; (9) Izvorul Ursului; (10) Tarnița Sălăşimuri/Sălăşinuri; (11) Poiana Fântânele; (12) Vârful Geamănul; (13-17) Gropşoare; (18) Podul Prelucilor; (19) Dealul Strampuc; (20-22) Pasul Prislop; (23-25) Stâna Ştiol; (26) Vârful Ştiol; (27) Şaua Ştiol; (28-30) Poiana Ştiol.

Fig. 2. Metode utilizate: obiecte descoperite cu detectorul de metale (foto: Bogdan Bobînă).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. Metode utilizate: localizarea pieselor litice descoperite (foto: Călin Şuteu).

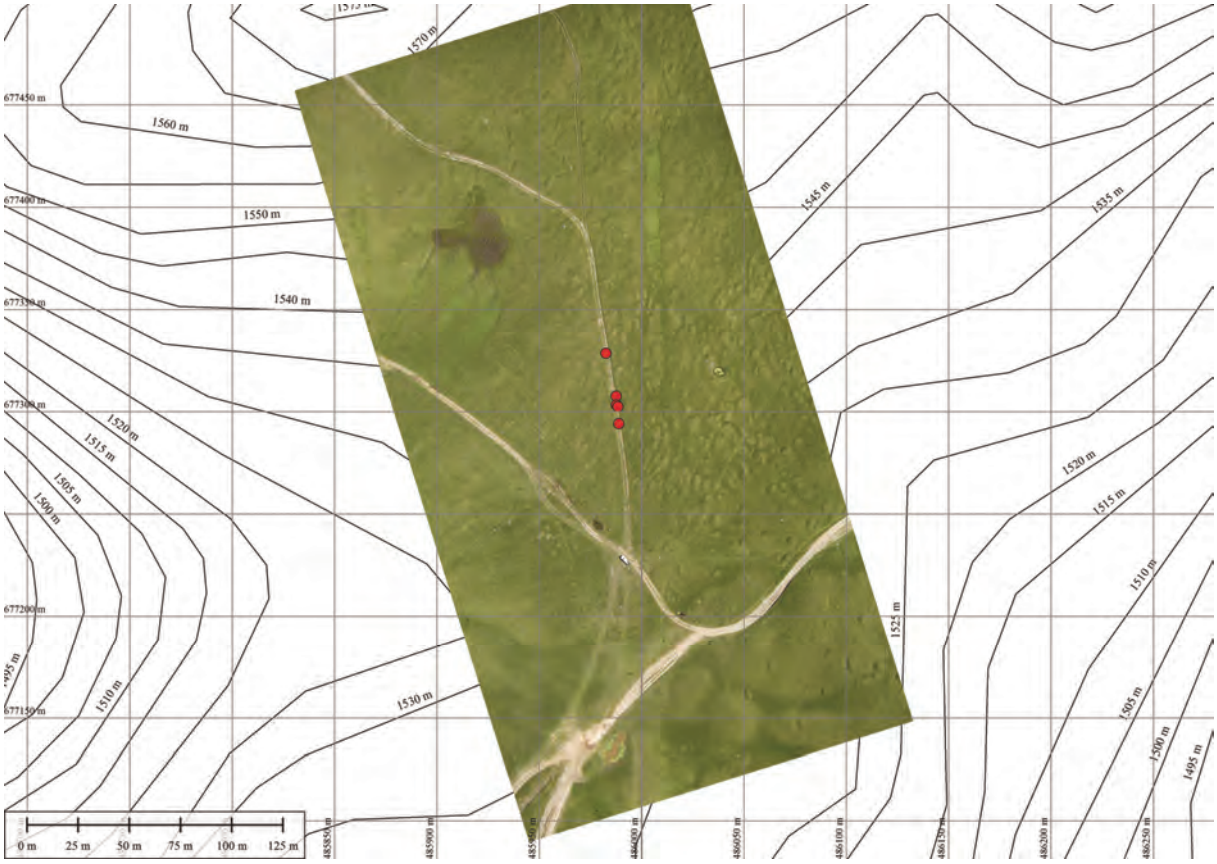

Fig. 4. Metode utilizate: distribuţia pieselor descoperite în 2016 la *Vârful Ştiol* (plan: Călin Şuteu).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. Participanţii la cercetările din 2016 împreună cu doi turişti din Cehia (foto: Călin Şuteu).

Fig. 6. Stâna Ştiol: sondajele din 2016 (plan: Dan Pop).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. Şaua Ştiol: fragmente ceramice lucrate la roată, aşa cum au fost identificate în teren (foto: Dragoş Conţiu).

Fig. 8. Poiana Ştiol: fragmente ceramice moderne (foto: Bogdan Bobînă).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9. Poiana Ştiol: ruinele a două construcții din trecutul recent, probabil din al Doilea Război Mondial.

Fig. 10. Poiana Ştiol: element al unei instalații de scurgere din interiorul uneia dintre construcțiile din trecutul recent (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 11. Poiana Ştiol: cărămidă cu instripție din interiorul uneia dintre construcțiile din trecutul recent (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 12. Stâna Ştiol: recipiente de plastic depozitate în apropierea stânei contemporane (foto: Radu-Alexandru Dragoman, iunie 2016).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 13. Stâna Gropşoare: sondajul nr. 3 din 2016, în care a fost descoperită o piesă litică (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 14. Stâna Gropşoare: obiecte din epoca modernă descoperite cu detectorul de metale (foto: Bogdan Bobînă).

Fig. 15. Stâna Gropşoare: obuz descoperit cu detectorul de metale (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 16. Stâna Gropşoare: ruinele unui C.A.P. din perioada comunistă (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

Fig. 17. Stâna Gropşoare: ruinele unei stâne (foto: Radu-Alexandru Dragoman).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 18. Poiana Fântânele: fragment ceramic „de tip Porolissum" (foto: Zamfir Şomcutean).

Fig. 19. Gura Obcinii: structură militară, probabil din al Doilea Război Mondial (foto: Vlad Săsăran).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 20. Gura Obcinii: ruinele unei stâne în (1 şi 2) anul 2015 (foto: Radu-Alexandru Dragoman şi Vlad Săsăran).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 20. Gura Obcinii: ruinele unei stâne (1 şi 2) în anul 2017 (foto: Radu-Alexandru Dragoman şi Vlad Săsăran).

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. 1_1 Stâna Ştiol

Pl. 1_2 Vârful Ştiol

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. 1_3 Stâna Gropsoare

Pl. 1_4 Dealul Corobaia

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. 1_5 Preluca Căprioarei

Pl. 1_6 Izvorul Ursului

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. 1_7 Salasimuri

https://biblioteca-digitala.ro

Antroponimele românilor din comitatul Maramureş în veacul al XIV-lea

VICTOR V. VIZAUER

***Cuvinte cheie**: antroponimie, onomastică, Maramureş, secolul XIV, nume româneşti.*
***Key words**: Anthroponymy, Onomastics, Maramures, 14th Century, Romanian Names.*

Antroponimele reprezintă o componentă esențială a vieții cotidiene şi a culturii unei comunități sau al unei populații, grup etnic etc. Numele poate să ofere informații nu numai referitoare la etnicitatea şi mediul cultural al unui om, dar şi despre apartenența sa spirituală sau, uneori, informații relative la caracter, încadrare socială ori ocupație. Prin urmare, cunoaşterea antroponimiei utilizate de români sau de alte grupuri etnice din Maramureş pe parcursul evului de mijloc se prezintă ca o necesitate pentru o cunoaştere mai aprofundată a istoriei socioculturale a acestui teritoriu.

Articolul de față are ca bază materială antroponimele extrase din documentele medievale edite referitoare la comitatul Maramureş pe parcursul secolului al XIV-lea[1]. Am înregistrat şi persoanele care aveau proprietăți în comitatul Bereg sau chiar erau originari din respectivul comitat, însă erau români şi se aflau în diferite tipuri de relații cu Maramureşul (dețineau proprietăți aici; locuiau foarte aproape de hotarul dintre cele două comitate) şi locuitorii săi (se înrudeau cu maramureşeni). Dintre numele recenzate am acordat o atenție specială numai celor purtate de indivizi despre care se ştie sigur că erau români (este precizat în document) sau este posibil să fi fost români (după localitatea din care proveneau; relațiile familiale etc.)[2].

De asemenea, am înregistrat – fără a le analiza – şi antroponimele persoanelor ce aveau o altă etnie decât cea română sau apartenența lor etnică nu a fost precizată de actul scris şi nici nu a fost posibilă stabilirea acesteia măcar cu probabilitate.

Recenzarea numelor purtate de românii maramureşeni nu a fost o întreprindere uşoară, chiar dacă la prima vedere aşa pare. Dificultatea a rezultat din faptul că anumite antroponime au fost preferare, ceea ce a făcut ca mai mulți oameni din aceeaşi familie (generații diferite, dar nu neapărat) sau comunitate să poarte acelaşi nume, îngreunând diferențierea indivizilor[3]. De asemenea, de multe ori numele unui om apare sub forme diferite în acte diferite[4], ceea ce uneori face dificilă identificarea respectivei persoane. Şi nu în ultimul rând trebuie ținut seama şi de faptul că unii nobili sunt prezenți în acte cu diferite nume de sate (ale căror proprietari erau) alături de numele de botez, în funcție de situație.

Din cauza acestor dificultăți este posibil să existe anumite greşeli, precum recenzarea de două ori a aceleeaşi persoane sau omiterea altora, prin urmare datele oferite nu trebuie considerate absolute. De asemenea, este posibilă omiterea unor documente referitoare la Maramureşul secolului al XIV-lea, astfel că nici lista antroponimelor nu trebuie considerată ca exhaustivă. Cu toate acestea, informațiile pe care le furnizează numele analizate sunt valoroase pentru toți cei interesați de istoria medievală a Țării Maramureşului.

*

[1] Am utilizat următoarele volume de documente: Mihályi; *DIR.C.XIV/1*; *DIR.C.XIV/2*; *DIR.C.XIV/3*; *DIR.C.XIV/4*; *DRH.C/10*; *DRH.C/11*; *DRH.C/12*; *DRH.C/13*; *DRH.C/14*; *DRH.C/15*; *DRH.C/16*; Hurmuzaki, Densuşianu, I/1; Hurmuzaki, Densuşianu, I/2; *Documenta Valachorum*; am avut în vedere şi Petrovay 1909.

[2] Pe baza antroponimului este dificilă, dacă nu chiar imposibilă, determinarea etnicității unei persoane, deoarece în documentele latine multe nume sunt trecute cu forma lor latină, în spatele cărora se pot ascunde diferite grupuri etnice; vezi şi Sliz 2006, 176.

[3] Această problemă a fost semnalată şi cu privire la cercetările de antroponimie referitoare la întreg Regatul Maghiar: Sliz 2006, 177.

[4] Situația este asemănătoare şi în alte părți ale Europei: vezi Bourin 1988, 192.

https://biblioteca-digitala.ro

Lista completă a numelor înregistrate din documente (în paranteză am trecut numărul persoanelor care au purtat fiecare antroponim, precum şi forma / formele sub care numele a fost trecut în act):

-*Bărbaţi* (77 antroponime diferite): Abraham; Albert (Albertus); Alexiu (Alexius); Balc (Balk / Belk – 3 persoane); Balea (Bayla); Baliţa (Balicza); Banc (Bank); Bartolomeu (Bartholomeus); Benedict (Benedictus – 2); Bilc (Bylc); Bochus; Bogdan (Bogdan / Boghdan / Bokdan – 2); Bud; Cândea (Kende); Clement (Clement / Clemens); Codrea (Erdeu / Erdew – 3); Corard (Corardus); Costea (Kozta / Kusta – 2); Crăciun (Karachun / Karachon / Karachyn / Karachan / Krachun – 3); Deseu (Desev); Dionisie (Dionysius); Dominic (Dominicus – 3); Dorman; Drag (Drag / Dragh / Drak – 2); Dragomir (Dragumer / Dragmer / Dragomer / Dragumir – 5); Dragoş (Dragus – 5); Dumitru (Demetrius); Farkas; Farkstan; Gall (Gallus); George / Gheorghe (Georgius – 6); Gherheş (Gerhes / Gurhes – 2); Giula (Gyula – 3); Grigore (Gregorius); Gurzo; Iacob (Iacobus / Jacobus – 4); Ilie (Elye / Elyas); Ioan (Ioannes / Ioannis / Iohannes / Johannes / Johannis / Iuan / Ivan / Yvan – 23); Iuga (Ige / Igae / Yge – 2); Ivanciuc (Ivanchok); Ladislau (Ladislaus / Lad – 7); Laurenţiu (Laurencius – 3); Locovoy; Lodomer (Lodomerius / Ladamerius / Ladomerius / Ladomir / Ladamer – 3); Lucaciu (Lukachius / Luchasius); Mariş (Marus); Matia (Mathias); Maxim (Makzem / Makzeem / Makzym); Mayk; Mayn; Mic (Myk – 2); Mihail (Michael – 4); Miroslav (Myruslou / Myruzlo / Myroslawo / Mirozlov / Iruzlo / Mirislaw); Neag (Negh); Nestor (Neztor); Nicolae (Nicolaus – 12); Opriş (Aprusa / Oprissa – 2); Paul / Pavel (Paulus – 2); Petru (Petrus – 6); Rad (Rad / Raad – 2); Sandrin / Alexa (Sandor / Sandrin / Alexa – 7); Saracen (Serechyn / Serechin / Sarachynus / Sarachen); Sas (Zaaz / Zaz); Simon (Symon); Solomon / Solon (Zolon); Stan (Stan / Staan / Sten – 8); Stanislau (Stanislaus / Stanislau / Zthanizlaus – 7); Ştefan (Stephanus – 8); Tatar; Tatomir (Thatamer); Toma (Thomas – 2); Valentin (Valentinus – 2); Vayk / Wayk; Wanchyuk; Zalow; Zeu; Zouard.

-*Femei* (7 antroponime diferite): Ana (Annus); Baba; Elena; Magdalena; Margareta (Margaretha); Scora; Stanna.

În total am înregistrat 198 de indivizi, dintre care 191 bărbaţi şi 7 femei; au fost purtate 77 de antroponime diferite masculine şi 7 feminine.

După cum se poate observa numărul bărbaţilor menţionaţi documentar este mult mai mare decât cel al femeilor. Acest fenomen este întâlnit pe întreg teritoriul Transilvaniei[5]. De obicei femeile sunt prezente în acte ca fiica, soţia ori sora cuiva, iar în judecată sunt mai mereu reprezentate de o rudă sau împuternicit de gen masculin. Acestea sunt motivele pentru care numele femeilor sunt mult mai rar menţionate. Din această cauză studiul antroponimelor purtate de către femei se află în dezavantaj în comparaţie cu numele masculine.

În continuare am împărţit antroponimele pe baza apartenenţei etnice a oamenilor care le-au purtat.

Antroponimele indivizilor sigur şi probabil români:

-*Bărbaţi* (145 de indivizi purtând 62 de antroponime diferite): Alexiu; Balc (3 persoane); Balea; Baliţa; Banc; Bilc; Bochus; Bogdan (2); Bud; Cândea; Clement; Codrea (2); Costea (2); Crăciun (2); Dorman; Drag (2); Dragomir (5); Dragoş (5); Dumitru; Farkstan; George / Gheorghe (3); Gherheş (2); Giula (3); Grigore; Gurzo; Ilie; Ioan (17); Iuga (2); Ivanciuc; Ladislau (5); Laurenţiu (3); Locovoy; Lodomer (3); Luca / Lucaciu; Mariş; Matia; Maxim; Mayk; Mayn (Manea?); Mic (2); Mihail (3); Miroslav; Neag; Nicolae (7); Opriş (2); Paul /

[5] A se vedea Turcuş et al. 2011.
Am în vedere aici Transilvania în sens larg, adică împreună cu Banatul, Crişana şi Maramureş. Deşi administraţia comitatelor din regiunile amintite era diferită faţă de cea a voievodatului, evoluţia la nivel onomastic este similară.

https://biblioteca-digitala.ro

Pavel; Petru (4); Rad (2); Sandrin / Alexa (7); Saracen; Sas; Simon; Stan (8); Solomon / Solon; Stanislau (6); Ştefan (6); Tatar; Tatomir; Valentin (2); Wanchyuk; Zalow; Zouard.

-*Femei* (7 persoane purtând 7 antroponime diferite): Ana; Baba; Elena; Magdalena; Margareta; Scora; Stanna.

Antroponime ale unor oaspeți şi posibil oaspeți germani sau maghiari ori ale urmaşilor acestora (7 indivizi purtând 7 antroponime diferite):

- Benedict; Corard; George / Gheorghe; Iacob; Ioan; Nicolae; Paul.

Antroponimele indivizilor ale căror etnie nu este cunoscută (36 de oameni purtând 22 de antroponime diferite):

- Abraham; Albert; Bartolomeu; Benedict; Codrea (Erdeu); Crăciun; Deseu; Dionisie; Dominic (3); Farkas; Gall / Gallus; George / Gheorghe (2); Iacob (3); Ioan (5); Ladislau (2); Nestor; Nicolae (3); Petru (2); Stanislau; Ştefan (2); Toma (2); Vayk / Wayk.

Secui (?): (2 indivizi purtând 2 antroponime diferite): Mihail; Nicolae.

Antroponimele românilor din Maramureş în veacul al XIV-lea

Ceea ce ne interesează pentru analiza noastră sunt antroponimele persoanelor despre care ştim sigur că erau români şi cei despre care se poate presupune că erau români. Astfel, avem:

- 152 de indivizi purtând 69 de antroponime diferite, dintre care 145 de bărbați cu 62 de nume şi 7 femei cu 7 nume diferite.

În ce priveşte diversitatea antroponimică, în cazul femeilor este de 100%, bineînțeles din cauza numărului foarte mic de persoane de gen feminin înregistrate. Referitor la bărbați situația este diferită, un antroponim fiind purtat în medie de 2 indivizi (mai precis 2,2). Însă, vom vedea în continuare că unele antroponime au fost preferate, în detrimentul altora.

Dintre cele 62 de antroponime diferite purtate de cei 145 de bărbați români şi posibil români cel mai des utilizat a fost Ioan, denominând 17 persoane (27% din totalul numelor). Urmează la distanță alte câteva antroponime (Stan, Sandrin etc.), marea lor majoritate fiind purtate de unul sau doi indivizi. Tabelul de mai jos surprinde cele mai frecvente zece nume.

Nr.	Antroponim (total antroponime diferite: 62)	Numărul de persoane care l-au purtat (total indivizi: 145)	În procente (%) cu aproximație
1	Ioan	17	27%
2	Stan	8	13%
3	Nicolae	7	11%
4	Sandrin / Alexa	7	11%
5	Stanislau	6	10%
6	Ştefan	6	10%
7	Dragomir	5	8%
8	Ladislau	5	8%
9	Dragoş	5	8%
10	Petru	4	6%

Tabel: Cele mai frecvente antroponime masculine în rândul românilor din comitatul Maramureş (sec. XIV).

Pentru a înțelege mai bine motivația care a dus la utilizarea antroponimelor catalogate pentru veacul al XIV-lea la românii din Maramureş, am făcut o sortare pe categorii a elementelor onomastice creştine (unele se încadrează mai multor categorii), dar şi una pe baza originii numelor:

https://biblioteca-digitala.ro

Antroponime general creştine:
-Lodomer (Lodomerius)[6].
Antroponime veterotestamentare:
-Ilie; Mihail; Solomon.
Antroponime neotestamentare:
-*Bărbați*: Ioan (şi Ivanciuc, dacă îl privim ca un derivat al lui Ioan); Luca / Lucaciu; Matia (Mathias); Paul / Pavel; Petru; Simon.
-*Femei*: Ana; Magdalena.

Hagionime:
-*Bărbați*: Alexiu; Clement; Crăciun; Dumitru; George / Gheorghe (plus forma Iuga); Grigore (Gregorius); Ioan; Ladislau; Laurențiu; Luca / Lucaciu; Matia (Mathias); Mihail; Nicolae; Paul / Pavel; Petru; Sandrin / Alexa (ca Alexandru, în limba maghiară Sandor); Simon; Solomon; Stanislau; Ştefan; Valentin (posibil şi Balc, Balea, Balița, dacă se află în legătură cu Valentin[7]).
-*Femei*: Ana; Elena; Magdalena; Margareta.
Antroponime teoforice:
-Bogdan.
Antroponime ale sfinților militari:
-Dumitru; Gheorghe; Ladislau; Mihail.

Din punctul de vedere al originii avem situația de mai jos. În unele cazuri, unde a fost nevoie, am trecut forma din document a antroponimului şi numai în paranteză echivalentul românesc. O parte dintre nume nu apar printre cele de mai jos, deoarece atribuirea lor unei culturi sau unui grup etnic este total nesigură. De asemenea, trebuie precizat faptul că unele elemente onomastice au forme ce recomandă atribuirea lor mai multor culturi în acelaşi timp.

Antroponime de sorginte greacă:
-*Masculine*: Alexiu; Dumitru; Gheorghe; Grigore; Nicolae; Ştefan.
-*Feminine*: Elena; Margareta (?).
Antroponime de origine latină:
-*Masculine*: Clement; Giula (Gyula, ca Iuliu / Iulius); Laurențiu; Luca / Lucaciu; Maxim; Paul; Petru; Tatar (?); Valentin.
-*Feminine*: Margareta (?).
Antroponime de origine sau sonoritate slavă:
-*Masculine*: Balc; Bilc; Balița;[8] Bogdan; Drag (?); Dragomir; Dragoş; Ivanciuc; Ladislau; Miroslav; Rad; Stanislav; Tatomir; Wanchyuk.
-*Feminine*: Baba, Stana (?).
Antroponime de inspirație iudaică:
-*Masculine*: Ilie; Ioan; Mihail; Simon; Solomon.
-*Feminine*: Magdalena.
Antroponime româneşti:
-*Masculine*: Alexa (dacă reprezintă o formă românească pentru Alexandru şi / sau Sandor); Crăciun (Karachun / Karachon / Karachyn / Karachan / Krachun); Drag (?); Iuga; Mic; Stan (?); Tatar (?); Zeu (?).
-*Feminine*: Stana (?).

[6] Antroponimul a fost purtat şi de un episcop de Oradea, cf. *Ub.* I, 122-123, nr. 169; *DIR.C.XIII/2*, 153-155, nr. 161 (anul 1273); vezi şi Turcuş et al. 2011, vol. 2, 707.
[7] Ioan Mihályi îl citează pe Bogdan Petriceicu Haşdeu, după care: Balc = Bale = Baliția = Belk = Bălin = Valentin, cf. Mihályi, 75, nota 2.
[8] Balc, Bălc şi Bălița s-au format din temele *bal* şi *băl* cu sufixele *-ca* şi *-cu*, cf. Constantinescu 1963, 188. Poate şi Bilc are o origine similară.

https://biblioteca-digitala.ro

Antroponime maghiare sau cu sonoritate ungară:

-Gyula (Giula); Erdeu / Erdew (Codrea); Karachun / Karachon / Karachyn / Karachan / Krachun (Crăciun); Kende (Cândea); Sandor (forma maghiară a lui Alexandru; tradus în limba română ca Sandrin); Serechyn / Serechin / Sarachynus / Sarachen (Saracen; în limba maghiară având înțelesul de *sarazin*); Tatar (?); Vayk / Wayk; Zaaz / Zaz (Sas); Zouard.

Prin urmare, 24 de antroponime masculine şi 4 nume feminine au o certă apartenență la paleta antroponimică creştină (plus Balc, Balea şi Baliţa, posibil tot numesă creştine, dacă sunt hipocoristice ale lui Valentin), unele cu semnificație mare pentru cei care urmau această religie, fiind vorba despre numele unor apostoli, sfinți sau martiri.

Dacă privim *Tabelul* cu cele mai utilizate antroponime putem observa că majoritatea lor sunt creştine, în special ale unor sfinți: Ioan, Nicolae, Sandrin / Alexa (ca Alexandru), Stanislau, Ştefan, Ladislau şi Petru, numai Stan, Dragomir şi Dragoş neîncadrându-se acestui tipar. Este clar că au fost preferate antroponimele de fatură creştină, cu semnificații specifice. Astfel, frecvența ridicată a lui Ioan poate fi văzută ca ceva natural, având în vedere faptul că este vorba despre un nume neotestamentar, foarte important în tradiția creştină, a cărui semnificație în sine - *Dumnezeu a avut milă* ori *Dumnezeu a miluit*[9] - îndeamnă spre asignarea antroponimului pentru a atrage mila sau favoarea divină asupra celui denominat. De asemenea, numele poate să reprezinte mila divină față de părinți, manifestată prin „dăruirea" unui fiu, a unui urmaş.

Al treilea cel mai utilizat nume, Nicolae, provine de la unul dintre cei mai iubiți sfinți şi făcător de minuni, Nicolae, arhiepiscopul de Myra, Licia (sec. IV). Deşi este atât de prezent printre creştini, numele este anterior creştinismului, fiind atestat deja la Tucidide (460-396 a.Chr.), apoi fiind preluat şi de romani, de unde şi forma Nicolaus. În limba greacă semnificația numelui este „victoria poporului" sau, în sens figurativ, „biruința simplității, a blândeții".[10]

Printre cele mai frecvente antroponime ale românilor maramureşeni pe parcursul secolului al XIV-lea s-a numărat şi Ştefan (Stephanus), fiind preferat de aproximativ 10% dintre indivizii menționați documentar. Este un nume precreştin de origine greacă, *Stéfanos* având înțelesul de „coroană", „ghirlandă", „cunună cu care se încununau învingătorii", intrând în onomastica creştină deja din secolul I[11].

Câteva cuvinte despre Sandrin / Alexa sunt necesare, pentru a clarifica anumite aspecte. Am trecut împreună antroponimele Sandrin (*Sandor* în documente) şi Alexa, deoarece într-un caz este menționat un anume Sandrin, cu alt nume Alexa (*Sandrino alio nomine Alexa vocato...*)[12]. Nu reiese clar dacă Alexa era o altă formă, poate românească, a lui Sandor ori era vorba despre un alt nume. Antroponimul Alexe este înrudit prin formă şi semnifiție cu Alexandru, fiind întâlnit în Grecia cu formele Alexas, Alexias sau Alexis, toate pornind de la verbul *alexo* (a apăra)[13]. În ce-l priveşte pe Alexandru, antroponimul este compus din acelaşi *alexo* (a apăra, a proteja) şi *andros* (bărbat), rezultând semnificația „cel care apără omul"[14].

Într-un alt document (anul 1385) sunt menționați împreună mai mulți frați, dintre care doi poartă numele de Sandor şi Alexius, în traducerea românească Şandor şi Alexiu[15]. Acest caz dovedeşte faptul că se făcea diferență între cele două antroponime. Prin urmare este dificil de precizat cu exactitate dacă acel Sandor, adus în discuție mai sus, avea încă un nume, Alexa / Alexa, ori este vorba despre o formă românească a maghiarului Sandor (Alexandru).

[9] Constantinescu 1963, 80-85; Seibicke 1996-2003, Band 2, 578 sqq.; Bălan-Mihailovici 2009, 238.
[10] Constantinescu 1963, 117-119; Seibicke 1996-2003, Band 3, 406; Bălan-Mihailovici 2009, 416-418.
[11] Constantinescu 1963, 154-155; Seibicke 1996-2003, Band 4, 119-121; Bălan-Mihailovici 2009, 561-565.
[12] *Documenta Valachorum*, 266-267, nr. 228; *DRH.C/15*, 60-62, nr. 51.
[13] Seibicke 1996-2003, Band 1, 72, 75-76; Bălan-Mihailovici 2009, 28-29.
[14] Bălan-Mihailovici 2009, 27.
[15] Mihályi, 112-113, nr. 51; *Documenta Valachorum*, 323-324, nr. 295; *DRH.C/16*, 578-579, nr. 419.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o bună măsura evoluția onomastică din Maramureş este similară cu cea de la nivelul întregii Transilvanii, unde cele mai frecvente zece antroponime au fost: Ioan, Nicolae, Petru, Mihail, Ladislau, Ştefan, Paul, Andrei, Iacob şi Toma[16]. În ce priveşte antroponimia întregului teritoriu al Transilvaniei trebuie să ținem seama de faptul că statisticile cuprind numelor tuturor persoanelor menționate în documente indiferent de etnia lor. Cu toate acestea, cinci antroponime (Ioan, Nicolae, Ştefan, Ladislau şi Petru) dintre primele zece cele mai folosite sunt aceleaşi, chiar dacă într-o altă ordine a frecvenței, iar Ioan se află pe primul loc al preferințelor în ambele cazuri. Antroponimia medievală din Regatul Ungariei în perioada Arpadiană (până la 1301) şi apoi în cea Angevină (1301/1308-1386) cunoaşte aproximativ aceleaşi nume printre cele mai des utilizate: Paul, Petru, Ioan, Nicolae, Ştefan, Martin, Benedict, Mihail, Toma, Iacob, George / Gheorghe şi Egidiu[17], respectiv Ioan, Nicolae, Petru, Paul, Mihail, Ladislau, Gheorghe, Grigore sau Andrei[18]. De altfel, asignarea antroponimelor Ioan şi Petru au fost primele semne de „creştinare" a numelor în unele părți ale Franței, înainte de creştinarea lor masivă spre finalul veacului al XIII-lea[19]. Însă, începuturile acordări de nume ale sfinților şi martirilor se găsesc în secolul XII, fenomen impulsionat de reforma gregoriană şi de înflorirea cultului sfinților şi al martirilor[20].

Având în vedere faptul că majoritatea numelor creştine fac referire - prin înțelesul lor - la Dumnezeu, ori la arhangheli, îngeri, sfinți şi martini (fiind purtate de aceştia), la virtuți şi calități agreate şi recomandate de doctrina creştină (simplitate, blândețe, apărarea semenilor etc.) este de înțeles preferința crescută față de aceste antroponime. Nu trebuie să uităm că numele era considerat (şi încă este considerat în multe culturi) un element ce putea să influențeze viața purtătorului, astfel era indicat ca antroponimul să fie ales cu grijă, pentru ca denominatul să aibă numai beneficii de pe urma acestuia[21].

Chiar dacă nu a fost purtat de multe persoane, numele Bogdan este unul important atât pentru istoria medievală a Maramureşului, cât şi a întregului spațiu românesc. Din acest motiv am considerat ca necesară o scurtă referire şi la acest antroponim. Bogdan este compus din elementele slave *Bog* (zeu, apoi Dumnezeu) şi *dan* (dat, dăruit), având semnificația de „cel dăruit de Dumnezeu", fiind traducerea numelui teoforic grecesc Theodoros[22].

Avem însă circa 33 de antroponime masculine (Banc; Bilc; Bochus; Bud; Cândea; Codrea; Costea; Dorman; Drag; Dragomir; Dragoş; Farkstan; Gherheş; Giula; Gurzo; Locovoy; Mariş; Maxim; Mayk; Mayn (Manea?); Mic; Miroslav; Neag; Opriş; Rad; Saracen; Sas; Stan; Tatar; Tatomir; Wanchyuk; Zalow; Zouard) care nu se încadrează stocului de nume creştine. În continuare voi încerca să analizez pe scurt cele mai utilizate dintre aceste antroponime, pentru a determina originea lor şi sub ce influențe le-au adoptat românii din Maramureş.

O parte dintre numele enumerate sunt aceleaşi cu antroponimele vlahilor de pe teritoriul Serbiei medievale (sec. XIII-XIV), cum ar fi: Balicza, Bogdan, Costa, Dragomir, Dragoş (Dragus), Nieg, Rad[23] sau Mic[24]. Cu siguranță o influență semnificativă a avut şi mediul slav asupra antroponimelor maramureşene, la fel ca şi asupra celor ale vlahilor din Serbia medievală.

În schimb, acel Mic probabil că este un nume românesc, poate făcând aluzie la statură ori la faptul că era cel mai mic dintre frați. Spre exemplu, despre Mic (Myk) Românul

16 Turcuş et al. 2011, vol. I, 221.
17 Fehértoi 1997, 73.
18 Sliz 2011, 103-109.
19 Cursente 1988, 148.
20 Lefebvre-Teillard 1990, p. 23.
21 Turcuş et al. 2011, vol. I, 46 sqq.
22 Constantinescu 1963, 24; Seibicke 1996-2003, Band 1, 318; Bălan-Mihailovici 2009, 82; Paliga, Teodor 2009, 186-187.
23 Hurmuzaki, Densuşianu, I/2, 796-805, nr. DCXLIV.
24 Hurmuzaki, Densuşianu, I/2, 774-777, nr. DCXXXVI.

https://biblioteca-digitala.ro

(*Olacus*) din Strâmtura ştim că a mai avut trei fraţi, Neag, Mayn şi Rad[25], însă din document nu rezultă faptul că ar fi fost ultimul născut dintre cei patru. Nu putem exclude nici posibilitatea ca Mic (Myk) să fie un hipocoristic al lui Miklos (Nicolae).

Revenind la antroponimele de factură slavă, cele mai utilizate au fost Stan, Stanislau, Dragomir şi Dragoş (a se vedea tabelul). Conform opiniei Aureliei Bălan-Mihailovici, Stan este un nume vechi românesc, de la care s-au format Stanislav şi Stanimir, prin alăturarea atributelor slave *-islav* şi *-imir*, rezultând semnificaţiile „statornic în slavă", respectiv „statornic în pace", semnificaţia lui Stan fiind „cel statornic"[26]. Probabil că tot aici ar trebuie să încadrăm şi antroponimul feminin Stana (Stanna). Însă, potrivit lui Wielfried Seibicke, Stana ar proveni din numele Stanislawa[27].

De asemenea, autoarea amintită consideră ca nume vechi românesc şi pe Drag, cu semnificaţia de „plăcut", „preţuit", „iubit"[28]. În schimb, Dragoş şi Dragomir s-au format de la tema veche slavă *-drag*, cel din urmă având semnificaţia „iubitor de pace", fiind compus din termenii *-drag* şi *-mir* (pace)[29]. Revenind la numele Drag şi ţinând seama de faptul că dragoste vine de la slavul *dragostŭ* (minune)[30], pare destul de clar că antroponimul Drag este la origine slav (sud-slav, după W. Seibicke[31]), deoarece şi dragoste (drag – iubit) are origine slavă. Însă, este adevărat şi faptul că după preluarea termenului *dragoste* în limba română antroponimul Drag a putut lua naştere din deja românescul *drag* (iubit, plăcut). Tot sud-slav este şi Rad, având semnificaţia de „vesel", „bucuros"[32].

Aş mai aminti aici şi faptul că Aurel Răduţiu considera pe Drakula / Drakule o modificare a numelui Dragolea / Drăgulea care, asemănător altor elemente onomastice precum Dragomir, Dragoslav, Drăgan, Dragoş etc., s-au format cu ajutorul numelui sau temei onomastice *Drag-*.[33]

La fel ca şi în cazul elementelor onomastice creştine, aceste nume au o semnificaţie aparte, exprimând iubirea şi preţuirea (Drag, Dragoş), statornicia în slavă (Stanislav) ori în pace (Stanimir), elemente importante din viaţa cotidiană a oamenilor.

Este de la sine înţeles că fiecare antroponim ar merita o descriere şi o analiză etimologică proprie, însă spaţiul unui articol nu permite un astfel de demers, fiind vorba de o cercetare de anvergură, care s-ar putea realiza în cadrul unui dicţionar antroponimic / onomastic pentru Maramureş. De altfel, la o monografie onomastică a Maramureşului s-a şi lucrat deja[34].

Consideraţii finale

Cele mai multe antroponime ale veacului al XIV-lea s-au păstrat în timp, devenind nume de familie prezente şi azi în Maramureş; Balea, Bud, Codrea, Gherheş, Gurzo, Iuga, Ivanciuc, Mariş, Opriş, Rad sau Stan sunt numai câteva dintre cele mai cunoscute.

Principalele elemente onomastice utilizate de locuitorii români ai Maramureşului medieval au fost cele creştine, precum Ioan, Nicolae, Ştefan sau Petru, dar în număr mare s-au folosit şi numele de Stan, Dragomir sau Dragoş, precum şi alte antroponime, acestea din urmă cu o frecvenţă mai redusă: Balc, Bilc, Cândea, Costea, Dorman, Farkstan, Giula, Locovoy, Lodomer, Maxim, Mic, Miroslav, Neag, Saracen, Sas, Tatar, Tatomir etc.

[25] Mihályi, 24-25, nr. 10; 26, nr. 11; *DIR.C.IV/4*, 296-297, nr. 415; 297-298, nr. 417.
[26] Seibicke 1996-2003, Band 4, 116-117; Bălan-Mihailovici 2009, 552-553.
[27] Seibicke 1996-2003, Band 4, 116.
[28] Bălan-Mihailovici 2009, 154-155.
[29] Bălan-Mihailovici 2009, 155.
[30] http://www.webdex.ro/online/dictionarul_etimologic_roman/dragoste (8 noiembrie 2017).
[31] Seibicke 1996-2003, Band 1, 543.
[32] Seibicke 1996-2003, Band 3, 553.
[33] Răduţiu 1996.
[34] Janitsek 2005.

https://biblioteca-digitala.ro

Din lista cu antroponime se poate observa şi faptul că o parte a numelor folosite în Maramureş sunt de origine slavă. De asemenea, avem şi un element onomastic masculin, înafară de Drag, cu clară semnificație în limba română: Mic.

Deocamdată am înregistrat numai un singur antroponim animalier, şi anume Farkas (Lup / Lupu), pe al cărui purtător însă nu l-am identificat ca fiind român, şi un posibil derivat al acestuia, Farkstan, nume purtat de această dată de un român.

Asemănător situației de la nivelul întregii Transilvanii[35], antroponimia feminină este foarte slab reprezentată (7 persoane cu 7 nume diferite). În general bărbații sunt prezenți în actele vremii, însă şi atunci când sunt menționate femei de cele mai multe ori nu le este amintit şi numele.

În încheiere aş dori să atrag atenția şi asupra altor surse pentru numele de persoane din Maramureş, dar şi din alte zone. Acestea ar fi toponimele, hidronimele sau oronimele, cu care ne întâlnim în documente mai ales atunci când sunt descrise hotarele unei proprietăți. Câteva exemple sunt: *Kelemenpataka* (Valea / Pârâul lui Kelemen / Căliman) şi *Magzemberch* (Culmea lui Magzem / Maxim), ambele din hotarul răsăritean al moşiei Cuhea[36], ori *Hernechpataka* (Pârâul lui Hernech / Hernea), din zona satelor Săpânța şi Câmpulung la Tisa[37]. Însă aceste antroponime, conținute într-un hidronim, toponim etc. vor face obiectul unei alte cercetări.

[35] Turcuş et al. 2011, 163-166.
[36] Mihályi, 83-87, nr. 36; *DRH.C/14*, 406-408, nr. 272.
[37] Mihályi, 90-91, nr. 38; *DRH.C/14*, 424-425, nr. 282.

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Bălan-Mihailovici 2009 — A. Bălan-Mihailovici, *Dicționar onomastic creştin: repere etimologice şi martirologice*, Bucureşti, 2009.

Bourin 1988 — M. Bourin, *Les formes anthroponymiques et leur évolution d'après données du cartulaire du chapitre cathédral de D'Agde (Xe siècle - 1250)*, în: „Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne, Ètudes d'anthroponymie médiévale (Ire et IIe rencontres - Azay le Ferron, 1986-1987)", sous la dir. de Monique Bourin, Tome I, Publications de L'Université de Tours, 1988, 179-217.

Constantinescu 1963 — N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963.

Cursente 1988 — B. Cursente, *Étude sur l'évolution des formes anthroponymiques dans les cartulaires du chapitre métropolitain de Sainte Marie d'Auch (XIe-XIIIe siècles)*, în: „Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne, Ètudes d'anthroponymie médiévale (Ire et IIe rencontres - Azay le Ferron, 1986-1987)", sous la dir. de Monique Bourin, Tome I, Publications de L'Université de Tours, 1988, 143-178.

DIR.C.XIII/2 — *Documente privind Istoria României, Veacul XIII, C. Transilvania, vol. II (1251-1300)*, Bucureşti, 1952.

DIR.C.XIV/1 — *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. I (1301-1320)*, Bucureşti, 1953.

DIR.C.XIV/2 — *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. II (1321-1330)*, Bucureşti, 1953.

DIR.C.XIV/3 — *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331-1340)*, Bucureşti, 1954.

DIR.C.XIV/4 — *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. IV (1341-1350)*, Bucureşti, 1955.

Documenta Valachorum — A. Fekete Nagy, L. Makkai, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Études sur l'Europe Centre-Orientale, 29, Budapest, 1941.

DRH.C/10 — S. Belu, I. Dani, A. Răduțiu, V. Pervain, K. G. Gündisch (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. X (1351-1355)*, Bucureşti, 1977.

DRH.C/11 — I. Dani, A. Răduțiu, V. Pervain, K. G. Gündisch, S. Belu (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XI (1356-1360)*, Bucureşti, 1981.

DRH.C/12 — A. Răduțiu, V. Pervain, S. Belu, I. Dani, M. Wolf (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XII (1361-1365)*, Bucureşti, 1985.

DRH.C/13 — I. Dani, K. Gündisch, V. Pervain, A. Răduțiu, A. Rusu, S. Andea (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIII (1366-1370)*, Bucureşti, 1991.

DRH.C/14 — A. Răduțiu, V. Pervain, S. Andea, L. Gross (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIV (1371-1375)*, Bucureşti, 2002.

https://biblioteca-digitala.ro

DRH.C/15 S. Andea, L. Gross, V. Pervain, A. Dincă (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XV (1376-1380)*, Bucureşti, 2006.

DRH.C/16 S. Andea, L. Gross, A. Dincă (ed.), *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XVI (1381-1385)*, Bucureşti, 2014.

Fehértoi 1997 Katalin Fehértoi, *Árpád-kori közszói eredetü személyneveinkröl*, Magyar Nyelvör, 121 évfolyam, 1997, január-március 1 szám, p. 71-75.

Hurmuzaki, Densuşianu, I/1 E. Hurmuzaki, N. Densuşianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, Partea 1 (1199-1345), Bucureşti, 1887.

Hurmuzaki, Densuşianu, I/2 E. Hurmuzaki, N. Densuşianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Volumul I, Partea 2 (1346-1450), Bucureşti, 1890.

Janitsek 2005 E. Janitsek, *Redactarea unei monografii onomastice a Maramureşului istoric*, Maramureş vatră de istorie milenară I, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2005, 143-148.

Lefebvre-Teillard 1990 A. Lefebvre-Teillard, *Le nom. Droit et histoire*, Presses Universitaires de France, 1990.

Mihályi I. Mihályi de Apşa, *Diplome maramureşene din secolele XIV şi XV*, ediția a IV-a, ediție coordonată şi completată de Vasile Iuga de Sălişte, Cluj-Napoca, 2009.

Paliga, Teodor 2009 S. Paliga, E. S. Teodor, *Lingvistica şi arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos*, Târgovişte, 2009.

Petrovay 1909 G. Petrovay, *Oklevelek Máramaros vármegye történetéhez*, Történelmi Tár X, Budapest, 1909, 1-27, 358-378, 509-529.

Răduțiu 1996 A. Răduțiu, *Despre numele „Drakula"*, A.I.I.C.N. XXXV, 1996, 25-37.

Seibicke 1996-2003 W. Seibicke, *Historisches Deutsches Vornamenbuch*, Band 1-4, Berlin - New York, 1996-2003.

Sliz 2006 M. Sliz, *Az Anjou-kori személynevek kutatásának kérdései*, Névtani Értesitö 28, 2006, 171-180.

Sliz 2011 M. Sliz, *Személynévadás az Anjou-korban*, Históriaantik, Budapest, 2011.

Turcuş et al. 2011 Ş. Turcuş, A. Dincă, M. Hasan, V. Vizauer, *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 2011.

Ub. I F. Zimmermann, C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I (1191-1342), Hermanstadt, 1892.

Surse on-line
http://www.webdex.ro/online/dictionarul_etimologic_roman/dragoste (accesat 8 noiembrie 2017).

https://biblioteca-digitala.ro

The Anthroponyms of the Romanians from Maramures County in the 14th Century

(*Abstrac*t)

Given the fact that the Anthroponyms have always been an essential element of the human societies, we considered it necessary to carry out an investigation, briefly for the time being, regarding the names of the people of Maramures county in the 14th century.

The Anthroponyms who represent the subject of this research, have been extracted from the edited documents concerning the county of Maramures during the mentioned period. From this names I analyzed only those carried by the individuals who were for sure Romanians (it is clearly stated in the document) and by the possible Romanians (inhabitants of the Romanian vilages or individuals related to Romanian people).

As a result of the analysis of the Anthroponyms I can say that the most used names were the Christian ones, such as John, Peter, George, Nicholas, Stephen etc., but we have a large number of other names carried only by one or two people. The top ten most used Anthroponyms were (in this order): John, Stan, Nicholas, Sandrin / Alexa (Alexander), Stanislau, Stephen, Dragomir, Ladislau, Dragoş and Peter (for numbers and percentages see the table above).

Similar to other European regions of that time, the feminine Anthroponymy is poorly represented in the charters, so I have registered only 7 names carried by 7 different people: Ana (Annus), Baba, Elena, Magdalena, Margaret (Margaretha), Scora and Stanna.

Among the conclusions probably one of the most important for contemporaneity is that the Anthroponyms worn by the Romanians in the 14th century Maramures have remained largely until nowdays in the form of family names, such as Dragomir, Ivanciuc, Mic (with the Hungarian form Chiş - *Small*), Moiş, Opriş, Rad, Stan and more others.

Victor V. VIZAUER
Institutul de Istorie „George Barițiu" al Academiei Române, Cluj-Napoca
vviki200@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Ca pâinea de toate zilele: startul şcolar românesc din zona Băii Sprii, într-un raport protopial din 1857

SIMION RETEGAN

Pe la 1850, se părea că toți bolovanii şi toți copacii
*Ardealului se vor preface în şcoli româneşti**

Cuvinte cheie: *educație, şcoală primară, raport şcolar, preot, Protopopiatul Greco-Catolic Baia Sprie.*
Keywords: *education, primary school, school report, priest, Greek-Catholic Archbishop Baia Sprie.*

Cutremurul revoluției paşoptiste a deschis în societatea românească o epocă de multiple şi adânci transformări. Ea aduce cu sine nu numai adâncirea procesului de emancipare națională, nu numai scuturarea lanțurilor iobăgiei, ci treptat, anevoios, parțial şi pe acelea ale ignoranței. Totul era de făcut pentru vindecarea rănilor adânci ale trecutului feudal, pentru smulgerea din letargie, pentru recuperarea marilor întârzieri, pentru accelerarea dezvoltării, pentru regenerarea comunității naționale. O dorință atotcuprinzătoare de înaintare, gata să înfrunte şi înfrângă toate obstacolele, se face simțită pretutindeni în spațiul locuit de românii din nordul Carpaților, în Transilvania istorică ca şi în Maramureş, în Banat ca şi în Sătmar, în Bihor ca şi în Bucovina. Realizăm intensitatea acestei trăiri colective din gravitatea strigătului de ajutor cuprins în cererile adresate autorităților, din înflăcărarea corespondenței particulare, din elanurile circularelor bisericeşti, din avântul chemărilor neîntrerupte ale presei. *Să ne deşteptăm cu toții*, scrie „Gazeta Transilvaniei" în mai 1851, *să ne răsfrângem mânecile, să punem umerii, să ne apucăm de lucru ca niciodată de două mii de ani. Au sosit timpul abnegării de sine! Doamne, dă mână şi crescământ la toate împulpările învietei noastre, pe ruinele trecutului, națiunii*[1].

În acest context nou, incomparabil mai mult decât astăzi, şcoala apare tuturor, ortodocşi şi greco-catolici, laici şi clerici, intelectuali şi oameni din popor, ca mijlocul principal al progresului, ca un remediu universal al tuturor neajunsurilor, neîmplinirilor, nevoilor. *Este*, scriu contemporanii, *fântâna fericirii, soare al veacului, viitorul națiunii, reazămul speranțelor, chintesența existenței naționale, inima unui popor, lumina soarelui, tâmpla cea sfințită, poarta prin care se pătrunde în lumea civilizației,* etc., etc. Este, între atâția alții, şi crezul viceprotopopului interimar al tractului greco-catolic al Băii Sprii, Andrei Demian, preot al satului Şişeşti, care într-un raport al său consacrat *cauzei cea mare a şcoalei*, o compară metaforic cu *pâinea de toate zilele*. Actul, de mare întindere, rigoare şi pertinență, ne înfățişează cu lux de amănunte, tabloul realităților extrem de grele ale începutului şcolarizării în 6 din cele 8 parohii şi 5 localități anexate acestora (filii) ale jurisdicției sale. O face în calitatea sa oficială de inspector şcolar protopopial, răspunzând unei solicitări exprese a superiorului său ierarhic bisericesc, episcopul Ioan Alexei al diecezei greco-catolice a Gherlei, dat fiind faptul că în această vreme opera de educație a tinerei generații se găsea sub un dublu patronaj: cel tradițional, feudal, al bisericii, căreia îi reveneau problemele interne ale şcolilor, tot ceea ce ținea de instrucție, educație, disciplină şi cel înnoitor, modern, al statului, căruia îi revenea grija pentru organizarea externă şi *supravegherea* asigurării condițiilor economice minime necesare ale învățământului elementar. Dar, atât Biserica cât şi statul – care deține în anii 1850-60 ai absolutismului habsburgic primatul şcolar incontestabil, care emite repetate dispoziții privind obligativitatea şcolarizării elementare, care îşi asumă controlul frecvenței şcolare – împing povara materială a educației primare în spatele

* „Gazeta Transilvaniei" 1852, nr. 85 din 1 XI.
[1] *Ibidem*, 1851, nr. 18 din 1 III.

https://biblioteca-digitala.ro

comunităților săteşti. Cele care, abia eliberate din *robia iobăgiei*, afundate în truda şi grijile vieții de fiecare zi, trăiau, în general, la limita supraviețuirii, cele care erau îngreunate cu apăsătoare impozite față de stat (cca. 20% din venitul pământului deținut), cele care îşi susțineau din propriile forțe nu numai biserica (edificiu, preot, cantor, făt, clopotar), ci şi administrația sătească (jude, notar, jurați) şi care se văd, după revoluție, puse în situația de a prelua asupra lor, împotrivindu-se adesea, şi sarcinele deloc uşoare, a ridicării unei *case de şcoală*, oricât de modestă ar fi fost aceasta, a înzestrării ei interioare cu strictul absolut necesar, a încropirii unei plăți anuale pentru dascăl, oricât de sărăcăcioasă ar fi fost ea, a trimiterii, zi de zi, a copiilor la învățătură în loc să pască animalele pe câmp, a cumpărării pe seama acestora, lux suprem, a unu, două manuale. Cum, necum, cât de voie, cât de nevoie, cât împinse de spate, cât dintr-un imbold propriu născut din dragostea pentru odraslele lor, din grija pentru viitorul acestora, oamenii satelor îşi asumă acest nou efort. Rezultatele, diferite de la sat la sat, cum vedem şi din acest raport, sunt slabe, comparativ cu exigențele instrucției elementare moderne, însă, luate împreună, comparate cu situația din trecut, privite din perspectiva scopului lor, acestea atestă o anumită conştientizare în mediul rural a importanței vitale a educației.

Dar care este concret cuprinsul raportului? La sfârşitul anului 1856 existau în protopopiatul greco-catolic al Băii Sprii zece şcoli, dintre care două, cela din oraşul montanistic regesc Baia Sprie (cu deputat propriu în dieta de la Pesta până în 1876) şi cea din localitatea minieră Chiuzbaia, fuseseră întemeiate în 1804 şi, respectiv, 1817, iar opt, cele din Dumbrăvița, Şişeşti, Şurdeşti, Chechiş, Satu Nou de Sus, Tăuții de Sus, Şindreşti şi Dăneşti erau abia aduse la viață şi puse pe picioare în toamna anului 1855, la inițiativa Preturii administrative din Baia Mare, prin conlucrarea directă dintre judele cercual (solgăbirău) local şi protopopul A. Demian (1818-1881, preot în Şişeşti între 1842-1867 şi apoi preot al Negreştiului). Întemeierea este consființită prin tot atâtea angajamente colective, solemne şi perpetui, prin care oamenii se obligă, cum fac în 16 noiembrie 1855 şişeştenii (Anexa 1) să ridice un local şcolar, să-l înzestreze cu cele necesare, să-l încălzească iarna, să-şi trimită copiii la şcoală (zilnic pe cei de 6-12 ani, duminica pe cei între 13-18 ani), să asigure sub amenințarea execuției judiciare, plata învățătorului, stabilind cât şi când să dea fiecare, când şi cum să se adune contribuțiile. Originalele acestor acte, în afara semnăturilor şi ştampilelor oficialităților politice şi bisericeşti ale locului, poartă pe ele mărturia dureroasă şi totodată emoționantă a adeziunii țărăneşti, tragerea tremurândă a semnului crucii înaintea numelor proprii: jude mare şi mic, jurați, curatori, fruntaşi, niciunul, dintre aceştia, sat de sat, ştiutori de carte.

Comparativ cu Baia Sprie şi Chiuzbaia – unde existau, de bine, de rău, să spun aşa, localuri şcolare şi unde plata dascălului fusese suportată până în 1848 de forurile locale şi va fi asigurată din nou de către acestea începând din februarie 1857[2] - celelalte noi creații şcolare, exceptând satele Chechiş şi Tăuții de Sus, funcționau în case țărăneşti închiriate, schimbate de la un an la altul. Nu uşor de găsit nici acestea, căci în Şurdeşti, în vara anului precedat, copiii au învățat în tinda bisericii, se plânge într-o impresionantă scrisoare preotul satului Teodor Szabó, viitorul paroh al Băii Mari, figură proeminentă a zonei, duhovnicul şi primul mentor spiritual al lui Vasile Lucaciu (Anexa 2).

Încă şi mai rea este situația la ceea ce numim astăzi corp didactic. Nu doar că nici unul dintre cei 9 ocupanți ai posturilor de învățători – în Baia Sprie şcoala nu a funcționat între 1849 şi 1857 – nu este absolventul unei şcoli pedagogice (Preparandie), dar, exceptându-l pe cel din Şurdeşti cu o clasă gimnazială, 6 dintre ceilalți erau tineri cu ceva carte, deprinsă

[2] În 24 februarie1857, A. Demian înştiințează Gherla că magistratul Băii Sprii şi Camera montanistică s-au angajat să acopere plata de 150 fl. pe an a învățătorului greco-catolic local şi, ca atare, cere Episcopiei să trimită aici un dascăl calificat. În lipsa acestuia, i se cere de la Episcopie să găsească el omul potrivit, astfel încât va reintra în funcția deținută până în 1848 T. Horincariu: Arh. St. Cluj, F. Ep. Gherla, 1857 – 424.

https://biblioteca-digitala.ro

fie în şcoala din sat (Chiuzbaia), fie de la diverşi dieci, tineri care erau şi cantori şi abia acum învățau să citească cu *literele străbune, romane*, iar 2 erau bătrâni cantori bisericeşti care citeau numai cu chirilice şi de la care copiii nu puteau învăța decât rugăciunile şi cântările bisericeşti. Partea bună este că cei mai mulți, înțelegându-şi misiunea, se străduiau să-şi îmbunătățească pregătirea, că unul avea surprinzătoare rezultate (Dăneşti), că aproape toți aveau un comportament moral bun. Este, de asemenea, foarte încurajator faptul că satele purtând povara şcolii, vreau să-i tragă şi folosul, vreau să vadă *ce fructe se nasc din jertfele lor. Dumbrăvenii, venind la mine*, raportează A. Demian, *cer dascăl preparandist învățat, să ştie ceva arăta cu şcolarii săi, să nu umble numai pe uliție fără rezultat*. Vedem acelaşi spirit şi în Chiuzbaia, unde învățătorul, angajat în martie 1857 (Mihai Chitu, absolvent al şcolii normale germane din Năsăud) *învăța pruncii germăneşte şi româneşte*, condiție pusă de Magistratul Băii Sprii, patronul şcolii[3].

O situație opusă, tot atât de semnificativă şi ea, este în Tăuții de Sus, unde sătenii îşi plătesc cantorul-învățător numai pentru prestația sa bisericească, însă nu şi pentru cea şcolară, căreia îi acordă prea puțină importanță. Plățile acestor dascăli sunt, pe măsura pregătirii lor, mici: 120-150 fl. pe an, exceptând Satul Nou de Sus, cu 113 fl. şi Şindreşti cu 180 fl. Aşadar înjghebări modeste în toate privințele.

În lipsa unor informații complete, nu putem aprecia nivelul global al frecvenței elevilor, element fundamental al şcolarizării. La Chiuzbaia şi Şişeşti, pentru care dispunem de date, ea este de 61%, respectiv 42%, procente bune pentru această perioadă. Nu ştim, de asemenea, care este în 1857 numărul total al copiilor şcolarizați, dar, consultând primele două Şematisme ale episcopiei Gherlei, aflăm că zece ani mai târziu acesta este de 397, pentru ca în 1877 să fie de 443, creştere aproape insignifiantă, dovadă indubitabilă a lentoarei progresului şcolar[4]. Este una dintre cauzele care fac – alături de slaba pregătire profesională a învățătorilor, precaritatea suportului material al învățământului, lipsa unui control sistematic, dubla subordonare, alături de sărăcia, apatia, dezinteresul credincioşilor – ca la recensământul din 1880, după trei decenii de şcoală, procentul ştiutorilor de carte români din Ungaria să fie de abia 8,9% din totalul populației, față de 31,4% la maghiari şi 62,3 la germani[5].

Dar, peste toate aceste cifre şi constatările noastre, transpunerea cea mai directă în realitățile acestui început greu al unei lumi mai bune o face însuşi contemporanul ei, protopopul Andrei Demian a cărui emoționantă descriere merită toată atenția cititorului.

[3] În 17 martie 1857, A. Demian anunță Gherla despre asigurarea plății de 120 fl. pe an pentru învățătorul din Chiuzbaia şi despre angajarea aici ca dascăl a lui M. Chitu. *Decretul de numire al acestuia poartă data de 25 martie 1857*: Arh. St. Cluj, F. Ep. Gherla, 1857 – 598.

[4] *Şematismul veneratului cler a nou-înființatei dieceze greco-catolice a Gherlei pre anul de la Christos 1867*, Gherla, 1867, p. 186-189; *Ibidem*, 1877, p. 164-167.

[5] „Magyar statisztikai közlemények", XI, 1881, p. 358.

https://biblioteca-digitala.ro

[Şişeşti, 21 ianuarie 1857]

Informaţiune

arătătoare se starea şcoalelor populare a tuturor parohiilor şi filielor districtului vice-arhidiaconal a Băiei Spriei (Felső Bánya), locat în diecesa română a Gherlei, cercul politic Urbei Mare (Nagyvárad)[6], comitatul Satu Mare (Szatmár), cercul judicial a Băiei Mari (Nagy Bánya), în urmarea cărţii episcopeşti, eşită în noemvrie 4, percepută în noembrie 21, anul 1856, nro. 452, de la prealuminarea sa, episcopul şi părintele nostru preagraţios a diecesei Armenopolei, Ioanne Alexi, şi după punctele într-însa însemnate, conscrisă în anul 1856.

[Chestionarul episcopal]

Numărul curinte a staţiunelor şcolastice, desemnat în parte de c[esaro] r[egească] Pretură de Baia Mare, dimpreună cu oficiul surogat protopopesc Baia-Spriei în anul 1856.

a) Este şcoală în cutare comunitate sau ba? De este ce venit are? Iară de cumva nu este ce e causa? Neglijenţa, nepăsarea frăţiei voastre şi a preutului sau îndărătnicia poporului? Câţi şcolari sunt?

b) Şcoala pre ce loc e rădicată? Pre locul basericei sau pre loc privat. Provăzută este cu cele debuincioase? Este dacăl şi cu ce însuşiri sufleteşti e înzestrat? Ce soluţiune are? Făcutu-s-au contractu cu poporul în privinţa soluţiunei? Este şcoală de pomăt?

c) Are şcoala ceva fund?[7] De cumva are cine este fundatoriul? În ce mână este fundul? Sigură este manipularea lui? Aduce capitalul ceva usură[8]? Şi de aduce spre ce se foloseşte?

d) Luări aminte.

1. Baia Sprie (Bánya-Felső) oraş, parochie.

a) Aici casă şcolară ar fi, împreunătă cu cea cantorească veche, unde înainte de revoluţiunea maghiară s-au ţinut învăţătură prin respectivul cantorele local român. N-are nici un venit şcoala. Cursul şcolastic aici nu s-au putu ţine de la trecuta revoluţiune maghiară încoace pân-acum, pentru că încă nici c.r. Pretură de la Baia Mare n-au putu desemna să fie statiune şcolastică pentru neresolvirea salariului dăscălesc şi din partea patronului respectiv care este „Excelsa Camera în Montanis Aulica", aver că în traba învăţătorului de aici încă în anul 1853, Decembre 22, în urmarea mandatului episcopului de la Muncaciu[9] nro. 3780, anului aceluia am trimis la numita episcopie recursul baiasprienilor pe papir timbrat şi de atunci tot se trage lucrul aşa; nici din partea Magistratului orăşenesc, că răspund că ei nu sunt patroni, nici din partea orăşenilor că sunt săraci. Fost-au provocaţi să sloboadă plata învăţătorului şi prin Magnificul domn Iosif Sălăgianul, canonic de Oradea mare şi consiliar şcolastic, în anul 1856, la Sânpietrul nostru[10] însă nu s-au apromis. În anul cursiv, Noemvre 25, în urmarea comisiunei a diregătoriei solgăbireşti de Baia-Mare, acum a doua oară căpătată, m-au chiemat notariul oraşului Baia Spriei, Ştefan Boythor, dimpreună cu preotul g.c.a. Baia-Spriei Theofil Fazsy să ne înţelegem despre soluţiunea învăţătoriului şi ne-am înţeles să dee şi dânşii 150 f.m.c. şi 5 orge[11] de lemn focale pe an şi după ce ne-am despărţit deolaltă, dezbătând lucrul în sesiune iară s-au provocat la patron şi stă lucrul aşa. Ei voiesc ca românii noştri câţi sunt la Baia Sprie să-şi poarte fii săi la romano-catolici şi cu timpul să se ungurizeze, cu călcarea naţionalităţei şi scăzământului ritului oriental.

După conscrierea de nou făcută şi în 15 Decembre a.c., gătată, pruncii, cu fete cu tot, de la 6 până la 12, ar fi la Baia Sprie: 126 îndatoraţi a umbla la şcoală; dintru aceştia la noi nu umblă nici unul din causele citate; iară umblă în şcoalele normale de Baia Sprie a romano-catolicilor 7 prunci de român tot din Baia Sprie (Felső-Bánya).

[6] Oradea.
[7] Fundaţiune, capital.
[8] Dobândă.
[9] Ujgorod (Ucraina).
[10] Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel.
[11] Stânjeni.

https://biblioteca-digitala.ro

b) Şcoala, împreunată cu casa cantorelui, este rădicată pre locul basericei. Este în şcoala de aici una masă lungă de brad; este altă masă tot de brad; este una tablă neagră pe care o întrebuinţă puncii spre scrisoare şi socoată; este un scaun lung, adecă una laiţă, în loc de scaune regulate; sunt două table pre pânză, una română, alta maghiară; dascăl ar fi cantorele local, pe nume Theodor Horincariu; au absolvat Gamnasiu până la Poesie; şti româneşte, ungureşte, latineşte; îi harnic de învăţat; preparandist n-au fost; moralitatea bună; soluţiunea lui sunt de la patronu, după orânduiala Inspectoratului Cameral din anul 1804 nro 1037/1951; resolvaţi ca la cantore şi învăţător singur 50 fiorini în argint; plată puţină; contract nu s-au făcut încă cu poporul, pentru că poporul încă din anul 1853, Decembre 22, s-au plâns prin episcopia Muncaciului la patronu, care este „Excelsa Camera în Montanis Aulica" pentru îmbunătăţirea soartei cantorului şi învăţătoriului lor şi până acum încă fără resultat. Şcoala de pomăt nu este[12].

c) Nimica nu este.

2. Chiuzbaia (Bánya-Kis) sat, parochie.

a) Este aici şcoală de lemn, rădicată încă de demult, şi de 40 de ani. Venit are venitul unei grădine pe care este şcoala rădicată, din care vieţuieşte dascălul şi 20 fiorini de argint fundaţiune, care se pun şi-n altă rubrică, sub număru 3, a căruia interusuriu se întrebuinţează spre acoperirea lipselor şcoalei.

Şcolari îndatoraţi a umbla la şcoală ar fi: pruncii 39, fete 26, sau într-o sumă 65 şi umblă acum la şcoala 40; ceilalţi, parte pentru golătate, parte pentru alte stări împregiur nu umblă.

b) Şcoala e rădicată pe pământul cleşesc[13] în sat, lângă baserică de 2183 orge, cumpărat singur pre sama şcoalei de demult; o parte, precum se spune, prin săteni, alta prin inclitul Magistrat de Baia Sprie (Felső Bánya) ca domn pământesc. Cu cele debuiciase nu este deplin provăzută că sunt în ea: 2 mese rele, n-au picioare lungi, 4 scaune lungi, adeca lăiţe, 1 tablă, A,b,c-dare de pânză vechită. Tabelă de socotele nu este. Dascăl este pus din capătul anului 1854 interimaliter, pe nume George Bâlc; şti numai limba românească şi citi numai cu litere, adecă slove ciriliane că la şcoală afară din sat sau Preparandie n-au umblat; moralitatea bună, însă ca să poată învăţa pruncii după prescrisa de înaltul Ministeriu, ca pânea de toate zilele avem necesitate de preparandist şi aici. Soluţiunea dascălului de la popor, adecă de la 70 coloni[14] cari pot plăti câte 20 cr.m.c. de la unul; în sumă sunt 23 fl. 20 cr.m.c. şi venitul grădinei pe care zace casa şcolară, socotit în 30 f. în argint; într-o sumă ar fi 53 f. 20 cr.m.c. Contract cu poporul în privinţa soluţiunei încă nu s-au făcut, pentru că se teme c.r. Pretură de Baia-Mare că n-or învinge sătenii cu plata deplin; numai au provocat c. r. Pretură de Baia-Mare pe consulul Baia-Spriei, în urmarea mandatului venit de la presidentele comitatului Satu Mare (Szatmár) în anul curgător 1856, Noemvre 25, ca să solveze plata dascălului din Chizbaia deplin şi răspund că nu pot, că au cumpărat cleşia pe sama şcoalei. Ei şi-ar fi cu dreptul, că din casa oraşiului Baia-Sprie să se plătească dascălul de aici, că şi acum le servesc chiuzbăienii cu iobăgia, nu ştiu pe ce fundament, fiind siliţi prin ei: zile, lemne lor, iară la comitat daşde, împrumutul[15], făcutul drumurilor şi cu un cuvânt toate greutăţile. Şcoala de pomăt nu este.

c) Şcoala aceasta de aici are fund de 20 fiorini în argint. Fundatoriu este Vasilie Kerekes, lăcuitoriu din Chiuzbaia, socru meu, cu următoarele cuvinte a testamentului său dto. Iuliu 19, anul 1838, punctul al 8-lea „Felésgem használatába marad életeig a Samoshegyi Kis Samufélé Özv. Lévai Josefné, szomszédságában fekvő rétem is, melly is holta után

[12] O lună mai târziu, în 24 februarie, A. Demian anunţă Episcopia că printr-o hotărâre comună Camera Montanistică şi Sfatul orăşenesc au acordat 150 fl. pentru plata cantorul-învăţător I. Horincariu. Zece ani mai târziu numărul greco-catolicilor se ridică aici la 1318, iar a elevilor la 35.

[13] Pământul bisericii.

[14] Foşti iobagi.

[15] Referire la împrumutul obligatoriu, făcut de statul austriac de la proprii săi cetăţeni.

https://biblioteca-digitala.ro

eladotván abbol a temetés költségek elébb fedeztettve, azokon kivül árából 100 egy száz v.cz. forint adodgyon a városi szegények Intézetének, öttven no. 50ft.v.cz. pedig az idevalo iskola számára, és ha ezeken felül is maradna két szerindár tartasson az én és feleségem lelkéért"[16]. Punctul acesta a testamentului cu moartea soacră-mea, Eudochia, în anul 1841, deplinându-se, de atunci acest fund de 50 f. valutari sau 20 f.m.c., este în mâna Magistratului de Baia Sprie. Manipularea lui este sigură. Capitalul acesta aduce uşură cu 6% pe un an cîte 1 f. 12 cr.m.c. sau 3 fiorini valutari; se întrebuinţează spre încălzirea şcoalei şi altele la şcoală; precum spune preutul de acum, Antonie Szerbák interusuriumu de 2 ani nu s-au cheltuit pe nimica[17].

3. Dumbrăviţa (Dobrovicza) sat, parochie.

a) Aici în anul 1855, în înţelegere cu Diregătoria c[esaro] r[egească] a Solgăbirăiei de Baia Mare, s-au rădicat staţiune şcolară distinctă de filialelele sale: Rus (Oroszfalu) şi Şindreşti (Sándorfalu). Ma casa şcoalei încă n-au rădicat-o. Causa-i, lîngă plinirea altor greutăţi, şi neputinţa, şi nepăsarea poporului. Şcoala nici un venit n-are. Şcolarii sunt 40.

b) Şcoala încă nu e rădicată nicăieri, ci învăţătura se ţine în casa arendată cu chirie, adecă în bir, casa cea pitorească [?!] numită. Instrumintele şcoalei sunt următoarele: una tablă de lemn neagră şi una tablă de pînză de a.b.c. şi vo câteva scaune rele, neregulate; alte cele nu-i nimica. Dascăl distinct de cantorele local nu este, aver că poporul la facerea contractului de cantore, distinct şi învăţat dascăl au cerut. Învaţă cantorele local, Panteleon Măgurean; preparandist n-au fost; citeşte cu slove ciriliene; metodu învăţăturei de sine se înţelege că nu-l poate şti, că n-au învăţat şcoli, numai acasă; moralitatea de mediuloc. Soluţiunea lui este 120 f.m.c. pură dăscălescă; contract s-au făcut în anul 1855 cu poporul pentru soluţiune, însă nu l-a putut căpăta la mîini; acum ni-l pot tramite. Şcoală de pomăt nu este.

c) Nu e nici o fundaţiune.

d) Dumbrăvicenii, venind la mine, cer dascăl preparandist învăţat, să ştie ceva arăta cu şcolarii săi, să nu umble numai pe ulițe fără rezultat[18].

4. Rusu (Oroszfalu) şi Şindreşti (Sándorfalu), ambe sate şi filiale cătră parochia Dumbrăviţa (Dobrovicza)

a) Aceste două sate, într-o înţelegere cu c[esare] r[egească] Pretură de Baia Mare (Nágy Bánya) s-au organizat în anul 1855 aşa ca deschilinit de parochia Dumbrăviţa (Dobrovicza) să aibă şcoala laolaltă şi staţiunea, adecă casa şcoalei să fie la Rusu (Oroszfalu); ma încă casa şcoalei n-au rădicat-o, pentru că casa parochială cea veche serveşte de casa şcoalei. Şcolari sunt 30.

b) Casa şcolară încă nu e rădicată, pentru că serveşte de casă şcolară fosta casă parochială veche; cu cele debuincioase nu e provăzută. Dascăl nu este, fără numai din satu Rusu îmi spun că au tocmit pe un tânăr, Georgiu Cadariu, care de 4-5 ani au învăţat ceva azbuche acasă; de dascăl cum e ca aceştia nu putem răspunde aşteptărei comunei; soluţiune ar avea 180 f.m.c., că pe atâta s-au făcut contractu în anul 1855 în privinţa soluţiunei. Şcoală pomăt nu este.

c) Nu e nimica[19].

d) –

5. Şişeşti (Laczfalu) sat, parochie şi Unguraş (Magyarkékes) sat filial cătră Şişeşti (Laczfalu)

[16] Fânaţul meu de pe dealul Samos, dintre Kis Samu şi văduva lui Lévai Iosif să rămână în folosinţa soţiei mele cât timp va trăi; după moartea ei, vânzându-se, să se acopere mai întâi cheltuielile înmormântării, apoi să se dea 100, una sută, fl. valută Casei orăşeneşti a săracilor, 50, cincizeci fl. valută şcolii locale, iar dacă peste acestea va mai rămâne ceva să se ţină două sărindare pentru sufletul meu şi al soţiei mele.

[17] În 1867 numărul credincioşilor greco-catolici este de 665, iar cantorul-învăţător este Teodor Roman; numărul elevilor: 34.

[18] În 1867 numărul credincioşilor era de 732, iar învăţătorul (separat de cantor) era Gabriel Ştefan; nu avea nici acum clădire şcolară.

[19] În 1867 numărul credincioşilor era în Rusu de 732, în Şindreşti de 369, iar învăţător era George Cadariu.

https://biblioteca-digitala.ro

a) În anul 1855, în înțelegere cu c[esaro] r[egească] Pretură de Baia Mare, s-au rădicat aici staţiune şcolară, aşa ca Şişeşti (Laczfalu), dinpreună cu filialul său Unguraş (Magyarkékes), să ţie una şcoală şi casa cea de şcoală să fie la Şişeşti (Laczfalu). Ma şcoala încă nu s-au rădicat, pentru îndărătnicia poporului care stă să ne bată-n cap, pentru râvna către şcoală; pentru că-n noemvre 21, 1856 s-au pus răvaş pentru culegerea banilor pe sama şcoalei, adecă rădicarea şcoalei din Şişeşti: 270 f.m.c. şi crestarea făcându-se, nici unu n-au voit a primi răvaşiul să culeagă această sumă. Judele sătesc, Gavril Filip, făcându-se bolnav de disenterie, nici n-au binevoit a veni la aruncare. Şcoala n-are nici un venit. Învăţătura se ţine în casă luată-n chirie, adecă arendată. Pruncii datori să umble la şcoală ar fi din Şişeşti: pruncii: 58, fete 47, sau în sumă: 105; din Unguraş: 19 prunci, fete 29, sau 48. Suma din ambe satele: 153 şi umblă la şcoală la Şişeşti, pruncii din Şişeşti: 28, fete 13 sau 41; din Unguraş: pruncii 10, fete 13 sau 23. Suma de ambe satele: 64.

b) Şcoala încă nu e rădicată, ci învăţătura se ţine-n casă arendată. Cu cele debuincioase încă mai cu nimica; mărturisind drept, n-au voit sătenii competitori a o prevede; încă nici cărţi pruncilor nu voesc a cumpăra, ci dascălul este silit a scrie la tot pruncul. Dascăl este interimal, pe nume, Ieremia Ciont; şcoală şi preparandie nicăeri n-au absolvat; numai acasă o învăţat a.b.c. şi acuma de cînd s-au pus dascăl au învăţat şi literele străbune, romane şi a ceti cu ele. Moralitatea bună, râvnă către învăţătură şi şcoală mare. Metodul învăţătureo nu-l şti. Cu asemenea dascăl nu putem aşteptărei a corespunde. Soluţiunea dascălului este defiptă 120 f. di pa ambe satele, precum arată şi contractele, a Şişeştilor cu a şi a Unguraşului cu b însemnată; altu nimica; contract s-au făcut pentru soluţiune, numai nu voiesc a-l ţine poporenii. Şcoală de pomăt nu este.(Anexa 1)

c) Nu-i nimica.

d) Ne-ar trebui dascăl preparandist[20].

6. Dăneşti (Bajfalu), Bontăeni (Pusztatelek), Nigrei (Nyegrefalu), sate, cele două dinainte filiale către Şişeşti, est din urmă filial către Şurdeşti (Sürgyefalu).

a) În aceste tri sate s-au rădicat în anul 1855 statiune şcolară cu scaunul şcoalei sau casa şcoalei în Dăneşti (Bajfalu). Ma casa şcoalei încă nu e rădicată pentru sărăcie şi alte greutăţi a poporului cu care se luptă şi îndărătnicia. Învăţătura pruncilor se ţine în casă birluită[21] la Dăneşti, a lui Ioan Botoş. Şcoala nici un venit n-are. Şcolarii din Dăneşti, pruncii: 9, fete: 21; suma: 30; în Bontăeni, pruncii: 20, fete: 9 suma: 29; în Nigrei, pruncii: 19, fete 13, suma: 32; suma totală 91. Din Nigrei acum peste iarnă nu umblă la Dăneşti, ci dascălul din Dăneşti merge acolo de două ori în săptămână de îi învaţă în casa lui Dimitrie Moldovan nr. 4.

b) Şcoală încă nicăieri nu e rădicată. Cele debuincioase nu le are. Dascăl este pe nume: Alexie Babici; şti numai româneşte şi ceti şi scrie şi cu litere şi ritul bine. Preparandist n-au fost şi totuşi din anul 1855, începând de la Sânicoară, pe mai mulţi i-au scos la cetanie[22]. Moralitatea bună. Modul învăţăturei nu-l şti. Soluţiunea dascălului din toate satele 120 f.m.c. Contractul cu poporul în privinţa soluţiunei, care în copie se alăturează aci sub c; şcoală de pomăt nu este.

c) Nimica nu este.

d) Pentru învăţătura cîntărilor îl cer pe dascălul de la Dăneşti la Chiuzbaia, unde a mai fost dascăl 6 ani. Om vedea cum s-a aşeza lucrul[23].

7. Şurdeşti (Surgyefalu) sat, parochie, s-au unit prin c[esaro] r[egească] Pretură de Baia Mare cu filialul său Cetăţile (Györkefalu) s-aibă una şcoală, cu reşedinţa la Şurdeşti. Casa şcoalei

[20] În 1867 numărul credincioşilor din Şişeşti este de 902, iar cel al elevilor de 37; există clădire şcolară din lemn la care vin şi 23 copii din Unguraş; învăţător este Vasile Băban.
[21] Închiriată.
[22] Începând de la Sf. Nicolae i-a învăţat să citească.
[23] În 1867 funcţiona ca dascăl interimar în Dăneşti – cu 249 greco-catolici şi 20 elevi – Irimie Ciont; şcoala era comună cu satele Bontăieni (256 greco-catolici şi 23 elevi) şi Negrei (293 greco-catolici şi 8 elevi).

https://biblioteca-digitala.ro

încă nu e rădicată pentru învățătura poporului. Şcoala nici un venit n-are. Pruncii datori a umbla la şcoală: la Şurdeşti sunt pruncii: 32, fete 33, în sumă 65. În Cetățile sunt pruncii 23, fete 15, în suma 38. Suma totală ar fi din ambe satele 103.

b) Şcoala încă nicăieri nu e rădicată, ci în duminica S. Părinți, înainte de naşterea Răscumpărătorului nostru Isus Christos, fiind cu doi tramişi de la şurdeşteni şi preotul lor, îmi fac de ştire că în urma poruncii mele au arendat o casă unde să lăcuiască dascălul şi pruncii să învețe. Şcoala cele debuincioase nu le are. Dascăl am orânduit pe Theodor Lupan, fostul în anul trecut învățător la Chechiş, lângă cantorele de acolo, ca să înceapă cursul şcolastic dumineca, după naşterea lui Christos în anul acesta. A absolvit normele şi I-a Gramatica; şti româneşte, ungureşte şi cu litere şi arithmetica; au învățat în toamna trecută şi ceva din preparandie la învățătorul din Seini şi se gată pe anul viitor să meargă la Lăpuşul Unguresc la absolvirea Preparandiei. Moralitatea bună. Metodul învățăturei îl şti. Soluțiunae este aşezată-n 120 f.m.c. din ambe satele. Contract pentru soluțiune este şi se alătură aci sub d[24]. Şcoală de pomăt nu este.

c) Nu-i nimica.

d) Toată treaba şcoalei de acolo o descrie pe larg preutul şurdeştenilor şi acea carte a preotului mie trimisă pentru şcoală, o alătur aici în origine sub ·/·, cu firească umilință (Anexa nr. 2). S-au început acum şi-n această staţiune şcolastică cursul şcolastic prin denumitul dascăl Theodor Lupan, în ianuariu 19, 1857, cu mare nevoie şi umblă la şcoală, precum m-am convins, în a[nul] şi l[una] curgătoare 22, la vo 30 şcolari, ci fiind în anul dinainte al înrolărei la miliție, de n-are de la episcopie diplomă despre dăscălie, n-a scăpa de înrolare, precum i-au spus Diregătoria c[esaro] r[ègească] cercuală[25].

8. Chechiş, (Kékes-Oláh), sat, parochie.

a) Are şcoală rădicată, bună de lemn. Nici un venit n-are; şcolarii sunt, pruncii: 37, fete: 20; în sumă: 57.

b) Şcoala e rădicată pe locul basericei. Cu cele debuincioase este provăzută. Dascăl este cantorele local: Vasilie Botoş; şti numai cu slove ciriliane, cu litere nu ştie; nici Arithmetica. Metodul învățăturei nu-l şti. Preparandist n-a fost. Moralitatea bună; numai de cântăreț este apt; soluțiunea este pentru cantorat: 21 de cubule de mălai şi pentru dăscălie 78 f.m.c. în bani gata. Contract s-au făcut pentru soluțiune în anul 1855, aci alăturat sub b; Şcoală de pomăt nu este.

c) Nu-i nimica.

d) Dascălul acest de aici, Vasilie Botoş, se deprinde acum şi cu cetania literelor străbune, romane[26].

9. Satul Nou de Sus (Felső-Ujfalu) sat, parochie cu filialul său Tăuții de Sus (Girodtotfalu)

a) În anul 1855 prin c[esaro] r[egească] Pretură de Baia Mare s-au organisat să țină una şcoală dinpreună cu Tăuții de Sus şi casa şcoalei să fie în Satul Nou de Sus (Felső-Ujfalu). Casă şcolară la Satu Nou de Sus (Felső-Ujfalu) nu este, pentru îndărătnicia poporului ci învățătura pruncilor din Satu Nou de Sus (Felső-Ujfalu) se ține la casa proprie a cantorelui de Satu Nou, iară tăuțanii de sus (giradtotfalusiak), în contra organisărei, s-au despărțit de sătnoienii de sus, ridicând şcoală în Tăuții de Sus (Giradtotfalu) lângă casa cantorească şi a tăuțenilor pruncii umblă la şcoala din Tăuții de Sus (Giradtotfalu) la cantorele de acolo, nevoind contractul făcut şi soluțiunea învățătoriului defiptă pe sine a o primi. Şcoala şi cea din Satu Nou de Sus (Felső-Ujfalu) şi cea din Tăuții de Sus (Girodtotfalu) nici un venit n-are. Şcolarii la Satu Nou de Sus (Felső-Ujfalu) sunt: 32 prunci, fete 22, în suma: 54; din aceştia umblă la şcoală 23. Din Tăuții de Sus (Girodtotfalu) şcolarii sunt, pruncii: 20, fete 20, în suma: 40; umblă la şcoală din aceştia 24.

[24] Textul contractului şcolar al Şurdeşiului; din 21 noiembrie 1855 în: S. Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de şcoală 1850-1867*, Cluj, 1994, p. 61-62.

[25] În 1867 numărul credincioşilor era de 758, al elevilor de 36, iar învățător era Teodor Lupan; clădirea şcolară se va ridica în 1877.

[26] În 1867 numărul credincioşilor era de 742, al elevilor de 32, iar funcția de cantor-învățător era tot Vasile Botoş.

https://biblioteca-digitala.ro

b) Casa şcoalei la Satu Nou de Sus nicăieri nu este rădicată. Cu cele debuincioase nimica nu este provăzută. Dascăl la Satu Nou de Sus este cantorele local: David Breban, om neînvăţat, de 70 de ani a vieţii; numai necaz cu dânsu. Preparandist n-au fost; din metodul învăţăturei nimica nu şti; moralitatea bună; plata dăscălească, lângă pământul cantoresc de 3 ½ cubule de sămănătură, în bani gata sunt 113 f.m.c. pe an din ambe satele defipţi. În privinţa soluţiunei s-au făcut contract cu poporul din Satu Nou de Sus şi din Tăuţii de Sus, laolaltă, aci alăturat în copie sub 2. Şcoală de pomăt la Satu Nou de Sus nu este[27].

La Tăuţii de Sus este rădicată casă şcolară subt un acoperământ cu casa cantorală, pe pământul cantoral al tăuţenilor în 1856. Instrumentele şcoalei sunt aceste: cuptoriu de fer înlaintru şcoalei, una masă, scaune sunt 4 regulate, tabela a.b.c.; alt nimica. Dascăl la Tăuţii de Sus este cantorele local, Andrei Pavel, om bătrân de 70 de ani, neînvăţat, debil; numai cu ciriliene şti ceti, a scrie şi a face socotele; arithmetică nu şti; preparandist n-au fost; din metodul învăţăturei nimica au puţin şti. Plata lui cea cantorală este de la 99 coloni per 30 cr[eiţari] m.c. şi 9 inquilini[28] cu casă per 15 cr[eiţari] m.c.: 51 f. 45 cr.m.c. şi grădina dinlăuntru de ½ merţă posoniană de semnătură, iară pentru învăţătură, aver că toată vara a învăţat pruncii tăuţenilor nimica nu voesc a plăti; contract în privinţa soluţiunei distint de sătnoeni nu e făcut; numai cu sătnoenii laolaltă au, aici în copie alăturat sub g. Şcoală de pomăt la Tăuţii de Sus nu este[29].

c) Nimica nu este nici la Satu Nou de Sus, nici la Tăuţii de Sus.

d) Ar fi necese oficios, prin graţios mandat episcopesc, a-i astrânge au să ţină una şcoală ambe aceste sate, precum s-au organizat şi soluţiunea cea dăscălească împreună să o solveze, au fiecare din aceste 2 comunităţi să fie de sineşi, plata de sine defiptă ca la său dascăl să o depue.

Preparandişti mai în toate locurile suscitate ne debue.

Este de necese ca scaunul episcopesc român a Gherlei, subt a căruia părinţesc sceptru ne-au aşiezat dumnezeiasca providenţă să exopereze la locurile cele înalte ca când noi preuţii a tractului acestuia a Baia-Spriei am cere ajutoriul diregătoriei politice solgăbirăeşti de Baia pentru rădicarea şcoalelor, umblatul regulat a pruncilor la şcoală, cumpăratul cărţilor şcolastice, pentru retragerea pruncilor de la şcoală prin părinţi de a păstori vitele vara, instantaşile[30] să ne dea mînă de ajutor şi să nu concrează lucrul cel mare şcoalelor notarilor săi, de carii nu se tem oamenii şi cărora nu le pasă de şcoalele româneşti; pentru care lucru m-am rugat în vara trecută şi cătră magnificul domn Iosif Szilágyi, comisariul şcolastic, în baserica Şişeştilor. Almintrea treaba şcoalelor nu ştiu când va sta cum debue în cercul acesta protopopesc. Noi nu putem tot zălogi pentru şcoală, cu atîtea blasteme câte le aruncă poporul asupră-ne[31].

[Şişeşti, 21 ianuarie 1857]

Prin Andrei Demian
surogat protopo a Baia Spriei şi
preutul Şişeştilor[32]

Arh. St. Cluj, F. Ep. Gherla, 1817 – 157, f. 16-22.

[27] Textul contractului şcolar din 23 noiembrie 1855 în S. Retegan, *Satul.....*, p.62-64. În 1867 localitatea avea 422 greco-catolici şi 18 elevi; exista clădire şcolară de lemn, iar învăţător era Mihail Pinte.

[28] Jeleri.

[29] În 1867 localitatea avea 508 greco-catolici, 18 elevi, iar cantor-învăţător era Ştefan Pop.

[30] Autorităţile.

[31] Datarea actului s-a făcut potrivit unei notificări anexate.

[32] Sunt anexate raportului următoarele acte: 1. Răspunsul Episcopiei din 24 martie prin care i se scrie lui A. Demian să insiste în a cere ajutorul Preturii din Baia Mare, căruia să-i fie dezvăluit cu curaj dezinteresul faţă de şcoală al notarilor săteşti. 2. Contractul şcolar din 23 noiembrie 1855 al Satului Nou de Sus şi Tăuţii de Sus. 3. Contractul şcolar, din 26 mai 1855 al Chechişului. 4. Contractul şcolar, din 21 noiembrie 1855 al satelor Şurdeşti şi Cetăţile. 5. Contractul şcolar, din 17 noiembrie 1855 al satelor Dăneşti, Bontăieni şi Negrei. 6. Act şcolar, Chechiş, 16 noiembrie 1855. 7. Contractul şcolar, din 16 noiembrie 1855 al satelor Şişeşti şi Unguraş. Toate aceste contracte sunt în limba maghiară. 8. Scrisoarea preotului din Surdeşti, T. Szabó, din 15 decembrie 1856.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa nr. 1

Şişeşti, 16 noiembrie 1855

Iskolai kötelezvény.

Alolirt Laczfalu görög. kath. holység előjárói és minden egyes tagjai a nékünk kihirdetett iskólai rendszabályok értelmében egyesen és öszvesen kötelezve elismerjük és nyilatkozatyuk, miszerént természetes és Istentől eredt köteleségünk lévén gyermekeink jámbor keresztéhyekké és hasznos polgárkká neveltetése és oktatása, e czélnak elérése véget községi alkalmas iskolát álitandunk ’s tartandunk fenn; azt deszkával meg padaltatyuk elegendő magasra emelyük tagassá és világossá teszük és minden szükséges butorokkal u.m. padokkal, melynek hossza 6 tanuló számára 10 schuk és 6 czól széleségge, 2 schuk és két czól felső egész szélességű deszkával, mellyen a tanulok irhassanak; tóvábbá számóló táblával, a tanitónak szükséges asztallal, székekkel, záros szekrénnyel ellátyuk, a szerzet oeket megtartyuk, a hiánytpedig kipotolyuk; az egyes gyermekek számára szükséges könyveket az illető szülők tartozván megszerzeni.

Gyermekeikket 6-12 éves korukig rendesen minden nap iskolai tanitásra, a korosabbakat pedig 13-18 éves korukig vasárnapi iskolába járatyuk, mellyről senkinek az illető lelkész elegendő ókra adando engedelme nélkül elmarandi szabad nem lesz, az iskólai szabályok szerint a szülökre hárolandó büntetés terhe allatt. Kántorunk jelen helyzete’s illetékén megmarandván, 120 ft. készpénzben fizetendö évi illetékkel, külön tanitót fizetendünk, mindenkor 3 havi útolagos részletekben. Ezen illetmény a helybeli lelkész elnöklete alatt, a biró és gondnok által vettetik ki az egyes lakósokra kik azt valamint az iskola fentartására szükséges ’s ugyan akkor kivetendő kölcséget két részletben nevesen: az iaskolai év kezdetvén, oktober hóban és Sz. György napkor külömben végrehajtás terhe alatt befizetni kötelesek leendenek. Hogy azen kölcségvetés hellységéről mindenki meggyözödhessék az a kivetés megtörténte után, az iskolai év első hovában a községi tanácsház vagy erre rendelt nyilvános helyen ki fog fügentetni.

Az iskola fütésére szükséges fát sorban kinek vonó marhája van köteleztetünk beszálitani. Jelen szerzödés f.e. october 1 ről mint uj isklai évtől érvényes.

Kelt Laczfaluban november hó 16 dikán 1855

Jelenlétemben: Esze Ferencz cs. k. tollnok a nagybányai cs. k. sz. biroi hivatali kiküldötte

Demián Endre, laczfalusi lelkész felsőbányai másod alesperes, helyibéli oskola igazgatoja ’s jelen szerzöde ’s tolmácsolja.

Koszég nevében: Csora Andras, biró; Prikop Kosztán, esküdt; Imán Nicolaj; Filip Gavrila; Abráhám Danila; Prikop Onuc, kisbiró; Tericze Abraham, gendnok; Czinge Ion, kozségi lakos; Bud Dumitru; Rad Sándor; Tyentyis Sziridon; Botis Stefan

Lattam: Novák cs. k. szolgabiro.

Legământ şcolar.

Subscrişii fruntaşi şi toţi locuitorii greco-catolici ai satului Şişeşti, în înţelesul poruncilor şcolare care ne-au fost aduse la cunoştinţă, unul câte unul şi toţi laolaltă, ne recunoaştem şi ne declarăm obligaţi pentru creşterea şi educarea copiilor noştri, ca buni creştini şi cetăţeni folositori, potrivit datoriei noastre naturale şi cetăţeneşti; pentru atingerea acestui scop vom înfiinţa şi susţine în satul Şişeşti o şcoală comunală pe care o vom podi cu scânduri, o vom ridica suficient de înaltă, de mare şi de luminoasă şi o vom înzestra cu toate mobilele necesare, precum, bănci, care pentru 6 elevi vor avea o lungime de 16 picioare şi 6 ţoli şi o lăţime de 2 picioare şi 2 ţoli, acoperită toată cu scândură pe care copii să poată scrie; o

https://biblioteca-digitala.ro

vom înzestra de asemenea cu tablă de socotit, cu masa necesară învățătorului, cu scaune, cu dulap închis; procurarea cărților necesare copiilor cade în sarcina părinților respectivi, sub amenințarea pedepsei.

Vom trimite regulat la cursul obişnuit de fiecare zi pentru învățătură pe copiii noştri între 6-12 ani, iar pe cei mai mari, între 13-18 ani, la cursul de duminecă, obligație de la îndeplinirea căreia nimeni nu va fi scutit, fără îngăduința temeinic motivată a respectivului preot, sub amenințarea unor pedepse băneşti asupra părinților, conform dispozițiilor şcolare în vigoare. Rămânând în vigoare situația actuală şi beneficiile cantorului, învățătorul comunal, separat de cantor, va fi remunerat cu o plată în bani de 120 florini sunători, în rate scadente după fiecare trei luni. Ne recunoaştem obligați să achităm această remunerație, precum şi celelalte necesare şcolii, care vor fi scoase, sub supravegherea preotului, de jude şi juraţi de la toți locuitorii în două rate: la începutul anului şcolar, în luna octombrie şi la Sfântul Gheorghe, chiar sub greutatea execuției forțate. Pentru ca toți locuitorii satului să se convingă despre această cheltuială, după scoaterea ei la începutul fiecărui an şcolar, în prima lună ea va fi afişată la casa comunală sau în alt loc public desemnat pentru aceasta.

Lemnele necesare pentru încălzirea şcolii vor fi obligați să le transporte cei care au vite de jug. Prezentul contract intră în vigoare de la 1 octombrie al anului în curs, data de începere a unui nou an şcolar.

Dat în Şişeşti, la 16 noiembrie 1855.

În prezența lui: Esze Ferencz, funcționar al Oficiului cercual cesaro-regesc

Demian Andrei, preot al Şişeştilui, director şcolar local, al doilea viceprotopop tractual şi tălmăcitor al prezentului contract

În numele satului: Ciora Andrei, jude; Pricop Costan, jurat; Iman Nicolai; Filip Gavrilă; Abraham Dănilă; Pricop Onuc, jude mic; Ținege Ion, sătean; Bud Dumitru; Rad Alexandru; Tentis Spiridon; Botiş Ştefan.

Am luat la cunoştință: Novák, jude regesc cesaro-crăiesc[33].

Arh. St. Cluj, F. Ep. Gherla, 1857 – 157, f. 14-15. Copie.

[33] Contractul este întărit, în 26 mai 1856, de către Pretura din Baia Mare. Originalul actului purta 4 sigile: al bisericii, al satului, a Oficiului cercual şi a Preturii Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 2

Surdeşti, 15 decembrie 1856

Mult onorînde doamne protopop,
frate în Christos preastimânde!

Trimit contratul şcoalei aic sub ·/· alăturat în parie precum [şi] n-rul pruncilor şcolari; în Şurdeşti sunt prunci: 32, fete: 33; în Cetățile sunt prunci 23, fete 13, care sunt datori a umbla la şcoală; învățătura nu se ține. Nici în chirie n-am căpătat, umblând eu în persoană cu dascălul la 7 coloni prin sat care au căşi largi şi 2 subt un acoperământ. Astăvară am învățat pruncii în tinda bisericei, unde acum pentru frig nu se pot învăța. Dascălul însă s-au lăsat de dăscălie, că leafa lui nu este încă plătită, şi umblînd dascălul cu executoriul rânduit de la deregătoria c. r. politică după plată-şi, o femeie fără ruşine, încă l-au bajocorit şi l-au scârbit rău. Pe bajocură nu să va afla învățătoriu. În anul cursiv subt n-rul 1921, de datu 10 iuliu, au căpătat de la deregătoria politica c. r. băimăreană – după a mea urzeală – rânduială notariul giurul Dăneştian să zidească şurdeştenii şcoală în vara trecută şi de nu vor face pînă-n 15 septemvre să înştiințeze notariul la deregătoria politică cercuară. Nu ştiu înştiințat-au au ba? De-am avea deregători politici români, cred ce ne-ar merge treaba şcoalei mai bine. Nu ascultă aceşti poporeni lepădați de D-zeu numai de frică; eu nu-i pot înfrica! În a.c., de detu 6 aug. n-rul 31, am cerut esecuțiune pe părinții cari nu-şi trimit pruncii la şcoală; s-au zălogit cîțiva locuitori, însă zăloagele şi astăzi sunt la fariseul jude sătesc.

Aşa, mult onorânde doamne protopop, îmi merge treaba şcoalei. Ferească-mă D-zeu de aceşti oameni fără frică lui D-zeu, neascultători, fără simț omenesc, destrămați ca şi o cârpă lăpădată, în tot chipul, cu un cuvânt mai răi decît păgânii.

Aceasta-i fața cea întunecată a şcoalei mele şurdeştene. Eu mult cuget că doară pentru păcatele mele sau a străbunilor mei m-au pedepsit D-zeu cu astfel de popor lepădat de Dumnezeu.

Eu stau fără frică înaintea lui D-zeu c-am făcut cât am putut; cu această sinceră năsuință mi-am uşurat sufletul cel obosit. Aş proba şi mai multe dar am frică, mă vor aprinde sau umblând în filiale şi prin sat în lucruri deregătoreşti mă vor bate-n cap; d-apoi ce vor face pruncii mei, rămaşi acum de mamă! Că doară din oameni cum au fost ninivitenii[34] mai uşor s-ar putea face mai buni decît cum sunt şurdeştenii, puțini luîndu-se afară.

Doamne, adă oara mîntuirei mele dintre acest popor brutal şi-mi dă alții mai cunoscători de Dumnezeu şi lege!

Altminterea, între simțiri frățeşti, sum a mult onorândei domniei tale umilit frate-n Cristos.

În Surdeşti, 15 dec. 1856

Teodor Szabó
Parohul de Şurdeşti[35]

Arh. St. Cluj, F. Ep. Gherla, 1857 – 157, f. 12.

[34] Referire la oraşul antic Ninive.

[35] Tonul excesiv de pornit al preotului se datorează, cu certitudine, şi stării sale sufleteşti depresive, fiind la scurt timp după decesul soției sale. Contribuie, poate, şi faptul că în curând el va părăsi satul, devenind titularul parohiei Băii Mari.

https://biblioteca-digitala.ro

Like everyday bread: the start of the Romanian school from Baia Sprie area, in a protopial report from 1865

(Abstract)

The Revolution of 1848 opened in the Romanian society an era of multiple and profound transformations. In the new historical context, the school appears to all, Orthodox and Greek Catholics, lay people and clergy, intellectuals and ordinary people, as the main means of progress and the universal remedy of all shortcomings. This is also the belief of the priest Andrei Demian from Sisesti, who also held the capacity of interim viceprotop of the Baia Sprie Greek-Catholic Deanery.

This material presents a scholarly report in 1857 that the clergyman, in his capacity as a protophobic school inspector, submitted to his hierarchical superior Bishop Ioan Alexi of the Greco-Catholic Diocese of Gherla. The document, in which the school is metaphorically compared to everyday bread, presents the picture of the extremely difficult realities of the beginning of schooling in six of the eight parishes and in five of the archives in that deanery.

Simion RETEGAN
Institutul de Istorie „George Barițiu" al Academiei Române, Cluj-Napoca
retegan.simion@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Structura Vicariatului Greco-Catolic al Maramureşului între anii 1860 şi 1917. Studiu de caz: Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu

MARIUS CÂMPEANU

Cuvinte cheie: *Maramureş, Biserica Greco-Catolică, vicariat, protopopiat, parohie.*
Keywords: *Maramureş, Greek-Catholic Church, the vicarage, deanery, parish.*

Considerații generale

În structurile administrative ale eparhiilor greco-catolice din Transilvania au funcționat cinci vicariate foranee[1]. Inițiativa înființării primelor vicariate foranee i-a aparținut episcopului Grigore Maior. Pornind de la principiul potrivit căruia funcția precede instituția, în lucrarea *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler şi enoriaşi (1697-1782)*, Greta Miron consideră că Grigore Maior a fost cel care a încercat să desemneze primii vicari foranei, între anii 1777 şi 1779, în părțile sudice ale Episcopiei Greco-Catolice de Alba-Iulia şi Făgăraş, mai exact în districtul Hațeg şi comitatul Făgăraş. Prin înființarea de vicariate, episcopul intenționa să consolideze *„unirea religioasă"* cu Biserica Romei în zonele marginale, puternic afectate de mişcările de revenire a românilor la confesiunea ortodoxă[2].

Primele trei vicariate foranee din Transilvania - Hațeg, Făgăraş şi Rodna - au fost înființate, în anul 1786, de către episcopul Ioan Bob. Motivația acestei decizii este strâns legată de dorința arhiereului de a apăra greco-catolicismul prin desemnarea unor clerici înzestrați cu calități pastorale şi de organizare ecleziastică superioare care, beneficiind de o autoritate mai mare în comparație cu protopopii, aveau misiunea de a apăra *Biserica*, contribuind totodată la instruirea clerului şi la împiedicarea unor posibile *„rătăciri"* a credincioşilor[3]. De-a lungul întregii sale activități episcopale, Ioan Bob a reformat din temelii Biserica Greco-Catolică din Transilvania, creând noi instituții şi organisme după modelul

[1] Pentru a avea o imagine completă despre instituția vicariatului foraneu este necesară o scurtă introducere istoriografică. Pentru prima dată, noțiunea de vicar a fost întâlnită în Imperiului roman, în timpul împăratului Dioclețian, având o conotație strict politică, însemnând locțiitor sau cel care ține locul şi funcționează din însărcinarea altuia. Denominația a fost utilizată şi în terminologia politică a Evului Mediu cu acelaşi sens de locțiitor, vicarii fiind acele persoane cărora suveranii medievali le încredințau guvernarea unei anumite părți a monarhiei. Mai târziu, termenul a fost preluat şi în sfera ecleziastică, papii de la Roma (considerați urmaşii de drept ai Sfântului Petru) fiind denumiți *„vicari temporali"* în Scaunul apostolic al Romei. În dicționarul bisericesc, termenul de vicar a fost utilizat pentru a desemna mai multe funcții importante în sistemul de organizare a Bisericii de Apus, cum ar fi: vicarul apostolic, vicarul general, vicarul capitular, vicarul foraneu etc. Transpunerea *„paradigmei latine"* în sistemul ecleziastic transilvănean şi, implicit, apariția instituției vicariatului foraneu la români, s-a realizat în timpul episcopului Ioan Bob. În istoriografia românească, prima definiție a titulaturii de vicar foraneu a fost formulată la Conciliul provincial de la Blaj, din anul 1872. Astfel, vicarii foranei erau considerați ajutătorii episcopilor, stabiliți prin dieceze, iar drepturile şi obligațiile lor, în afară de proedrie şi o jurisdicție delegată mai extinsă, erau similare obligațiilor protopopeşti. O altă definiție, care întăreşte ideea de *„ajutători episcopeşti"* se regăseşte într-o circulară eparhială armenopolitană, reprodusă în lucrarea *Îndreptar practic* (tipărită la Gherla, în anul 1883) scrisă de vicarul maramureşean Tit Bud: *„...am aflat de neapărată trebuință a ne pune în locuri ale diecezei noastre suplinitori şi ajutători în sarcina cea grea a diregătoriei episcopeşti, pre unii bărbați cari prin singulara sa prudență, zelul cel fierbinte către religiune, exemplara sa comportare, credincioasa ducere a oficiilor publico-ecleziastice şi desteritatea întru împlinirea obligațiilor sieşi concrezute distingându-se, activitatea sa deplin şi-au dovedit-o, carii plini de zelul înaintării bunului public, nu numai fericirea credinciosului popor să o poarte la inimă, ci împreună să îngrijească cu ochi supraveghetori în numele Nostru asupra vieții şi comportării morale a confraților săi preoți, de cercul activității sale ținători"*. Tema instituției vicariatului foraneu se regăseşte la mulți istorici ai Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, dar o sinteză remarcabilă a tuturor teoriilor existente până în momentul de față poate fi consultată la Mirela Andrei, în lucrarea *La granița Imperiului. Vicariatul Greco-Catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (apărută la Cluj-Napoca, în anul 2006).

[2] Miron 2004, 96-97.

[3] Andrei 2006, 31.

https://biblioteca-digitala.ro

celor existente în Biserica Romano-Catolică, cum ar fi: consistoriul, capitlul catedral, seminarul clerical, instituția vicarului general şi vicariatul foraneu. Ulterior primelor trei vicariate, în anul 1810, episcopul Bob a înființat Vicariatul Silvaniei, cu sediul la Şimleul Silvaniei. Apariția vicariatelor foranee a fost determinată de necesitatea unei administrații mai eficiente a întinsei eparhii a Făgăraşului, prin crearea unor organisme abilitate să-l secondeze pe episcop în guvernarea diecezană[4].

Ultimul vicariat foraneu din Transilvania, care până la mijlocul secolului al XIX-lea s-a aflat în componența Episcopiei rutene greco-catolice de Muncaci, este Vicariatul Maramureşului (cunoscut în literatura de specialitate şi sub denumirea de *„Arhidiaconatul Maramureşului"*sau *„al Marmației")*. A fost înființat la 24 august 1776, în urma unui decret emis de împărăteasa Maria Tereza, pentru românii de confesiune greco-catolică din comitatele Maramureş şi Satu Mare (*„pro districtibus valahicus"*). După înființarea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla (prin bula pontificală *„Ad Apostolicam Sedem"* din 26 noiembrie 1853), la data de 24 noiembrie 1860, episcopul Ioan Alexi a reinstaurat vicariatului românesc al Maramureşului, corectând nedreptatea impusă nației române din comitatul omonim şi redând vicariatului înființat de împărăteasa Maria Tereza, menirea sa originară. Între anii 1860 şi 1917, la conducerea Vicariatului Greco-Catolic al Maramureşului s-au succedat patru vicari foranei: Mihail Pavel (între anii 1860 şi 1872), Ioan Pop (între anii 1872 şi 1878), Mihail Kökényesdy (între anii 1878 şi 1887) şi Tit Bud (între anii 1887 şi 1917).

Structura şi câteva date statistice referitoare la Vicariatul Maramureşului (1860-1917)

În toamna anului 1860, în componența Vicariatului Greco-Catolic al Maramureşului erau patru districte protopopeşti: Vişeu, Cosău, Sighet şi Iza. La acestea, mai târziu, s-au adăugat Protopopiatul Ieud (înființat în anul 1862) şi Protopopiatul Mara (înființat în anul 1867).

Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu sau *„al ieraşului de sus"* a fost un district protopopesc cu o vechime considerabilă, din acesta luând naştere protopopiatele Iza şi Ieud. După anul 1862, în componența Protopopiatului Vişeu au rămas opt parohii cu filiile lor: Borşa *„beneficiul superior"*, Borşa *„beneficiul inferior"*, Moisei, Vişeul de Sus, Vişeul de Mijloc, Vişeul de Jos, Leordina şi Petrova (la care se adăuga Mănăstirea Moisei).

Protopopiatul Greco-Catolic Cosău a fost amintit în documente începând cu anul 1698. După rearondarea administrativă din anul 1867, în componența protopopiatului au rămas opt parohii şi două filii: Ocna-Şugatag (cu filia Hoteni), Budeşti, Sârbi, Călineşti, Fereşti (cu filia Corneşti), Bârsana, Văleni şi Onceşti.

Un alt protopopiat cu o vechime considerabilă a fost cel al Sighetului sau al *„ieraşului de jos"*. Referindu-se la datare, vicarul Tit Bud a menționat următoarele: *„District vechi protopopesc. Din acest district s-au ținut şi unele parohii rutene şi, din când în când, avea şi câte un protopop rutean, iar în anumite timpuri oficiul protopopesc îl duceau vicarii din Sighet"*[5]. Unitățile parohiale care au făcut parte din structura protopopiatului sunt: Biserica Albă, Iapa, Rona de Jos, Sarasău, Slatina (cu filia Ocna Slatina), Săpânța, Sighet (parohia a fost înființată la data de 18 aprilie 1871, prin decretul nr. 493/2 al Nunțiaturii Apostolice de la Viena), Apşa de Mijloc (cu două *„beneficii"*) şi Apşa de Jos (cu două *„beneficii"*).

În documentele păstrate în arhiva Episcopiei rutene greco-catolice de Muncaci, cu sediul la Ungvár, Protopopiatul Greco-Catolic Iza a fost amintit, prima oară, în anul 1747. După rearondările din 1862 şi 1867, în cadrul protopopiatului au rămas şapte parohii şi o filie: Botiza, Glod (cu filia Slătioara), Năneşti, Şieu, Rozavlea, Poieni (azi, Poienile Izei) şi Strâmtura.

[4] *Ibidem*, 32.
[5] Bud 1911, 14.

https://biblioteca-digitala.ro

În urma circularei episcopale din 25 ianuarie 1862 a fost înființat Protopopopiatul Greco-Catolic Ieud, prin desprinderea a şapte parohii din Protopopiatul Vişeu. Astfel, în componența noului district protopopesc au intrat următoarele parohii: Bocicoel, Cuhea (azi, Bogdan-Vodă), Dragomireşti, Ieud, Săcel şi Sălişte a de Sus (cu două *„beneficii"*).

Protopopiatul Greco-Catolic Mara a fost înființat în anul 1867. A avut în componență şapte parohii şi două filii: Berbeşti, Breb, Deseşti, Sat-Şugatag (cu filia Hărniceşti), Vad – azi, Vadul Izei (cu filia Valea Porcului – azi, Valea Stejarului), Crăceşti (azi, Mara) şi Giuleşti.

Date referitoare la numărul de credincioşi din fiecare parohie şi filie, încorporate Vicariatului Greco-Catolic al Maramureşului, dar şi alte informații de natură bisericească şi şcolară, se regăsesc în şematismele editate de Episcopia Greco-Catolică de Gherla. Astfel, conform Şematismului din 1867, *„archidiaconatul"* Maramureşului a avut în structura sa administrativă 47 de parohii şi 25 de filii, cu un număr total de 57.670 de credincioşi, iar potrivit Şematismului din 1877, în Vicariatul *„Maramarosiensis"* trăiau 60.485 de credincioşi greco-catolici. Ultimul şematism menționează o relativă creştere a numărului de unități parohiale de la 47 la 48, acest fapt datorându-se înființării Parohiei Greco-Catolice Sighet, în urma decretului nr. 493/2 al Nunțiaturii Apostolice de la Viena, emis la data de 18 aprilie 1871.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, din perspectiva structurii administrative a vicariatului, dar şi a numărului de parohii şi filii, situațiile prezentate de şematismele Gherlei, editate în anii 1882, 1894 şi 1898, sunt aceleaşi cu situația existentă în anul 1877. În ceea ce priveşte numărul de credincioşi din vicariat, în acest interval de timp se poate observa un considerabil progres demografic. Astfel, în anul 1882 au fost 61.232 de credincioşi, în anul 1894 au fost 70.115 de credincioşi, iar în anul 1898 au fost 73.194 de credincioşi. Creşterea numărului de *„suflete"* este vizibilă şi în 1900, şematismul din respectivul an consemnând un număr de 76.150 de *„suflete"*. Creşterea demografică a continuat şi în primele două decenii ale secolului al XX-lea, potrivit datelor statistice din şematismele eparhiale de la Gherla. Astfel, în vicariat, în 1903 au fost 78.152 de credincioşi, în 1906 au fost 81.218 de credincioşi, iar în 1914 au fost 91.389 de credincioşi greco-catolici.

În continuare, pe baza şematismelor diecezane de Gherla, a literaturii de specialitate şi a tezaurului arhivistic, vă prezentăm o schiță monografică a Protopopiatului Greco-Catolic Vişeu, cu informații referitoare la numărul de credincioşi, protopopi, parohii şi filii, lăcaşuri de cult şi slujitori bisericeşti.

Studiu de caz: Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu

Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu sau *„al ieraşului de sus"*, după cum s-a amintit, a fost un district protopopesc vechi, din acesta luând naştere, după reorganizarea administrativă din 1862, protopopiatele Iza şi Ieud. Primele informații documentare privitoare la Protopopiatul Vişeu datează din anul 1781, când se menționează faptul că a avut în componență următoarele parohii: Petrova, Leordina, Vişeul de Sus, Vişeul de Mijloc, Vişeul de Jos, Moisei, Borşa, Săcel, Sălişte a de Sus, Dragomireşti, Cuhea (Bogdan Vodă), Bocicoel, Ieud, Şieu, Rozavlea, Botiza, Poieni (Poienile Izei), Glod, Slătioara, Strâmtura şi câteva comune rutene de pe râul Ruscova[6]. După anul 1862, i-au rămas în componență doar opt parohii cu filiile lor: Borşa *„beneficiul superior"*, Borşa *„beneficiul inferior"*, Moisei, Vişeul de Sus, Vişeul de Mijloc, Vişeul de Jos, Leordina şi Petrova, la care se adăuga Mănăstirea Moisei.

În ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea, potrivit şematismelor de Gherla, numărul de credincioşi din protopopiat a fost următorul: 13.576 de credincioşi în 1867[7],

[6] *Ibidem*, p. 7.
[7] Şematism 1867, 221.

https://biblioteca-digitala.ro

13.727 de credincioşi în 1877[8], 13.667 de credincioşi în 1882[9], 16.544 de credincioşi în 1894[10], 16.797 de credincioşi în 1898[11] şi 17.280 de credincioşi în 1900[12]. În primele două decenii ale secolului al XX-lea, situația statistică era următoarea: 17.829 de credincioşi în 1903[13], 18.574 de credincioşi în 1906[14] şi 21.273 de credincioşi în 1914[15].

În intervalul de timp adus în atenție, la conducerea Protopopiatului Vişeu s-au aflat următorii protopopi: Ioan Mihalyi - preot la Ieud, protopop între anii 1816 şi 1861[16]; Vasiliu Mihalca - preot la Vişeul de Sus, protopop între anii 1862 şi 1878[17]; Alexiu Anderco de Homorod - preot la Borşa *„beneficiul superior"*, protopop între anii 1878 şi 1884[18]; Paul Oros - preot la Vişeul de Jos, protopop între anii 1884 şi 1895[19]; Paul Pop - preot la Vişeul de Sus, protopop între anii 1895 şi 1903[20]; Iuliu Dragoş - preot la Vişeul de Mijloc, protopop între anii 1903 şi 1909; şi Ioan Coman - preot la Vişeul de Jos, care a îndeplinit calitatea de protopop după anul 1909.

Între anii 1816 şi 1861, oficiul de protopop al Vişeului a fost îndeplinit de Ioan Mihalyi, parohul Ieudului şi bunicul mitropolitului de Alba-Iulia şi Făgăraş, Victor Mihalyi de Apşa (1841-1918). Ioan Mihalyi a absolvit seminarul teologic la Ungvár. A fost un *„bărbat învățat"*, care a jucat un rol important în procesul de organizare a parohiilor şi şcolilor confesionale din protopopiat. În paralel, a fost asesor al Consistoriului episcopal de la Ungvár şi al Consistoriului subaltern *„marmațian"*, dar şi asesor la Tabla judiciară a comitatului Maramureş[21].

Vasiliu Mihalca a fost protopop al Vişeului între anii 1862 şi 1878. A fost o persoană educată ce vorbea fluent latina, maghiara şi germana. A îndeplinit calitatea de asesor al Consistoriului de la Gherla şi al Consistoriului subaltern al Maramureşului. A fost cavaler al Ordinului Francisc Iosif I. Potrivit consemnării făcute de Tit Bud, din delegația care a făcut deplasarea la Pesta şi Viena, în anul 1864, pentru soluționarea situației juridice a Parohiei Sighet, a făcut parte şi *„protopopul Basiliu Mihalca care vorbea cu atâta foc, încât un consilier a zis către el că n-a mai văzut deputățiune atât de înfocată, ca aceşti protopopi şi intelectuali binefăcuți din Maramureş"*[22]. În perioada în care a administrat protopopiatul Vişeu, au fost începute lucrările de edificare a bisericilor de piatră de la Moisei, Leordina, Petrova şi Borşa *„beneficiul superior"*[23].

În anul 1872, Alexiu Anderco, preotul din *„beneficiul superior"* al Borşei, a fost numit ca protopop *„surogat"* (secundar), iar după decesul protopopului Vasiliu Mihalca (survenit în anul 1878), a fost desemnat ca protopop al districtului Vişeu. S-a născut în anul 1821, într-o

[8] Schematismus 1877, 197.
[9] Schematismus 1882, 261.
[10] Schematismus 1894, 243.
[11] Schematismus 1898, 224.
[12] Schematismus 1900, 255.
[13] Schematismus 1903, 245.
[14] Schematismus 1906, 243.
[15] Şematism 1914, 271.
[16] Protopopul Ioan Mihaly s-a născut în anul 1783 şi a decedat la data de 30 aprilie 1860, la vârsta de 78 de ani. A slujit ca preot timp de 55 de ani. Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare, SJCjAN), Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, reg. 686, f. 10v.-11r.
[17] Protopopul Vasiliu Mihalca a avut o slujire preoțească de 34 de ani. În cariera sa pastorală, a fost preot la Leordina, Dragomireşti şi Vişeul de Sus (în ultimii 22 de ani de pastorație). S-a născut în anul 1821 şi a murit la data de 1 noiembrie 1878. *Ibidem*, f. 54-55.
[18] A decedat la data de 12 aprilie 1884. *Ibidem*, f. 64-65.
[19] Protopopul Paul Oros a slujit timp de 44 de ani în parohiile Gherța Mare, Ferneziu, Tăuții de Jos, Călineşti, Leordina şi Vişeul de Jos. A decedat la 22 mai 1896, la vârsta 67 de ani. *Ibidem*, f. 91-92.
[20] A decedat la data de 10 iulie 1903, la vârsta de 63 de ani. A păstorit timp de 37 de ani, în parohiile Sarasău şi Vişeul de Sus. *Ibidem*, f. 105-106.
[21] Bud 1911, 8-9.
[22] Marina 1998, 171.
[23] Bud 1911, 9.

https://biblioteca-digitala.ro

veche familie preoțească din Țara Oaşului. A fost hirotonit în 1845, fiind considerat *„un bărbat înzestrat cu ştiințe frumoase teologice"*[24]. Învestirea în calitatea de protopop *„surogat"* a reprezentat o necesitate pentru Ordinariatul diecezan de la Gherla, care a intenționat să aibă în tractul Vişeu *„un bărbat harnic a duce trebile diecezane şi şcolare"*[25]. Ca paroh, la Borşa, a ctitorit o biserică de piatră şi două imobile şcolare[26]. Alexiu Anderco a fost un cleric erudit, cu o vastă cultură generală, fiul acestuia Artemie Anderco, în jurnalul redactat în anul 1876, prezentându-ni-l în felul următor: *„Preotul din Borşa nu e un om avut în Maramureş, ultimul colț din regatul Ungariei. A devenit autoritate prin ştiința lui: creatorul şcolilor comunale din Borşa, a caselor de piatră parohiale, al bisericii de piatră în parohia superioară; părintele nostru, tatăl Anderco al Homorodenilor, rămânând sărac dar om onorat, cu un credit fără limite, de toți iubit... Biblioteca lui e cea mai mare dintre bibliotecile domnilor dimprejur; masa de cetit a lui e cea mai bine înzestrată cu periodice ştiințifice, cu ziare politice sau literare... Casa lui e casa omului de ştiință... Dragostea studiului ni se impunea de mic, acolo, în casa părintească; fără să o observ: aveam cel mai bun exemplu înaintea mea"*[27]. A fost autorul unor articole în domenii variate (*„Cine a inventat literele"*, *„Despre creşterea albinelor"*), dar şi a unui studiu monografic referitor la localitatea Borşa[28].

La conducerea protopopiatului, între anii 1884 şi 1895, a urmat Paul Oros, preot la acea dată la Vişeul de Jos (anterior a slujit în parohiile Gherța Mare, Ferneziu, Tăuții de Jos, Călineşti şi Leordina). S-a născut în anul 1828 şi a fost hirotonit în anul 1851[29]. S-a remarcat ca un bun administrator al proprietăților bisericeşti. La Leordina a finalizat lucrările de construcție a bisericii de piatră şi a obținut fosta casă de vamă a *„Erariului"* (care avea zece camere), pe care a transformat-o în casă parohială şi şcoală confesională[30], iar la Vişeul de Jos a ctitorit o biserică de piatră. La desemnarea lui Paul Oros, în calitatea de protopop al Vişeului, este posibil să fi contat scrisoarea preoțimii greco-catolice din district trimisă episcopului Gherlei, Ioan Szabo, la data de 20 octombrie 1887[31]. Cei şase preoți-parohi, semnatari ai documentului[32], l-au recomandat pe Paul Oros, subliniind faptul că este, atât *„un bărbat conştiincios, cu caracter solid, activ, sârguincios"*, cât şi ctitor de biserici, un adevărat Mecena pentru parohiile din district. În misivă, a mai fost menționat faptul că în urma demersurile întreprinse de Paul Oros s-a obținut de la *„Majestatea Sa"* un sprijin financiar în valoare de 900 florini pentru bisericile din protopopiat, aflate în diferite etape de construcție, după cum urmează: 300 de florini pentru biserica din Petrova, 300 de florini pentru biserica din Leordina, 200 de florini pentru biserica din Vişeul de Jos şi 100 de florini pentru finalizarea turnului bisericii din Vişeul de Sus[33]. De asemenea, cu susținerea protopopului, bisericile de piatră din Leordina şi Borşa *„beneficiul superior"* au fost redate cultului divin.

Între anii 1903 şi 1909, protopop al Vişeului a fost Iuliu Dragoş, paroh la Vişeul de Mijloc. În timpul acestuia, s-au desfăşurat lucrările de construcție a noii biserici de la Mănăstirea Moisei, protopopul aducându-şi aportul şi la finalizarea lucrărilor începute la alte biserici de piatră din protopopiat[34]. După transferarea lui Iuliu Dragoş la Vad (în

[24] *Ibidem*.
[25] SJCjAN, Fond familial *Anderco de Homorod*, dos. 170/1872, f. 1.
[26] Bud 1911, 9.
[27] Iorga 1943, 95.
[28] Un fragment din acest studiu monografic a fost publicat de Iosif Vulcan în revista Familia (anul VI, nr, 27, Pesta, 5/17 iulie 1870, 315-319).
[29] Bud 1911, 10.
[30] *Ibidem*.
[31] SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 7769/1887, f. 1-2.
[32] Documentul a fost semnat de următorii slujitori bisericeşti: Ioan Călin (Petrova), Vasiliu Dragoş (Moisei), Mihail Salca (Borşa *„beneficiul inferior"*), Ilie Mosolyg (capelan la Borşa), Vasile Dan (Borşa *„beneficiul superior"*) şi Petru Mihalyi (administratorul Mănăstirii Moisei).
[33] SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 7769/1887, f. 1.
[34] Bud 1911, 10.

https://biblioteca-digitala.ro

Protopopiatul Mara), din data de 22 aprilie 1909, calitatea de protopop a fost îndeplinită de Ioan Coman, parohul din Vişeul de Jos. Acesta, potrivit vicarului Tit Bud, a fost *„un protopop foarte bun şi exact"*[35]. La îndemnul său, biserica din Vişeul de Jos a fost împodobită cu un iconostas, edificând totodată o casă parohială şi o şcoală, ambele zidite din piatră[36].

La Borşa au existat două parohii: *„beneficiul inferior"* cu filia Baia Borşa, respectiv *„beneficiul superior"*. Lăcaşul de cult din *„beneficiul inferior"* a fost de lemn, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail şi Gavriil, fiind construit în anul 1800. Edificiul ecleziastic din *„beneficiul superior"* a fost de piatră, purtând acelaşi hram al Sfinților Arhangheli Mihail şi Gavriil. Construcția a fost începută în anul 1864, în timpul preotului protopop Alexiu Anderco, şi a fost finalizată în anul 1895, în timpul preotului Vasile Dan. În *„beneficiul inferior"*, între anii 1840 şi 1891, a fost preot Mihail Salca, iar din septembrie 1891 a fost preot Ilie Mosolyg[37]. În *„beneficiul superior"*, între anii 1849 şi 1884, a fost preot Alexiu Anderco, între anii 1884 şi 1885, a fost administrator interimar Ioan Coman, iar între anii 1885 şi 1909, a fost preot Vasile Dan[38]. În decembrie 1909, a fost numit Gavriil Timiş, considerat drept un preot *„cu pregătiri eminente"*[39].

Parohia Moisei a avut în componența sa trei filii: Regiasa, Izvorul Negru şi Izvorul lui Dragoş. Aici au slujit următorii preoți: Andrei Coman (între anii 1844 şi 1878), Vasiliu Dragoş (între anii 1879 şi 1902)[40], Ioan Coman (între anii 1902 şi 1905) şi Alexandru Coman, după anul 1905[41]. Biserica de piatră, cu hramul Cuvioasa Paraschiva, a fost construită în anul 1840[42]. În hotarul localității se află Mănăstirea Moisei. Vechea biserică de lemn, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, a fost sfințită în anul 1672, de către Sava Brancovici, mitropolitul Transilvaniei. La data sființirii s-a hotărât ca mănăstirea să fie închinată, ca metoc, Mănăstirii Putna, ctitoria voievodului Ştefan cel Mare[43]. În perioada la care facem referire, mănăstirea a fost administrată de preoții Alexandru Gyenge, Georgiu Barna şi Petru Mihalyi[44], ultimul construind şi o biserică nouă de piatră, sfințită la data de 15 august 1911. În anul 1909, pentru înzestrarea interioară a bisericii au fost întrebuințați banii proveniți din exploatarea unei păduri din proprietatea mănăstirii. Printre binefăcătorii acestui sfânt lăcaş

[35] *Ibidem*.

[36] *Ibidem*.

[37] În perioada anterioară, fusese capelan la Sat-Şugatag (numit la 8 aprilie 1886) şi capelan la Borşa, *„beneficiul inferior"* (numit la 8 februarie 1887). În calitatea de paroh a fost învestit la data de 1 septembrie 1891. SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, reg. 692, f. 119v.

[38] Până la momentul învestirii la Borşa, în *„beneficiul superior"* (din 6 septembrie 1885), a slujit în alte două parohii. A fost capelan şi învățător la Ieud (numit în septembrie 1863) şi administrator parohial la Bocicoel (numit în septembrie 1865). *Ibidem*, f. 121v.

[39] Anterior instalării la Borşa, între anii 1893 şi 1903, Gavriil Timiş a îndeplinit calitățile de capelan şi administrator interimar în parohia Ocna Şugatag (cu filia Hoteni), iar între anii 1903 şi 1909, a fost profesor de limba română şi catehet al gimnaziilor maghiare (romano-catolic şi reformat) din Sighet. Serviciul Județean Maramureş al Arhivelor Naționale (în continuare, SJMmAN), Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu*, dos. 82/1917, f. 36.

[40] Vestea morții preotului Vasiliu Dragoş a fost adusă la cunoştința preoților din tractul Vişeu de protopopul Paul Pop chiar în ziua decesului, survenit la data de 18 august 1902. Din corespondența protopopului cu episcopul Ioan Szabo a rezultat faptul că *„poporenii"* din Moisei îl doreau ca preot pe Ioan Coman din Sălişte a de Sus. În acelaşi timp, şi preotul Alexandru Coman din Săcel a solicitat transferul la Moisei. În luarea deciziei, episcopul Gherlei a ținut cont de opțiunea credincioşilor, numindu-l ca paroh pe Ioan Coman. *Ibidem*, dos. 36/1902, f. 9.

[41] A absolvit teologia la Gherla, în anul 1886. Între anii 1891 şi 1893, a fost dascăl la Botiza şi Borşa. În anul 1893, a fost numit capelan la Săcel, pe lângă preotul Ioan Gyenge. Între anii 1902 şi 1905, a fost preot la Sălişte a de Sus *„beneficiul inferior"*. La Moisei a fost numit la data de 29 decembrie 1905. *Ibidem*, dos. 81/1917, f. 25.

[42] Bud 1911, 49.

[43] Meteş 1936, 164.

[44] Între anii 1875 şi 1880 a fost dascăl la Borşa, *„beneficiul superior"*. A fost desemnat administrator al Mănăstirii Moisei la data de 5 iunie 1880. SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, reg. 694, f. 169.

https://biblioteca-digitala.ro

s-au numărat Nistor Bora din Vişeul de Jos şi Simeon Pop (pretorele din Vişeul de Sus), acesta din urmă suportând, în anul 1910, cheltuielile de confecționare a iconostasului[45].

De-a lungul timpului, în Parohia Vişeul de Sus au existat trei biserici. Prima, de lemn, a fost dăruită de către vişeuani credincioşilor din Bocicoel, iar cea de-a doua, tot de lemn, construită în anul 1699 (fusese amplasată în *„țintirimul"* localității), a fost dăruită credincioşilor din Botiza. Construirea bisericii de piatră, cu hramul Sfântului Nicolae, a fost începută în 1885 şi finalizată în 1896, tot în acest an desfăşurându-se şi sfințirea lăcaşului de cult[46]. Preoții care au slujit în această parohie sunt: Ştefan Simion între anii 1840 şi 1877, Paul Oros între anii 1877 şi 1895[47], Grigore Balint ca preot interimar între anii 1895-1896, şi Ioan Coman, după anul 1896[48].

Parohia Vişeul de Mijloc, potrivit documentelor, este una dintre cele mai vechi parohii din Maramureşul voievodal. În Conscripția regnicolară a veniturilor preoțeşti din 1774, se menționează că a fost fondată în anul 1569[49]. Biserica de piatră, cu hramul Bunei Vestiri, a fost construită între anii 1810 şi 1827, sub păstorirea preotului Simion Ştefan, din contribuția credincioşilor. Pictura a fost realizată de Ottocar Coutnicu, în anul 1874, cu susținerea financiară a Composesoratului Vişeu. În a cea de–a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, parohia a fost administrată de următorii preoți: Vasile Csobaly (între anii 1856 şi 1874), Andrei Kovacs (între anii 1875 şi 1889), Iuliu Berinde (între anii 1889 şi 1892), Iuliu Dragoş (între anii 1892 şi 1909),[50] şi Mihail Iuga, după anul 1909[51].

Parohia Vişeul de Sus a avut în componența sa mai multe filii: Arşița, Valea Peştilor, Valea Balmoşului, Valea Scradei, Reghiasa şi Valea Şchiopului. Actuala biserică de piatră a fost ridicată pe locul alteia mai vechi, de lemn. Întregul proces de zidire a durat peste patru decenii: piatra de temelie a fost aşezată înainte de 1836, edificarea şi sfințirea (fără turn) s-a realizat în anul 1842, iar turnul s-a construit între anii 1875 şi 1879. În anul 1869, pictorul austriac F. W. Kutnik a pictat pe pânză trei mari scene biblice, acestea fiind aplicate pe bolta naosului. Acelaşi artist, în anul 1879, a pictat icoanele împărăteşti şi prăznicare de pe iconostas. Aici au slujit următorii preoți: Vasile Mihalca, între anii 1854 şi 1880, Paul Pop, între anii 1880-1903, şi Victor Ştețiu, după anul 1903[52].

Între anii 1844 şi 1860, Parohia Petrova a fost administrată de preotul Ambrosiu Stas, iar între anii 1860 şi 1874, de preotul Ioan Csobaly - unul dintre reprezentanții de marcă ai clerului maramureşean - , care a înaintat numeroase scrisori împăratului Francisc Iosif I în scopul separării Sighetului de Episcopia ruteană greco-catolică de Muncaci şi arondării la Episcopia Greco-Catolică de Gherla[53]. Între anii 1874 şi 1913, a păstorit preotul Ioan Călin[54],

[45] Unirea 1910, 348.
[46] SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu*, dos. 74/1913, f. 40.
[47] Preotul-protopop Paul Oros a decedat la data de 22 mai 1895. *Ibidem*, f. 41r.
[48] Ioan Coman a fost hirotonit la 11 iulie 1880. În primii ani a slujit ca şi cooperator alături de socrul său, Alexiu Anderco. După moartea acestuia, din aprilie 1884 şi până în octombrie 1885, a administrat interimar *„beneficiul superior"* din Borşa. Ulterior, timp de trei ani a rămas fără *„aplicațiune"*, pentru ca la 3 iulie 1888 să fie numit paroh al Botizei. La 18 iulie 1896 a fost numit paroh la Vişeul de Jos, fiind instalat oficial la 1 august 1896. *Ibidem*.
[49] Bud 1911, 79.
[50] Anterior desemnării în calitatea de administrator al Parohiei Vişeul de Mijloc (aprilie 1892), Iuliu Dragoş a fost învățător la şcoala confesională din Gherța Mică (septembrie 1886 - august 1889) şi administrator interimar al Parohiei Greco-Catolice Turț (aprilie 1890–iunie 1891). SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, reg. 694, f. 79.
[51] Bud 1911, 80.
[52] *Ibidem*, 81.
[53] Koman 1937, 14.
[54] A fost hirotonit la 18 ianuarie 1869. Anterior datei de 3 octombrie 1874, când a fost desemnat paroh la Petrova, a activat în cadrul cancelariei diecezane din Gherla. În ultimii doi ani de viață preotul Ioan Călin a fost grav bolnav, motiv pentru care de *„asistența spirituală"* a credincioşilor din Petrova s-a ocupat preotul Mihail Rednic din

https://biblioteca-digitala.ro

iar după anul 1914, preotul Dariu Vlad[55]. Prin hotărârea Cancelariei aulice a Transilvaniei din 13 iulie 1863, cătunele Frumuşaua şi Valea Neagră au fost încorporate eparhiei de Gherla, fiind alipite (ca filii) parohiei Petrova[56]. Comunitatea a avut o biserică veche de lemn, care a ars în anul 1856. În locul acesteia a fost ridicată o biserică de piatră, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, finalizată în 1876 şi sfinţită în 1878. Pentru construirea bisericii au fost folosiţi banii proveniţi din aşa-numitele *„fonduri regale"*[57] şi contribuţiile benevole ale enoriaşilor.

În Leordina, între anii 1862 şi 1878 a slujit Paul Oros, între anii 1878 şi 1887 preot a fost Dumitru Anoca, între anii 1888 şi 1897 a fost Ioan Marchiş, între anii 1897 şi 1909 a fost George Timiş[58], între anii 1909 şi 1914 a fost Mihail Rednic (anterior fusese capelan la Bixad), iar după anul 1914 preot a fost Nicolae Pop. În ceea ce-l priveşte pe parohul Mihail Rednic, protopopul Vişeului, Ioan Coman, l-a caracterizat în felul următor: *„E un om tânăr, robust, săritor, cu o energie şi ambiţie nobilă, care de când a venit în Leordina pot afirma că a reuşit prin zelul înfocat şi punctuozitate... Pe lângă acestea, prin predicile sale pătrunzătoare şi prin glasul lui tare şi melodios, în mod învederat atrage poporul să participe la funcţiunile sacre"*[59]. În această localitate au existat două biserici de lemn. Prima, potrivit tradiţiei locale, a fost amplasată în vechiul cimitir al satului. Cea de-a doua a fost avariată de un fulger în anul 1862. După edificarea bisericii de piatră, aceasta a fost donată comunităţii ucrainene din Repedea. Piatra de temelie a bisericii de piatră din Leordina a fost aşezată la data de 31 mai 1864, de vicarul Mihail Pavel. A fost construită din contribuţiile credincioşilor, statul (*„Erariul"*) contribuind cu simbolica sumă de 200 de florini, alocată în anul 1872 după numeroase solicitări adresate de preotul Paul Oros[60]. Sfinţirea s-a făcut în anul 1887, în timpul preotului Dumitru Anoca, iar turnul a fost construit ulterior, în anul 1894.

Studiul de faţă prezintă doar o crâmpeie din destinul comunităţilor greco-catolice din Maramureşul istoric, într-o perioadă marcată de numeroase acte normative restrictive la adresa principalelor instituţii româneşti - Biserica şi Şcoala – cei doi piloni de bază cu rolul determinant la apărarea identităţii naţionale şi la înfăptuirea Marii Uniri. Preoţii şi dascălii maramureşeni au fost principalii partizani ai limbii române, punându-se stăvilar, ori de câte ori situaţia o cerea, valurilor succesive revărsate din partea autorităţilor ce aveau drept scop desfiinţarea învăţământului în limba română şi, implicit, şubrezirea sentimentului naţional. De aceea, îndemnul protopopului Vasiliu Caracioni, adresat preoţilor greco-catolici din districtul Iza, reuniţi la *„sinodul de toamnă"* (desfăşurat la Văleni, la 18 noiembrie 1862), referitor la apărarea limbii materne pentru dezvoltarea culturii româneşti şi a sentimentului naţional, au valoare de postulat: *„o naţiune fără de limbă nu poate trăi, limba iară fără literatură nu se poate cultiva, literatura limbii dară într-adevăr pe etern ne asigură naţionalitatea... Dacă dorim fericirea naţiunii noastre trebuie să facem ce au făcut alte popoare ajunse astăzi la un respectat grad al culturii. Peste tot să ne iubim naţiunea, vom iubi şi naţionalitatea, iubind naţionalitatea vom iubi şi literatura, vom prenumera la gazete şi alte cărţi române"*[61].

Leordina, care a îndeplinit inclusiv calitatea de administrator interimar, imediat după decesul preotului titular (Ioan Călin a decedat la 11 februarie 1913). SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, reg. 695, f. 108.

[55] Dariu Vlad a urmat studiile teologice la Gherla. A fost hirotonit la 21 septembrie 1903. La Petrova a fost numit la 22 martie 1914. SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu*, dos. 81/1917, f. 16.

[56] SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 195/1864, f. 18v.

[57] SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu*, dos. 14/1872, f. 14r.

[58] Bud 1911, 49.

[59] SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vişeu*, dos. 71/1913, f. 8, 11r.

[60] Federaţiunea 1872.

[61] SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Iza, dos. 25/1862, f. 12v-13r.*

https://biblioteca-digitala.ro

Literatura

Andrei 2006	M. Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul Greco-Catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2006.
Bud 1911	T. Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile şi mănăstirile române din Maramureş din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, 1911.
Federațiunea 1872	Federațiunea V, nr. 102-720, Pesta, 20/10 decembrie 1872.
Iorga 1943	N. Iorga, *Un student în străinătate acuma o jumătate de veac. Maramurăşanul Artemie Anderco. Jurnalul său*, Vălenii de Munte, 1943.
Koman 1937	A. Koman, *Documente istorice maramureşene*, Vişeul de Jos, 1937.
Marina 1998	M. Marina, *Maramureşeni – portrete şi medalioane*, Cluj-Napoca, 1998.
Meteş 1936	Şt. Meteş, *Mănăstiri româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 164.
Miron 2004	G. Miron, *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler şi enoriaşi (1697-1782)*, Cluj-Napoca, 2004.
Schematismus 1877	*Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Diocesis Szamosujváriensis pro anno a Christo nato 1877*, Gherla, 1877.
Schematismus 1882	*Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Diocesis Szamosujváriensis pro anno a Christo nato 1882*, Gherla, 1882.
Schematismus 1894	*Schematismus venerabilis cleri Diocesis Szamosujvariensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1894,* Gherla, 1894.
Schematismus 1898	*Schematismus cleri Diocesis Szamosujváriensis graeci ritus catholicorum pro anno a Cristo nato 1898*, Gherla, 1898.
Schematismus 1900	*Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Diocesis Szamosujváriensis pro anno a Christo nato 1900*, Gherla, 1900.
Schematismus 1903	*Schematismus cleri Diocesis Szamosujváriensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1903*, Gherla, 1903.
Schematismus 1906	*Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Diocesis Szamosujváriensis pro anno a Christo nato 1906*, Gherla, 1906.
Şematism 1867	*Şiematismul veneratului cler a nou-înființatei dieceze greco-catolice a Gherlei,* Gherla, 1867.
Şematism 1914	*Şematismul veneratului cler al Diecezei Greco-Catolice Române de Gherla pe anul 1914*, Gherla, 1914.
Unirea 1910	Unirea anul XX, nr. 42, Blaj, 1910.

https://biblioteca-digitala.ro

The structure of the Greco-Catholic Vicarage of Maramures between 1860 and 1917. Case Study: The Greco-Catholic Achpriestship of Vişeu

(Abstract)

In the administrative structures of the Greek-Catholic bishops in Transylvania there were five forari vicariate: Haţeg, Făgăraş, Rodna and Maramureş.

The Greco-Catholic Vicarage of Maramureş was established on August 24, 1776, following a decree issued by Empress Maria Theresa for the Romanians of Greek-Catholic Confession from the counties of Maramureş and Satu Mare ("pro districtibus valahicus"). After November 24, 1860, the Maramureş Vicariate was incorporated into the Greek-Catholic Bishopric of Gherla.

Between 1860 and 1917, in the composition of the Greco-Catholic Vicarate of Maramureş there were six deaneries: Vişeu, Cosău, Sighet and Iza, Ieud (established in 1862) and Mara (founded in 1867).

In the present study, on the basis of the periodic statistics from Gherla, the specialized literature and the researched archival treasure, we present a monographic synthesis of the Greek Catholic Deacon Viseu, with information on the number of believers, archpriests, parishes, of worship and church ministers.

Marius CÂMPEANU
Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş
mariuscampeanu2005@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

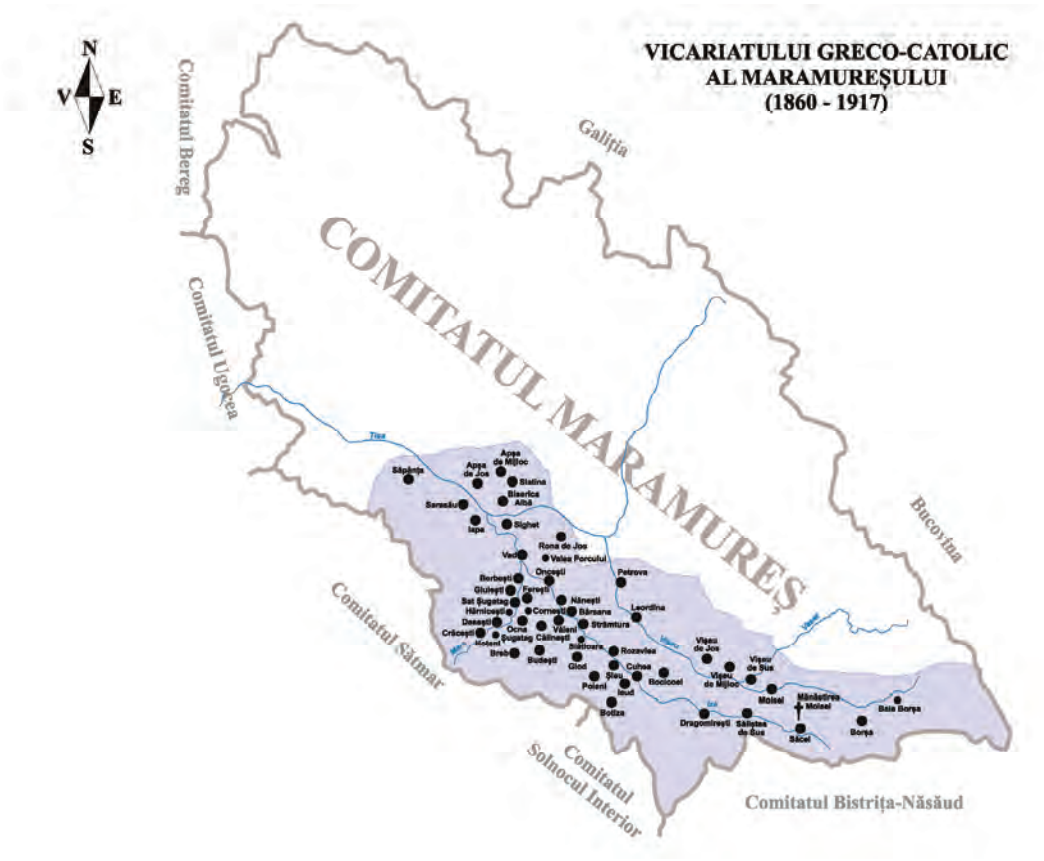

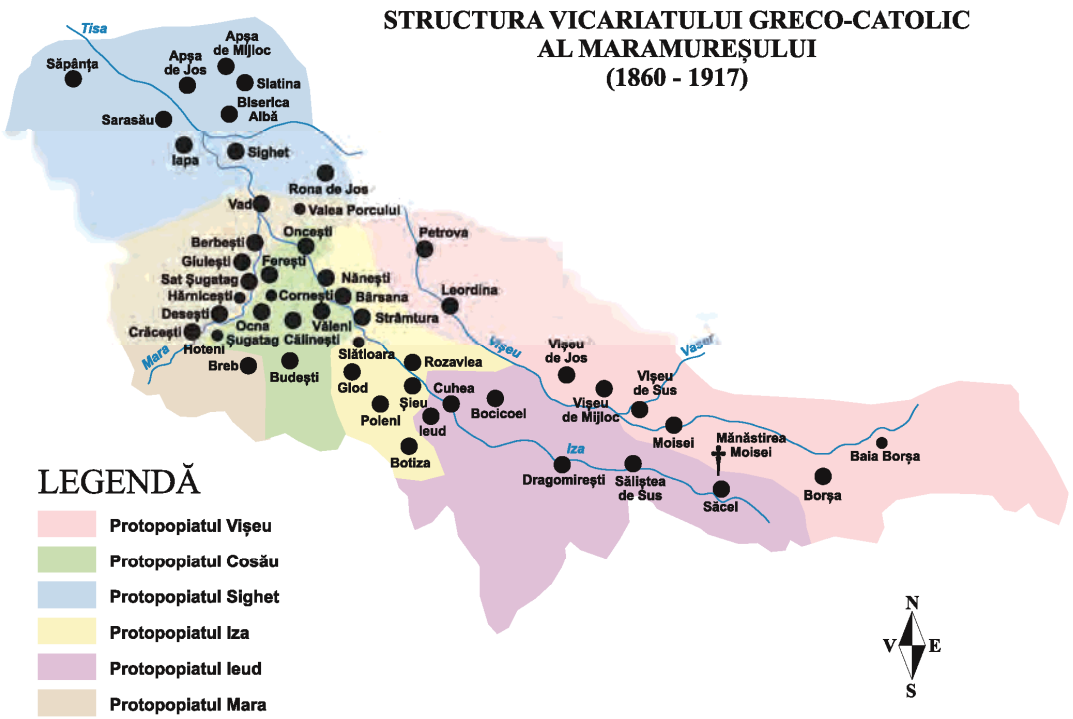

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Contribuții la o arheologie a represiunii politice în România interbelică: memoria materială a evenimentelor din lagărul de concentrare de la Miercurea Ciuc, 1939*

RADU-ALEXANDRU DRAGOMAN

Anei-Cristina Halichias

Cuvinte cheie: *arheologie; memorie; represiune politică; lagărul de concentrare de la Miercurea Ciuc; România; 1939.*

Keywords: *archaeology; memory; political repression; the concentration camp at Miercurea Ciuc; Romania; 1939.*

Introducere: arheologii ale represiunii politice din România

S-a afirmat de multe ori că represiunea politică – crime şi atrocităţi la o scară nemaiîntâlnită – reprezintă o caracteristică a „teribilului secol XX" (Winston Churchill). În România, studierea temei represiunii politice s-a bucurat de un mare interes după căderea regimului comunist în 1989, materializându-se într-o multitudine de studii şi filme documentare. Perspectiva a fost – şi continuă să fie – una predominant istorică şi antropocentrică. Cunoaşterea s-a bazat aproape exclusiv pe documentele scrise (arhive şi cărţi memorialistice) sau pe mărturiile orale. În schimb, universul material al represiunii politice a fost fie complet ignorat, fie redus la statutul de simplu decor al evenimentelor istorice.

Majoritatea arheologilor români au tratat/tratează cu indiferenţă trecutul recent şi contemporan, considerând arheologia drept o ştiinţă auxiliară istoriei, menită să aducă informaţii doar pentru acele perioade pentru care nu există sau sunt foarte puţine documente scrise. În plus, dată fiind obsesia filosofiei de cercetare dominante pentru „obiectivitate" şi „neutralitate", se consideră că temele de arheologie contemporane sunt politice, ignorându-se faptul că orice practică arheologică este inerent politică. Există însă şi o serie de excepţii (e.g. Dragoman 2015; Dragoman et alii 2016; 2017).

În ceea ce priveşte tema represiunii politice, singurele abordări arheologice de până acum şi-au îndreptat atenţia exclusiv asupra perioadei comuniste (vezi exhumările efectuate de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc) şi, într-o măsură extrem de mică, asupra Holocaustului (vezi cercetarea arheologică a unor gropi comune – e.g. Bolohan 2015). Însă, cele mai multe dintre demersuri nu au avut ca obiectiv principal al cercetării materialitatea represiunii, ci obţinerea de „dovezi materiale" necesare condamnării unui regim politic trecut, mai ales cel comunist – de unde şi accentul pus pe acţiunile de exhumare a victimelor. Paradoxal, în ciuda utilizării termenului de „arheologie", în ciuda atenţiei ce par a acorda materialităţii, majoritatea demersurilor au ignorat ce au obiectele de spus, convertindu-le într-un material ilustrativ/decorativ al unei naraţiuni istorico-politice deja alcătuite cu ajutorul documentelor (pentru o critică vezi Dragoman şi Oanţă-Marghitu 2013: 178-184). Aceeaşi atitudine faţă de obiecte o regăsim şi în cazul muzeelor memoriale, cum este Memorialul Victimelor Represiunii şi al Rezistenţei amenajat în fosta închisoare politică din Sighetu Marmaţiei (**Fig. 1**). Cu toată abundenţa de obiecte expuse în muzeu, întreaga naraţiune este construită pe baza datelor istorice şi a

* Iniţial, acest text, dedicat Anei-Cristina Halichias cu ocazia împlinirii a 65 de ani, a apărut în M.-L. Dumitru Oancea (ed.), *Inventrix et erudita magistra: studia in honorem Anae-Cristinae Halichias*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 2017, pp. 339-358. Însă, fără ca autorul să vadă textul final machetat, acesta a fost tipărit cu numeroase greşeli şi omisiuni ce nu figurau în varianta trimisă spre publicare (e.g. imagini lipsă, explicaţii ale figurilor încurcate etc.). Drept urmare, am decis republicarea textului. În plus, cu această ocazie, am realizat câteva cizelări.

https://biblioteca-digitala.ro

mărturiilor victimelor, fără vreo contribuție din partea obiectelor. În multe dintre demersurile „arheologice", ca şi în expozițiile dedicate până acum represiunii comuniste, nu avem de a face cu amintiri evocate *de obiect*, ci de povestea oamenilor *despre acel obiect*. Chiar şi în recentul „Apel privind strângerea de obiecte pentru viitorul Muzeu al Crimelor Comunismului în România" (11.05.2017), rolul obiectelor este unul ilustrativ („istoria recentă are nevoie de o ilustrare pe măsură"), iar „povestea" constă din „date şi informații" pe care le pot oferi donatorii. Evident, aceste poveşti sunt extrem de relevante şi trebuie documentate, dar, totodată, ele trebuie să fie puse în relație cu datele oferite de obiecte. Alături de documentele de arhivă şi literatura memorialistică, obiectele se constituie într-o formă aparte de memorie (Olivier 2008). În contrast cu abordările istorice tradiționale, arheologia este chemată, în cazul specific al discuției de față, să contribuie la cunoaşterea represiunii politice din România prin scrierea unei istorii din perspectiva obiectelor (cf. Thomas 2012, 88).

Consider că alături de demersurile din alte domenii de cercetare (e.g. istorie, ştiințe politice, filosofie, teologie etc.), una dintre căile de extindere a câmpurilor de reflecție asupra temei represiunii politice din România rezidă într-o abordare arheologică, în care rolul central îl au acei martori ai evenimentelor pe care până acum nimeni nu i-a întrebat nimic – obiectele. Din această perspectivă, în rândurile care urmează, mi-am propus să adaug abordărilor arheologice dedicate perioadei comuniste şi Holocaustului un nou episod din istoria represiunii politice din România, petrecut în anul 1939, în lagărul de la Miercurea Ciuc.

Contextul istoric şi memoria oficială a represiunii politice din România

Toate obiectele ce constituie subiectul acestui text se leagă direct sau indirect de numele lui Nicolae Iordache-Nicoară (**Fig. 2**), cunoscut ca Bădița Nicoară, conferențiar la catedra de chimie a Universității din Bucureşti şi unul dintre numeroşii membri ai Mişcării Legionare[1] internați din motive politice la ordinul regelui Carol al II-lea. De peste un un, conflictul între legionari şi rege era unul deschis. În februarie 1938, Carol al II-lea impusese un regim autoritar, ce interzicea orice activitate politică (Heinen 2006, 339 şi urm.). Începând cu luna aprilie, mulți dintre legionari, inclusiv Corneliu Zelea Codreanu (Căpitanul), liderul Mişcării, au fost arestați, deferiți instanțelor de judecată şi internați în închisori şi lagăre, măsuri la care unele grupuri legionare au răspuns printr-o serie de acțiuni violente. La rândul său, Bădița Nicoară, comandant legionar din 1932 şi conducătorul pentru scurtă vreme al Comandamentului Legionar de Prigoană, înființat după arestarea lui Codreanu, este capturat în luna septembrie, schingiuit în beciurile Prefecturii de Poliție din Bucureşti şi trimis în lagărul de la Miercurea Ciuc. În luna noiembrie, Codreanu, condamnat inițial la zece ani muncă silnică şi şase ani pierderea drepturilor cetățeneşti în urma unui simulacru de proces, a fost asasinat prin strangulare împreună cu alți 13 legionari, în timpul transferării de la închisoarea Râmnicu Sărat la închisoarea Jilava. Încercările de răzbunare ale legionarilor au eşuat pe rând. Totuşi, în cele din urmă, în ziua de 21 septembrie 1939, un comando legionar reuşeşte să îl asasineze pe primul-ministru, Armand Călinescu, persoana politică responsabilă de inițierea şi coordonarea represiunii de până atunci împotriva legionarilor. Reacția Regimului a fost de „o brutalitate care n-a fost anticipată nici chiar de către legionari" (Heinen 2006, 391): pe lângă membrii comandoului, executați şi expuşi public, în noaptea de 21 spre 22 septembrie au mai fost omorâți peste 250 de oameni. La Miercurea Ciuc au fost împuşcați 44 de deținuți, printre care şi Bădița Nicoară. Avea 33 de ani.

În acea noapte, Bădița Nicoară, „cu chipul lui bun şi vorba blajină linişti pe cei din dormitorul său şi încheie cu obişnuita sa încurajare: «O să fie bine!»" (citat în *Icoana* 2009, 44).

[1] Pentru diferite perspective de încadrare ideologică a legionarismului vezi, de exemplu, Mann 2004, 261-296; şi Barbu 2005, 122-126.

https://biblioteca-digitala.ro

Sub pretextul că urmează a fi transferați într-un alt lagăr, legionarii au fost treziți la două noaptea, o serie de nume strigate de pe listă iar cei selectați legați unii de alții cu funii. Mărturiile privind ultimele clipe diferă între ele. Potrivit uneia dintre mărturii, înainte de ieşirea din lagăr spre locul execuției, Bădița Nicoară, „cel mai iubit de toți pentru necuprinsa dragoste şi bunătate ce se revărsa în jurul lui [...]", a rostit rugăciunea *Tatăl nostru* (Lefa 2000, 22-23); în afara lagărului a început să spună o altă rugăciune, pe care nu a mai apucat să o termine (Lefa 2000, 23). După o altă mărturie, în curtea lagărului, Bădița Nicoară a fost acela care le-a cerut camarazilor săi să se pună în genunchi, înainte ca un alt camarad să rostească cu voce tare ultima rugăciune (Lefa 2000, 23); în afara lagărului, după ce s-a deschis focul asupra lor, Bădița Nicoară ar fi strigat „Trăiască Legiunea şi Căpitanul!" (Irimia Socariciu, în Lefa 2000, 23-24). Lăsând contradicțiile la o parte, comune rămân referirile la bunătatea Bădiței Nicoară.

Amintirea legionarilor omorâți la Miercurea Ciuc a putut fi pomenită oficial doar în timpul scurtei guvernări legionare din septembrie 1940 – ianuarie 1941, ce a urmat abdicării regelui Carol al II-lea. După eliminarea legionarilor de la putere, regimurile dictatoriale ulterioare – cel antonescian (1941-1944) şi cel comunist (1945-1989) –, cărora legionarii li s-au opus, i-au clasificat şi tratat pe aceştia drept duşmani ai statului, internându-i în masă în închisori politice şi în lagăre de muncă forțată, iar memoria lor damnată. Chiar şi după căderea regimului comunis, instaurarea unui regim democratic şi reabilitarea foştilor deținuți politici, soarta legionarilor asasinați la Miercurea Ciuc nu a mai fost niciodată menționată oficial. Motivul rezidă în politicile oficiale ale memoriei din România postcomunistă.

După 1989, anticomunismul a devenit unul dintre discursurile oficiale dominante, prezent astăzi în toate mediile – politic, educațional, academic sau bisericesc. Treptat, discursul anticomunist a preluat aproape cu totul gestionarea memoriei trecutului comunist, asociat mai ales cu represiunea politică, un proces devenit foarte vizibil prin înființarea în anul 2005 a unui Institut de Investigare a Crimelor Comunismului din România (www.iiccr.ro/), aflat în subordinea Guvernului României, prin condamnarea oficială, în anul 2007, a dictaturii comuniste, pe baza analizei unei comisii prezidențiale (Tismăneanu et alii 2007), prin organizarea de expoziții despre comunismul din România, în care sunt accentuate aproape exclusiv acțiunile represive şi de control (e.g. *Comunismul* 2016), sau prin campania dedicată înființării unui muzeu al crimelor comunismului (vezi, de exemplu, *Dreptul la memorie. Argumente pentru un Muzeu al Comunismului la Bucureşti*).

Adeseori, discursul oficial anticomunist face apel către discursul privind memoria Holocaustului din România. IICCMER însuşi pare a fi corespondentul pe un alt segment cronologic al Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", înființat tot în 2005 şi tot la inițiativa Guvernului României. Prin stabilirea acestei relații, promotorii condamnării comunismului vizează o recunoaştere legală a caracterului criminal al acestuia, ca în cazul condamnării nazismului. Adesea, în luările de poziție oficiale, crimele comunismului şi cele ale nazismului sunt echivalate, uneori adăugându-se specificarea că, dat fiind numărul de victime şi durata, primul ar fi „mai criminal" decât cel de-al doilea. Aşa cum pericolul fascismului este considerat a fi unul real, dovadă legea 217/2015 prin care, printre altele, este condamnat în mod special legionarismul şi orice act de promovare a acestuia, tot aşa, comunismul este prezentat ca având un caracter nociv de o continuă şi inepuizabilă actualitate sociopolitică, dovadă referirile din campania prezidențială a anului 2014 sau din recentele proteste organizate în februarie 2017, toate împotriva politicienilor social-democrați.

În intenția oficială, represiunea politică din trecutul recent al României a devenit sinonimă doar cu nazismul şi comunismul. Alte episoade ale politicii represive a statului modern român – precum cele din perioada interbelică, îndreptate împotriva legionarilor şi

https://biblioteca-digitala.ro

comuniştilor, şi care datează încă de la începutul anilor 1930, când ţara era condusă de un regim aşa-zis democratic –, au fost marginalizate sau trecute sub tăcere.

Cuvintele lui Tzvetan Todorov ar trebui să dea de gândit şi în ceea ce priveşte politicile oficiale ale memoriei din România postcomunistă:

> „Dincolo de un anumit prag, crimele împotriva umanităţii rămân degeaba specifice, ele se întâlnesc în oroarea fără nuanţe pe care o provoacă şi în condamnarea absolută pe care o merită: este valabil, după părerea mea, şi pentru exterminarea amerindienilor, şi pentru luarea în sclavie a africanilor, ca şi pentru ororile Gulagului şi pentru cele din lagărele naziste." (Todorov 1999, 41-42)

Ţinând cont de observaţiile lui Todorov, nu ar trebui să intereseze „ierarhiile exacte ale martirilor" (Todorov 1999, 41), toate momentele represiunii politice din România meritând în mod egal a fi cercetate.

Memoria materială a evenimentelor din lagărul de la Miercurea Ciuc, 1939

Două fotografii

Din perioada internării legionarilor la Miercurea Ciuc, în 1938-1939, provin două fotografii în care apare şi Bădiţa Nicoară. Fotografiile au fost incluse într-o istorie în imagini a Mişcării Legionare, realizată la Madrid, în 1977 (*Legiunea* 1977, nr. 106 şi 108) (**Fig. 3**). În cadrul lucrării, fotografiile, inclusiv cele cu Bădiţa Nicoară, se constituie în instantanee ale unei naraţiuni despre jertfa şi lupta neobosită dusă de legionari de la înfiinţarea Mişcării şi până la data publicării volumului. Acest album, structurat de un discurs politic, în care personajul principal este Mişcarea Legionară, contrastează cu albumul de fotografii al familiei Iordache, în care personajele principale sunt membrii familiei, surprinşi în diverse ipostaze şi momente din viaţă (inclusiv politice), din care am selectat şi fotografia de la Figura 2. De asemenea, pentru legionarii care au trăit vremurile în care au fost făcute fotografiile din albumul de la Madrid, ele au rolul de a stimula aducerea-aminte, de a rememora propria lor viaţă şi de a revedea chipurile unor oameni pe care i-au cunoscut. Totodată însă, analizate separat, fotografiile în care apare Bădiţa Nicoară spun o cu totul altă poveste.

Într-una dintre fotografii, el este surprins cu totul concentrat, desenând o Madonă pe lemn de cireş (**Fig. 4/1**), avându-l alături pe Victor Puiu Gârcineanu, la rândul său asasinat în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939, dar în lagărul de la Vaslui. Despre o icoană din lemn cu Maica Domnului mi-a vorbit doamna Doina Gheorghian, născută Chirulescu, nepoata Bădiţei Nicoară. Icoana a ajuns în cele din urmă la fratele său, Doru Chirulescu, în Germania, la Nürenberg. În partea de jos icoana avea o nişă prin care Bădiţa Nicoară a trimis cine ştie ce însemnări (Doina Gheorghian, com. pers., Bucureşti, 2010). În cea de a doua fotografie, îl vedem pe Bădiţa Nicoară stând întins în pat, cu mâinile sub cap (**Fig. 4/2**).

Din cele două fotografii se pot deduce o serie de informaţii de ordin istoric, precum condiţiile mai libere din lagăr care permit atât realizarea relaxată de icoane şi panouri, cât şi posibilitatea de a te odihni degajat, informaţii încadrabile în ceea ce Roland Barthes a denumit drept *studium* (Barthes 2005, 27, 29). Însă, nu ele sunt cele mai relevante. În prima dintre fotografii, privirea este atrasă de ceea ce în termenii lui Roland Barthes poartă numele de *punctum* – un element pe care nu privitorul îl caută în imagine, ci care pleacă din scenă spre privitor (Barthes 2005, 29) –, şi anume de gesturile diferite, „nestudiate", ale celor trei camarazi care apar în imagine: unul dintre ei, cu o căciulă pe cap, se rezeamă cu o mână de perete pentru a putea privi panoul; mâna Bădiţei Nicoară parcă urmează să se mişte; cel de-al treilea se uită curios la desenul Bădiţei Nicoară. Poziţia, mişcarea mâinii şi, respectiv, privirea scot în evidenţă ceva din viul celor trei legionari, din măruntele lor gesturi cotidiene. Or, nu peste multă vreme de la momentul fotografierii, astfel de gesturi aveau să fie

https://biblioteca-digitala.ro